

מולד

ירחון מדיני וספרותי

תמוז תשי"ב כרך ה' חוברת 28 יולי 1950

195	הרצל ברגר	המפלגה ודרכה במדינה
199	יחיאל הלפרן	ריבונות ציונות או קומוניסמית
204	ה. בראשר	לתכנית של פיתוח וקיבוץ-גלויות
209	ב. כצנלסון	חינוך הנוער והמפלגה
216	ק. בירקס	ועידת מזרים סובייטיים
221	טנסי ויליאמס	ביבר הזכוכית
240	ג. מ. גלבר	אדם מיצקביץ והיהודים

רשימות:

246	יעקב פייכמן	לדמותו של ר' בנימין
247	לוי שריד	ב. כצנלסון וזיקתו לביאליק

ספרים:

251	יעקב בכשטיץ	הדרמה של הגאולה
255	א. שאנן	המשכו של רומאן

דמי החתימה: 2.750 ל"י לשנה; 1.400 לחצי שנה; מחיר החוברת 250 פרומה; שבר הסודעות: 40 ל"י העמוד, 20 חצי העמוד, 10 רבע העמוד; אין הפערכת אחראית לתוכן הסודעות; כתבייד שלא צורפה להם פעמפה כתובה וסבולית אינם מותרים; הכתובת: רחוב יהודה הלוי 40 תל-אביב.

M O L A D

MONTHLY REVIEW OF POLITICS AND LETTERS

EDITED BY EPHRAIM BROIDO

Vol. V

No. 28

July 1950

PUBLISHED BY THE PALESTINE JEWISH LABOUR PARTY

The Offices of MOLAD are at 40, Yehuda Halevi St., Tel Aviv, Israel.

Tel. 5774. Annual Subscription LI 2.750; Abroad \$ 9, including postage.

המפלגה ודרכה במדינה

הרצל ברגר

הסיכוי הזה במלואו. ואמנם הצליחה לנצלו וזכתה לראות בהגשמתו. מטרתה של המפלגה היתה, מראשית היותה, גדולה ורחוקה יותר. בשאלת המדינה היא לא היתה כבולה בדוגמות של חזון נטול-גשרים אל המציאות. מתוך היותה הפשית יותר ראתה את סיכויי השעה, הבחינה בצו השעה וקיימה אותו בשלימותו.

הקמת המדינה ומלחמת השחרור תוללו תמורות מעמיקות בחיי העם והארץ. מלחמת השחרור ויציאת רובו של הישוב הערבי שינו לחלוטין את פרצופה הדמוגרפי של הארץ ועשו את הישוב היהודי לרוב מכריע בשטח המדינה. הריכוזות המדינית הביאה לידי תמורה מהפכנית בממדי העליה ובקצב הבנין. לא פחות מתמור רות אלה היו התמורות הפסיכולוגיות בעם. שלוש השנים האחרונות היו שנים של העתקת מרכזי כובד ונדידת ערכים. לפני הקמת המדינה היתה התנועה הציונית עיקר בהכרת העם והישוב ואילו הארגון הישובי של יהודי ארץ-ישראל היה בבחינת גירסא-משנה, שרישומו לא היה ניכר כלל במפעל הבנין ובחיי העם והיה ניכר אך מעט בחיי הישוב עצמו. עתה, ובדרך הטבע, על-תה המדינה לראשית-מעלה בהכרת הישוב והעם ואף בניהול מפעל הבנין וקידומו, ואילו התנועה הציונית נאבקה על תפקידיה, מקומה ומשקלה המדיני והציבורי. השינוי שחל בהכרת התמונים לגבי סילם הערכים משקף את התמורה שתלה במציאות. עולה ערכם של המוסדות השלטוניים; ירד ערכה של התנועה החפשית, ערכה של הפעילות החפשית של המוני עם מתנדבים וחלוציים. במקביל לירידת ערכה של התנועה הציונית בעיני ההמונים ירד גם ערכה של הסתדרות העובדים כמרכז פעולת הבנין העצמאית של ציבור הפועלים המאורגן ועלה ערכה כארגון מקצועי המייצג את הפועלים כלפי המדינה.

בנסיבות אלו שאלה מכרעת היא: האם תש-ציל מפלגת פועלי ארץ-ישראל, הגורם המכוון את בנית המדינה, לשמור שנדידת מרכזיותו, שבאה בעקבות התמורות, לא תהפוך לתהליך של שינוי-ערכים? התדע לשמור על העם ועל עצמה מפני הסכנה כי המדינה הקיימת תהפוך למטרה בפני עצמה בחיי העם ותנועת הפועלים, לאמור שהאמצעי יירש את מקום המטרה וייהרס

הקמתה של מדינת ישראל קשורה ודבוקה בשמות רבים. יותר מכל קשורה ודבוקה היא בשם קיבוצי אחד: מפלגת פועלי ארץ-ישראל. משורותיה עלתה תביעת המדינה בראשית מלי-חמת העולם השניה, כאשר אך מעטים מאד ראו את העתיד, סיכוייו ואפשרויותיו. היא שהקנתה וסיגלה את התביעה הזאת לתנועה הציונית כולה. היא לא היססה לעשות את תביעת המדינה אבן-בוחן לכשרה של תנועת הפועלים הציונית להבחין ביעוד הדור ולהגשימו וליטול לידיה את הנהגת האומה המתהווה מראשית בניתה. היא ניהלה את מדיניות החוץ הציונית בשבילים המפותלים של הברירה בין שלימות הארץ תחת שלטון זר לבין מדינה יהודית בחלקה של ארץ-ישראל. היא עמדה בראש מלחמת השחרור הצבאית והמדינית. היא המנצחת על בנית המדינה. היא עשתה ומוסיפה לעשות כל אלה, אם כי מעולם לא ראתה את הקמתה של מדינת ישראל כמטרה לעצמה, אלא כאמצעי בלבד, מעולם לא טיפחה את פולחן המדינה, ומעולם לא היתה משועבדת לסיסמת הקמתה. היו תנועות בעם אשר הקמת המדינה היתה להן חזון-הכל. היה גם זרם בתנועת הפועלים אשר ביקש, תחילה בתוך מפלגת פועלי ארץ-ישראל ואחר-כך מחוץ לשורותיה, להעמיד כנגד תביעת המדינה לא לתר, היינו תביעת המדינה כתפקיד קרוב של המדיניות האקטואלית, את חזון המדינה העתידה לבוא כה שלמת תהליך הבנין באחד הימים. אלה ואלה נעדרו משורות התובעים את המדינה במערכה הממשית, המציאותית, על הקמתה בשנים המכריעות, 1944-1947. אלה ואלה הילכו אימים על העם ועל תנועת הפועלים וטענו כי שכר השלטון העצמאי הריבוני יצא בהפסד חלוקת הארץ. אלה ואלה טחו עיניהם מהבחין בסיכוי ההיסטורי הגדול, הממשמש ובא, להקים מדינה יהודית בחלקה הגדול המכריע של הארץ. מפלגת פועלי ארץ-ישראל אשר המדינה לא היתה לה מטרה סופית, ממילא לא היתה לה זו חזון של השלמת הבנין אלא אמצעי לקידומו; מתוך גיר-שתה הריאליסטית לעצם ענין המדינה ראתה את הסיכוי הריאלי להשגתה, התגייסה וגייסה את העם שלא להחמיץ את שעת-הכושר, לנצל את

לשמור שהמדינה לא תהיה לחזות-הכל, שלא תדביר ולא תצמיק את הפעילות ההפשית של התמונים, גורלה של המפלגה וגם גורל המדינה תלויים בכך, אם תדע המפלגה בתקופה הקרובה למצוא א תשביל-הזהב בין שני הצרכים האלה, סכנה צפויה למדינת ישראל והיא כי „המדינה“ תיראה מעתה לאזרחיה ככתובת לתביעות בלבד — וכנושאת יחידה בתפקידי התקופה שהמוני העם משתחררים מן החובות כלפיהם, סכנה ממשית היא כי המוני עם, פועלים ונוער יראו את קיום המדינה כצידוק לפריקת עול, להתרת המתיחות ההתישבותית ולשיתוק יצר ההתנדבות, שקבעו את דמות הישוב לפני הקמת המדינה — אם כי גם אז חיו חלקים גדולים מן הישוב חיים „תקינים“ של ישוב ועם רגיל, וסכנה זו מוגברת על-ידי הסכנה האחרת: שאירת „החיים התקינים“ תוליד איריה של „חלוקת שלל“ — שלל האמצעים העומדים לרשות המדינה והתנועה הציונית לשם קליטת העלייה, ההתיישבות והבנין, עכשיו צורכים אוכלוסי המדינה — ובכללם העולים החדשים שהגיעו לארץ בשנות האחרונות — יותר משהם מייצרים, קרוב לודאי שגם אם נוכח ממספר האוכלוסים את העולים שעדיין לא נקלטו קליטה מלאה, צורך הישוב הקיים יותר משהוא מייצר, ההכנסה הלאומית יוצאת כולה לתצרוכת; פירוש הדבר לא בלבד שאין נותרים אמצעים להרחבת כוחות הייצור, כי אין נותרים אמצעים אפילו לחידוש כלי הייצור הפלים והולכים, המשטר הפסיכולוגי של מסירת אחריות המיפעל הציוני למדינה ושל מסע כללי לחלוקת ההכנסה הלאומית — ובכלל זה האמצעים הבאים מתוך-לארץ והמיועדים לקליטת העלייה ולהגברת כוחות הייצור — מאיים בפשיטת-רגל כפולה: של הכלכלה הישראלית ושל הרעיון הציוני, משהוקמה מדינה יהודית בא עמה לעולם מכשיר עצום להגשמת הציונות — ובאה עמה אשליה גדולה כי בעית היהודים כבר נפתרה; כי הישוב כבר מובטח; כי הציונות כבר הוגשמה, עם הקמת המדינה הופיעה באופק הסכנה הגדולה של „ישוביונים“ מחודש בדרגה גבוהה יותר ובממדים גדולים יותר, הסכנה של ניתוק הישוב מן העם ומן היעוד, הסכנה של קונצנטרציה אנטי-ציונית בארץ-ישראל, מדינה ולקדמה קודם-כל בשטח הכלכלי, המשק הציבורי במדינת ישראל מתרחב והולך לצורותיו השונות: משק ממלכתי, משק מוניציפאלי, משק הסתדרותי, לא כל המפעלים של המשק הציבורי הם בבחינת שירותים ציבוריים או מפעלי-מפתח

הגשר בין שניהם — אותו גשר אשר עליו עבר רה מפלגה זו והעבירה את תנועת הפועלים ואת העם מן ההווה הבלתי-עצמאית אל תקופת המדינה, ראייתה המפוכחת את המדינה הכשירה את מפלגת פועלי ארץ-ישראל להשגת המדינה והקמתה, התעמוד לה גם עתה ראייה מפוכחת זו להכשירה להמשך הדרך — לניצול כל אפשרות יותיו של מכשיר המדינה לשם הגשמתו המהירה של מפעל קיבוץ הגלויות ולשם הקמתה של חברת העבודה הסוציאליסטית ההפשית?

ב

האם פירוש הדבר כי ראוי לה למפלגה להפיג את מתח פעולתה לביצור המדינה ולבנייתה? לא ולא, ואף אין פירושו של דבר, כי רשאים אנו להסיף ללולול במדינה, המדינה הצעירה הזאת עודה זקוקה לטיפול ולטיפוח רב: כל רוח מצויה עלולה להביא עליה שואה, בין שהרוח באה מבחוץ ובין שהיא באה מבפנים, תושבי המדינה, גם ותיקים, גם חדשים, צריכים חינוך אזרחי מעמיק וממושך מבהינות רבות, יחס הכבוד הטבעי לחוק, יחס הכבוד של הציבור כלפי שלוח המדינה הממלא את תפקידו, יחס הכבוד של הפקיד כלפי הקהל הבא לבקש את עזרת משרת-הציבור או לתבוע את המגיע לו — יסודות-הכרות-יסוד והנחות-יסוד אלו של חיי-מדינה עודן בבהינת חזון רחוק לגבינו, תיקנה המדינה תקנה כלשהי לטובת הכלל, מיד רואה כל קבוצת בעלי-אינטרסים תקנה זו לא בבהינת חוק שיש לקיימו ולהסתגל אליו, למען טובת הרבים, הגם שאפשר להציע בו תיקונים ואף לתבוע את ביטולו בדרך התביעה הפרלמנטרית הציבורית, אלא רואה אותו כ„כדור גיר שוש“ מצד הממשלה, המכוון לפתוח במשא ומתן עם אותה קבוצת בעלי-אינטרסים ועם כל קבוצת אינטרסנטים אחרת, ומכאן ואילך עצם קיומה של התקנה תלוי באישורה על-ידי האינטרסנטים, מבחינת צרכי קיבוץ-הגלויות ומפעל הבנין מוכנים חוגים רבים לפרוק מעליהם את כל החובות של התנדבות, יומה ציבורית חפשית וחלוציות שנטלו עליהם בתקופה שלפני היות המדינה, מבחינת קבלת מרותה של המדינה — המרות הפנימית, הקובעת — עדיין חי הישוב ברובו בתקופה שעמדו בראשו, בעיקר, מוסדות משדלים, המפלגה בפעולתה, במעשה ובהסברה, נקלעת בין שני צרכים חיוניים: בין ההכרח לבסס ולבצר את המדינה, למעשה ובהכרת העם ובפוש תנועת הפועלים, לבין הצורך התנועתי

ריטאריים, כל אלה דברים הקובעים את גורלה של החברה הסוציאליסטית הבאה ומצמיחים שעבוד לדורות הבאים.

ה

במידה לא פחותה מזו זקוקה המדינה הצעירה לחלוקת האחריות בינה לבין אזרחיה במפעל הפיתוח. ודאי יש צורך בתכנית פיתוח כללית המקיפה את המדינה כולה ובהתאמת תכניות הפיתוח המקומיות והאזוריות לתכנית הכללית; ודאי יש צורך בתיכנון מרכזי ובהגשמה מרכזית. זאת, אך המדינה אי אפשר לה — חלילה לה — לוותר על יוזמה מקומית, על אחריות מקומית, על הפעלת הצרכים המקומיים ורתימתם בשרות הפיתוח הכללי. רשות הפיתוח המרכזית תהיה פגומה אם לא תרשתת על רשת מסועפת של רשויות פיתוח מקומיות ואזוריות. היונקות כוחן לא מעבודה משרדית של מוסדות ממשלה ומוסדות ייצוג מקומיים אלא, בעיקר, מהפעילות הציבורית החפשית. על אחת כמה וכמה זקוקה המדינה לטיפוח היוזמה החלוצית של תנועות ההתישבות ושל תנועות הנוער, להעמקת ערכים חלוציים ולעידוד החלוציות על כל גילוייה בנוער הישראלי.

מגמה זו של אֶל־ריכוז, של העברת הסמכויות מן המרכז למקומות, לישובים, לאזורים, לחברות שיתופיות למיניהן, צריכה להיות נר לרגליהם של כותבי החוקה וקובעי המעשה האדמיניסטרטיבי. לכאורה, אם יבוא אדם ויטען בזכות צורות פדראטיביות במדינה זעירה כמדינת ישראל, שאין בה גם כל יסודות היסטוריים או אֶתְנִיִּים למבנה פדראטיבי של המדינה, הלא כוזרים ובלתי־מצויאותיים יישמעו דבריו. ומלבד זה הן קיים החשש כי במיבנה פדראטיבי מעין זה ישתמשו המחזנות הבנויים והמפותחים מהר בותיהם כלפי מחזנות שעדיין עומדים הם בראשית פיתוחם, ואז אולי יתחדש עלינו הויכוח הידוע מימי המנדט, אם אמנם חייבים תושבי תל־כאמצעי ולא כמטרה — לזאת נלחמה מפלגת פועלי ארץ־ישראל בתוך העם בשנות ההאבקות להקמת המדינה; היא יכלה אז לתפסות ראויות־ניסיונות בתנועה הציונית ולהלכידו תבוסניים בתוך חלקים מתנועת הפועלים, אכולי מבוכה ואובדי־דרך. עליה לחדש עתה את המלחמה הזאת ביתר שאת, לתקנות להמוני הפועלים והעם את ההכרה, כי העם וציבור הפועלים הם הם נושאי מפעל הבנין; כי המדינה אינה אלא כלי של הגשמה; וכי בתקופה זו אין המדינה בבחינת

ממלכתיים שאין המדינה או הציבור יכולים ור־שאים לחלק את האחריות לניהולם בינם לבין העובדים בשירותים או מפעלים אלה. ברוב מפעלי המשק הציבורי יתכן ויתכן שיתוף העובדים במינהל ובאחריות לניהול, יתכן מיוזג דאגת העובדים לעניניהם הם עם הדאגה לקיומו והצלחתו של המפעל כולו. למעשה אפשרי הדבר גם בהרבה מפעלים שקיומם על מסי התושבים, כי גם ברוב המפעלים האלה עשויה העלאת יעילות העבודה ומניעת הבזבז להבטיח רמת חיים גבוהה יותר לעובדים בלי לפרוץ את תחומי התקציב ובלי להגדיל את נטל המסים או התשלומים המוטל על התושבים. על אחת כמה וכמה במפעלים כלכליים רגילים שבתחום המשק הציבורי. כאן אין כל הבדל בין הצורות השונות של המשק הציבורי. הדבר ניתן להעשות במפרעלי המדינה כבמפעלי ההסתדרות. המשק הישראלי אינו יכול לעמוד רק על יומתם ואחריותם של בעלים פרטיים ומנהלים ממונים מגבוה. ציבור העובדים במדינת ישראל הגיע להישגים סוציאליים שספק אם יש דוגמתם בעולם, ולמשטר של זכויות העובד במקום־העבודה שאין דוגמתו בעולם. חוקת העבודה לעובדי ההסתדרות שאושרה זה לא כבר אמנם אפשר להגדירה ללא הפרזה כמגילת זכויות האדם העובד. אמנם חוקה זו כוחה יפה במוסדות ההסתדרות בלבד, אך היא מקיפה כבר עתה כעשרת אלפים עובדים ואין ספק כי היא תשמש דוגמה ומופת גם לחטיבות עובדים אחרות. אולם אין זכויות בלי חובות, ואינון הזכויות הנרחבות על ידי קבלת מידה רבה של אחריות אינו בגדר תביעה מוסרית בלבד. יעילות העבודה והחסכון בעבודה הם תנאים מחייבי־המצויאות לקיום רמת החיים, דרגת שכר הוגנת, רמה גבוהה של תנאים סוציאליים ומשטר של זכויות העובד במקום עבודתו. שיתוף העובדים במינהל ובאחריות, חלוקת האחריות בין הרשות המרכזית לבין קבוצות עובדים מקיימים את מקומות העבודה, הן הכרה כלכלית והחברתית בתקופת הבנין וקיבוץ הגלויות. הרי זה גם צורך יסודי של כל תנועה הרוצה, כי המשטר הסוציאליסטי יהיה משטר של חירות האדם ולא של שעבודו המוחלט למדינה. דמותה של החברה הסוציאליסטית מתעצבת בתקופת המעבר. כל מאמץ להקים עתה יסודות של חירות העובדים ואחריותם הישירה מטה את תהליך צמיחתה של החברה הסוציאליסטית אל אפיק החירות וזכויות האדם. מגמות של ריכוז מופרז בתקופת המעבר, כל הידוק של היסודות האבטרי-

החובות שהמדינה וצרכי בנינה מטילים על היתיה, היו גם הם מתפקידיה הראשונים של המפלגה בתקופה זו. והרי הדברים קל וחומר במצבנו, כשהיסוד המוצק היחיד בחיי הארץ הוא התמורה המתמדת, המהפכות שבאות בזו אחר זו עם כל גל של עליה, פיצול של העם לשבטים-שבטים ועדות-עדות, פיצול שמעמיק והולך, ממאיר והולך, עם הקמתם וקיומם של ישובים עדתיים נפרדים בהתישבות העולים.

ד

החינוך בלבד, הארגון בלבד, אין בהם כדי לפתור את הבעיה. אפילו היתה המפלגה מסר גלת להשתחרר מכל תפקידיה האחרים ולהתנער ביום אחד משיגרתה ולבצע מיפעל הסברתי וחינוכי גדול שהיה מזועזע ומשנה את העם — גם אז לא היינו מעבירים ומבטלים את הסכנות שבאו לעולמנו עם הקמת המדינה. כי גוסף על המיפעל החינוכי הגדול המוטל על המפלגה, עליה לדרוש ולקיים, לקבוע ולהגשים את המגמה של החזרת האחריות והעברת האחריות מן המדינה לעם, מן השלטון אל האדם והחברה. מגמה זו של העברת האחריות יש להפעילה אביב להשתתף בהחזקת בתי הספר העצמיים שבצפת ובירושלים. ואף על פי כן: ההכרח בחינוך העם לבגרות ממלכתית, הצורך בהגברת יסודות החירות, היזמה והאחריות של המוני העם, מחייבים צמצום סמכויותיו של השלטון המרכזי בתחומים, שסמכויות אלו הן הכרח לבטחון המדינה, לקיומה הכלכלי ולקידום מפעלי הפיתוח: מחייבים העברה מודרנית של סמכויות למוסדות השלטון העצמי, המקומי ותמחוזי. בזאת הכשירה עצמה מפלגת פועלי ארץ-ישראל להקמת המדינה אף זכתה להקימה, שלא הלכה שבי בעינים עצומות אחרי קסמי המדינה, שלא נשתעבדה וכפתה את עצמה לחזון ולסיסמה של השלטון. היא תוכה לבנות את המדינה ולהכשירה להגשמת יעודה האמתי. אם תוסיף להילחם בפולחן המדינה, אם תעמיק ותגביר את יסודות הדימוקרטיות החפשית, הישירה, של המוני העם, לעומת היסודות המרותיים הטבועים בכל מדינה, ותהא הדימוקראטית ביותר, מפלגה זו שמרה ושקדה, שחזון המדינה לא יכבול את המיפעל החינוכי אלא יקדמו. מעתה שומה עליה לשקוד ולשמור שמציאות המדינה לא תעכב את הקמתה של חברת ישראל הסוציאליסטית החפשית, אלא תשחררנה ותחישה.

כתובת לכל התובעים והתביעות, אלא המעין שממנו נובעת התביעה הלאומית והחברתית.

ג

המיבנה החברתי של מדינת ישראל כיום ומגמות ההתפתחות החברתית בתוכה יש בהם משום סיוע לראית המדינה ככתובת לתביעות הכלליות. כבר כיום הלק גדול מאד מן העובדים במדינת ישראל — יש אומרים למעלה ממחציתם — אין להם מעביד קפיטליסטי פרטי, אשר אליו יוכלו להביא את תביעותיהם וקובלנותיהם: התביעות מופנות איפוא, בדרך הטבע, אל המעבידים הציבוריים, שהמדינה היא אחד הגדולים שבהם או, במקרה העובדים העוסקים במשקיהם העצמיים, אל המדינה המפעילה את הפיקוח הכלכלי. ברוב המקרים, התביעה אל גורמים ציבוריים, וביחוד אל המדינה, היא גם קלה יותר ויש לה יותר סיכויים להתקבל על דעת הצבור, מן התביעה אל מעביד פרטי. הציבור, נטול מסר רת וחינוך של חיים ממלכתיים, אינו תופס כל צרכו, כנראה, את הקשר שבין התביעה אל הכלל לבין המעמסה על היחיד. לגבי רובו המדיני זה היא משהו בעל ממדי-ענק, שאין השכל משיגו; אמצעיה של המדינה בלתי מוגבלים הם מטבעה, בגלל היותה מדינה, ואם בכל זאת מבין הוא בשכלו, שאין המדינה יכולה לתת יותר משהיא מקבלת מן התושבים, הנה בחדרי לבבו הוא מאמין או רוצה להאמין שאין מטילים מסים על העם אלא לשם הסדר הטוב ואילו גובה המסים הוא פרי שרירות-ילבם של שרי-האוצר ויועציו. המיבנה החברתי המתקדם והולך של מדינת ישראל, כשגלויים אליו חינוך קלוש ותוסר כל מסורת ממלכתית ברוב הישוב, מגביר מאד את הקשיים הטבועים בתהליך בנין סוציאליסטי המתגשם במסגרת מדינית של חירות דמוקראטית. תהליך הבנין תובע מן הישוב הכונה הסי תפקוד במועט. המסגרת הדימוקראטית מעודדת תביעות להעלאת רמת החיים ולפעולות לשם הגר שמת התביעה הזאת. עד שבבוקר לא עבות מתגלה לעינינו התהום שאנו עומדים על פיה — כפי שאירע ביום שהוכרז, בתוקף ההכרח הכלכלי, על קיצוב ההלבשה — ואז אנו מתמל-אים זעם על הלפיד שהאיר את פי התהום. אף אילולא עמדה לפנינו הבעיה של קליטת העליית הנוהרות אלינו, מבחינה כלכלית, חברתית ותרבותית, וליכודן לעם ולאומה מדינית, הרי החינוך האזרחי המעמיק, החינוך לקבלת

ריבונות ציונית – או קומוניסטית

יחיאל הלפרן

כנים לשמרנים. יהודים שהוסיפו לשבת על הר געש לא גתרה להם, כביכול, ברירה אלא להמציא להם כל מיני תורות, שלפיהן מובטח היה, שהר הגעש לא יתפרץ, שבהתפרצו לא יפגע בתפוצות היהודיות. הראיה האופטימית הרדימית עוד יותר את החושים והיתה גורם נוסף לאולת־היד. ציבור הפרעלים בארץ־ישראל, לעומת זאת, נצטרף בחלקו העיקרי מאנשים שנתיאשו מן התקוות אשר יהודים תלו בעולם והתפתחותו. הם בנו את חייהם בהסתמכם על יכלתם הם ועל מעשיהם הם. השפעתה של אולת־היד הגלותית על הערכתם את המתרחש בעולם פחתה מאוד. הפועל העברי התחיל רואה את המאורעות בראיית מחנה לוחם שתושיו מחריפים והולכים.

עם המחנה ברוסיה גברו התקוות להוושע מבחוק. אנטיציונים הוכיחו כי מעתה מובטחים ליהודי סס"ר חיים לאומיים מלאים במקום מגוריהם ותרבותם הלאומית תשגשג ותפרח. וקומוניסטים ציוניים הוסיפו, כי סיכוייה של הציונות אף הם כרוכים בהתבצרותו ובהתפשטותו של הקומוניזם העולמי. ציונים לא מעטים, ואף מפלגות שלמות, השקיעו כל כוחם בתעמולה למען הקומוניזם. היו לבטים בתוך המחנה החד־לוצי גופו. אולם תנועת הפרעלים בארץ יכלה לכל אלה. על תנועת הפרעלים באירופה ומחוצה לה, על מפלגות סוציאליסטיות גדולות ומוש־רשות, עברו כרוח־סערה הפילוגים הבלתי־פוס־קים למען הצטרפות לקומאינטרן. תנועת הפוע־לים בארץ היתה מן המעטות שלא התפלגה. לא התפלגה למען קומוניזם אנטיציוני וגם לא למען קומוניזם ציוני.

התנועה החלוצית ותנועת הפועלים העברית בארץ צמחו כתנועה של מקופחים ביותר, של גורל יהודי שכל השערים נסגרו בפניו בארצות מגוריו. הגורל הזה נאחו בעליה ובבניו הארץ כבעוגן הצלה יחיד ואחרון. הוא חזה מברשה, במי ובמה נלחם המחנה הקומוניסטי בשעה שהוא מסית בציונות וחותר תחתיה, או בשעה שהוא חוסם את הדרך לעליה בפני יהודי רוסיה. הוא ידע לימין מי ולשם מה התייצב הקומוניזם בשעה שהתחבר לצוררינו ורוצחינו בארץ. הער לא הירבה להתעניין בדבר, אולם לבו היתה זאת התקפה על עמדתנו האחרונה. זאת ההכר־רות על הקומאינטרן כמשחרר העמים קראנו

למחרת המהפכה הבורגנית בצרפת העניק המשטר החדש שיוון זכויות גם ליהודים. אולם התנה תנאי שיתבוללו. כמה וכמה יהודים נשמעו והתרחקו מעמם. האדוקים דבקו במסורה: הם לא החשיבו את הזכויות הפוליטיות וראו תוספת רשעות בלחץ להתבוללות. היו יהודים, שהתחילו מעריכים הערכה אופטימית ביותר את העולם וחסו ליהודים. הם לא החשיבו את התנאי שתתנה, לא השגיחו במתאות החריפות מצד הבורגנות הליבראלית פחות, ואף לא בפרעות שפרעו בקהלות יהודיות מחמת השיוון שהוענק. כל אלה נחשבו בעיניהם אפיונדה חסרת ערך, שריד אחרון מזמני העריצות שחלפו לעולמים. העיקר היה להם הענקת הזכויות. יותר מאחרים בטחו, כי האנושות נכנסה לתקופה של יושר וקידמה, וכי ליהודים לא יאונה עוד כל רע.

עם התגברות הפרולטריון בא גל נוסף של אופטימיות. רדיקלים ומהפכנים יהודיים לא ייחסו חשיבות לדבר, שהסוציאליזם לכל אגפיו דוגל אף הוא בהתבוללות גמורה ליהודים, ולא השגיחו באנטישמיות שגברה. הם השתדלו להריח כיח הוכחה מדעית, כי העולם נמצא דווקא על סף מישטר, שיתאים ביותר לצרכי העם היהודי המפורז בין האומות, וכי מובטחת לו לעם הזה אפילו התפתחות לאומית מלאה בגלות. אירופה צעדה לקראת הומוגניות לאומית קיצונית, לקראת שפיכת־דמים בלתי פוסקת זו המלווה את התמודדות של תקופתנו, לקראת פרעות בתפוצות יהודיות שלמות, לקראת עליית הנאצים. לקראת דכאן, אושוויץ ומאידנק — אולם ברחוב היתחי רבו גם רבו התיאורים, כיצד תפתור המהפכה בבית אחת את כל הבעיות וממילא את הבעיה היהודית, ומפלגות התווכחו, אם להסתפק באב־טונומיה תרבותית בגולה או לדרוש עצמאות סוציאלית. סיים משלנו בכל ארץ וכו'.

הוגי דעות ועסקנים יהודיים בתפוצות הרבו להתנבא על העתיד ולהעריך את דרכי העולם, כי למעשה היו חסרי־אונים לגמרי ותלו את כל תקוותיהם בעמים אשר בקרבם ישבו. הם לא יכלו לראות את התפתחות העולם ויחסי העמים והמעמדות כלפינו אלא באורה של אופ־טימיות רבה. מפני שלא היה בהם כל כוח לקדם את פני החורבן המתקרב, בענין זה לא היה הבדל בין בורגנים לפועלים יהודים, בין מהפ־

ליגנציה היהודית. במידה שהם נשארים במדינות בעלות משטר קומוניסטי, אין הם ערשים זאת לרוב מרצונם, אלא משום שאוסרים עליהם את היציאה. בימי מלחמת העולם ברחו מאות אלפי יהודים מארצות הכיבוש הנאצי לברית המועצות וחיו שם שנים אחדות, רק מתי-מספר מהם השתקעו בסס"ר. המוני היהודים הלא-סובייטיים, שיצאו את ברית המועצות לאחר גמר המלחמה, אינם מגלים נטיה ליתר התקשרות עם העולם הקומוניסטי. לרוב מגלים הם רצון חזק להסתייגות ולהתרחקות מן העולם הזה, אף אותן המפלגות הפועליות הציוניות בתפוצות, המכריות על הסכמתן לעקרונות הקומוניזם, מדגישות לרוב ומטעימות את התנגדותן להש"ת לבנות כלשהי לתוך המחנה הקומוניסטי. המאמצים המיוחדים להסתגל ולהצטרף למחנה הקומוניסטי באים בעיקר מקרב פועלי ארץ-ישראל. בתקופה בין שתי מלחמות העולם לא היו שואפי כניסה לקומוניזם בקרב המחנה הציוני החלוצי. פרעלי ציון שמאל שדגלו בדבר לא היה חלקם עם המגשימים. הם החרירו את הארץ גונים והמכשירים להגשמת הציונות, החל ב"הח"ל" וההסתדרות הציונית וכלה בקרנות הלארציות. עתה דוגלים בתביעה להסתגלות ולהצטרפות חלקים ניכרים מן המחנה הציוני החלוצי. שואפי ההשתלבות מעלים על נס את ההתקרבות, שהיתה בינינו לבין גורמים קומוניסטיים בימי המלחמה לעצמאותנו, וסבורים הם כי אפשר להתגבר על הניגודים החדשים שנתגלו בין הקומוניזם והציונות ולהגיע לשותפות מלאה ומתמדת. הם משתדלים להוכיח, כי במידה שנתאים את מדיניותנו ונתייבצ לצד הקומוניזם העולמי ומערכותיו, נוכל לשלב לתוכנו את התנועה הציונית והשילוב יגביר את כוח הציונות ויפתח לפניה אפשרויות חדשות וגדולות. רא"י האפשרויות האלה היא שהצמיחה, לדעתם, את השאיפה להודעות והתחברות עם הקומוניזם העולמי בתוך המחנה החלוצי עצמו. האמנם כך הוא הדבר?

ג

האינטרנציונל השלישי חתר מן היום הראשון לרכז מסביבו ולכלול תנועות שחרור רבות ככל האפשר, גם את אלה שנחשבו בלתי-מתאימות למסגרות האינטרנציונלים הקודמים. חוגים וקבוצות בארצות נחשלות ביותר, מקרב עמים שבטים ושכבות מפגרות מאוד, ארגונים בעלי תפקידים ואפקטים צרים למדי, התאגדויות מרדניות בעלות אופי לאומני, צבאי או דתי מובהק —

אנחנו אחרת — עוד בראשית ימיה, בתקופת הזוהר שלו, שוב לא היינו קופצים בראש, ומתמוגגים ומתרוננים. רבים בתוכנו למדו מן היחס של הקומוניזם לעניינינו הציוני והעמיקו חדר לטיב התנועה הזאת בכללותה, לדרכי מעמדות מתקוממים, למאבקי עמים משתחררים. הראיה המיוחדת והמקיפה, שרכשה לה התנועה במאבקה עם הקומוניזם העולמי, עמדה לנו בזמנים קשים ביותר ושמרה עלינו מפני הפיתויים הבלתי פוסקים לפילוגים והסתגלויות למען התקרבות.

ב

לאחר מלחמת העולם השנייה גברה שוב השאיפה להשתלב במעגל העולם הקומוניסטי. בתקופת המהפכה הבולשביסטית היו קומוניסטים חוזרים ומדגישים, שהקומוניזם פתח את הבעיה הלאומית של יהודי רוסיה, אשר זכו לחיים לארציים מלאים. משעלתה קרנו של הקומוניזם העולמי בעיני יהודים לאחר מלחמת העולם השנייה, לא תפסו חייהם של היהודים בסס"ר שום מקום בעליה זו. יהדות רוסיה הגיעה במשטר הקומוניסטי להתנוונות לאומית, שלא הגיעה אליה שום קיבוץ יהודי בעולם. אין לה ליהדות זו שום מפעל או מוסד ציבורי משלה. תרבותה העצמית העשירה נעלמה לגמרי. לא נפתרה גם שאלת היחסים בין היהודים ושאר העמים הסובייטיים. הממשלה הסובייטית שקדה כל השנים שקידה גדולה ומאומצת לעקור את האנטישמיות, אולם השנאה ליהודים לא נעקרה. לאחר שכבשו הנאצים חלק מארצות ס. ס. ר., עזרו להם המונים מקרב העמים הסובייטיים במלאכת השמדת היהודים. כנימוק מכריע לתביעות המיוחדות להסתגל ולהשתלב למחנה הקומוניסטי מודגשת התפשטותו הרבה של המחנה הזה בעולם. התובעים מצביעים על כוחה הגובר של ברית-המועצות ועל תמיכתה שהיא תומכת בתנועות שחרור של עמים אחרים. מכאן מסקנתם על האפשרות לשלב למחנה הקומוניסטי העולמי גם את התנועה הציונית ולהגשים את הציונות בפיקוחם ובפיקודם של קברניטי המחנה הזה. בתקופת היסוד של הקומוניזם דגלו בהסתגלות והצטרפות אליו מפלגות ציוניות בגולה. עתה אין בתפוצות חוגים ציוניים בעלי-משקל הרוצים בהתחברות עם המחנה הקומוניסטי. התפשטות הקומוניזם בעולם לא היזקה שם את הרצון הזה אלא התלישה אותו. היהודים רואים הכרח לעצמם לברוח מכל ארץ שבה מגיעים הקומוניסטים לשלטון, לא רק היהודים מהשכבות הבורגניות, אלא גם הפועלים, הפקידים והאינטלי

הממושע ביותר. דעת השליט בתוכו מוחלטת יותר מדעת השולט בכל אינטרנציונל אחר. שלטון האינטרס שלו הוא החמור ביותר. נגד מדיניות הדיכוי של הממשלה הסוציאליסטית האנגלית לגבי עמים אחרים יצאו והרימו את קולם גם מנהיגים וארגונים סוציאליסטיים בארצות שור נות, ואפילו באנגליה גופה. אך שום מפלגה קומוניסטית או עסקן קומוניסטי לא מחו בשעתו נגד ההסכם שנחתם על סף מלחמת העולם השנייה בין ריבנטרופ למולוטוב וחילק מחדש את עמי מזרח אירופה בין הגרמנים והרוסים. כל המפגש לגות הקומוניסטיות התיצבו בשנת 1950 מאחורי הקוריאנים הצפוניים, שבמלחמתם רואה ענין לעצמה ממשלת ברית המועצות. אך איש במחנה הקומוניסטי הבינלאומי לא פצה פה נגד ההתפלגות של סס"ר על העם הפיני בראשית מלחמת עולם השנייה. המחנה כולו התיצב מאחורי הענק המתקופ ונגד החלש המתגונן.

תנועה המצורפת לאינטרנציונל הקומוניסטי מרגישה בלי ספק מאחוריה את הכוח הגדול הניתן למחנה הזה על ידי ליכודו הרב והמשמעת החמורה השוררת בתוכו. דבר זה יש בו כדי לעודד ולחזק מאוד כל ארגון קומוניסטי בכל ארץ שהיא, בשעה שהוא רואה את צרכיו זהים עם אלה של מדיניות החוץ הסובייטית. אולם המשקל העצום הזה הוא כמעמסה כבדה וככבלים שאין לנתקם. בשעה שארגון זה רואה את צרכיו וצרכי עמו מנוגדים לאינטרסים של מדיניות החוץ הסובייטית, לעתים רחוקות מאוד תצליח תנועה קומוניסטית למרוד בלי להישבר. הצליחה בדבר יוגוסלביה, סין העממית חותרת לאי-תלות בכוח גדלם העצום של מדינתה ואוכ' לוסיה, אולם המפלגה הקומוניסטית של ספרד ותנועת השחרור הספרדית שעליה היא השתלטה בשעתה — נשברו לגמרי לאחר שהוכרחו לפי עול כמכשיר של מדיניות החוץ הסובייטית ובניגוד לצרכי עמם ומהפכתו. בארצות הדימוקרטיות העממיות הולכים עתה ורבים המאסרים ופסקי המוות, ומקבילים להם טיהורים חמורים במפלגות קומוניסטיות שמחוץ לאזור הסובייטי. תנועות שחרור של עמים שונים באסיה הקרובים לגבולות סס"ר נצטרפו למחנה הקומוניסטי העולמי וקבלו גם מרצונם את המרות המוחלטת של קברניטיו. האימפריאליזם המערבי מדכא את העמים במהינה סוציאלית ולאומית וגוזל מהם אפשרות חיים חפשיים. עמי המערב וגם הסוציאליסטים בתוכם, אינם מסייעים להם בשאיפת שחרורם. ברית המועצות, הרואה עצמה

גם עם אלה השתדל הקומאינטרן להתקשר בתקופות שונות, לעודדן ולהשפיע שיצטרפו לשור רותיו. הוא לא עשה זאת לעולם לגבי התנועה הציונית. מפלגות ציוניות מתדפקות כל השנים על שערין, לעתים מפלגות גדולות וחזקות למדי. הן הוזהו עם הקומוניזם בכל השאלות וגילו לרוב כוונות לויתוריים מרחיקים לכת אף בעניינים ציוניים. את כולן דחק הקומאינטרן והרחיק מעליו. שום פשרה ושום ויתור לא נתקבלו על דעתו. זה מנהגו של האינטרנציונל הקומוניסטי עד היום. זה מנהגו גם עם מפלגת הפועלים המאוחדת, המפלגה השנייה בגודלה במדינת ישראל ובתנועת הפועלים הישראליה. הוא אינו מגלה כל נטיה לעודד אותה ליתר התקרבות ולעורר תקות, שתוכל להצטרף למחנה הקומוניסטי כמפלגה ציונית. בכל ארץ ובכל חבל שם עולה הקומוניזם לשלטון, הוא קושר מלחמה גם על מפלגת הפועלים המאוחדת, מחסל את סניפיה ומגרש או אוסר את עסקניה. האם מקרה הוא הדבר הזה?

קברניטי סס"ר הקימו בשעתם את הקומאינטרן כארגון בינלאומי, שאין לו כל ענין זולת מלחמת קוממיותם ושיוונם המלא של המעמדות והעמים המנוצלים והמדוכאים. הם לא סמכו בכך על המדוכאים עצמם: המוני העם הפשוטים נוחים להתפתות לחזק, הם לא סמכו אלא על מהפכנותם שלהם ושל חבר המהפכנים המנוסים שקיבצו מסביבם. הם ראו את עצמם ואת המנהיגים הקומוניסטיים בארצות אחרות כמיפקדה עליונה של המהפכה העולמית והכריזו, שבניגוד לאינטרנציונל השני יחנכו את המוני העם לשעבד לצרכי המהפכה כל ענין, ולו היקר ביותר. אולם חבר המהפכנים אינו פועל אף הוא בחלל ריק, אלא במציאות של שלטון החזקים ורדיפתם המתמדת אחרי אמצעי-שלטון נוספים, הקומאינטרן רכש לעצמו השפעה גדולה על המונים בזכות זה, שעמדה מאחוריו ברית המועצות, אולם הוא עצמו נעשה תלוי לגמרי בקברניטי סס"ר. הוא פועל לפי דרכיהם והוראותיהם של ראשי המדיניות הסובייטית ולאוו דוקא לפי הצרכים של המעמדות והעמים המשתחררים. כשראתה ממשלת סס"ר בתחלת המלחמה צורך לעצמה לשמור על ידידות עם גרמניה, יצאו לפי הוראותיה כל סניפי הקומאינטרן לעורר ולהסית נגד המלחמה בנאצים. מעולם לא ויתר שום אינטרנציונל על אי-תלותו בחזק בקלות ובמידה כזאת, כמו האינטרנציונל הקומוניסטי. המחנה הקומוניסטי הוא המחנה הבינלאומי

טיות האנגלו-סכסיות. שהיו אז בעלות ברית של ססס"ר. המפלגה הקומוניסטית בארץ ישראל נהגה כך. אנתנו לא יכולנו לעשות זאת ונהגנו בניגוד לרצון הקומוניסטים. נאבקנו על פתיחת שערי הארץ לפני היהודים פליטי חרב הנאצים ונפתלנו עם השלטון האנגלי בארץ גם בימים ההם. בימי מלחמת עצמאותנו חתר המחנה הקומוניסטי להחרפת היחסים בינינו לבין העולם האנגלו-סכסי כולו. אנחנו שיתפנו פעולה עם גורמים סובייטיים שעזרו לנו, אולם שמרנו גם על ידידותנו עם עמי אמריקה וממשלתה. כי ריב עם אלה עלול היה להכביד על עניינינו ולהכשילו. יהודים ונשק זרמו לארץ הן מן המזרח והן מן המערב. נוצרה מעין שותפות אינטרסים לגבי תוצאת היהודים מארצות הדי- מוקראטיה העממית. ויש להגות, כי נגיע גם לשותפות פעילה להעלאת היהודים מססס"ר. אולם גם בשותפות כזו אין בידינו אלא לשמור ולקיים את עצמאותנו המוחלטת, כי ישנם יהודים בכל חלקי העולם ורובם חיים מחוץ לאזורי ההשפעה הסובייטית. לפני כמה שנים צריך היה להציל מסכנת היסול את שרידי יהדות פולין, ואילו כיום יש לנו ענין גורלי לנרז את עלייתם של יהודי עיראק.

בנסיבות רבות מאוד מנוגדות תבי- עותיה של מדיניות החוץ הסובייטית לצרכי קיבוץ הגלויות. המדיניות הזאת עמדה, כימי דור, דור אשר הכריע בגורל העם היהודי. לימין הערבים במלחמתם בציונות ובעליה. בהתאם לכך סייעה המפלגה הקומוניסטית בארץ סיוע פעיל להתקפות ולמעשי רצח ביהודים. בתחלת המל- חמה, בשעה שהיטלר הכניס את יהודי אירופה לגיטאות כדי להשמידם, ראתה הממשלה הסר- בייטית הכרח לכרות ברית עם גרמניה והקומ- אינטרן קרא להתקומם על היוצאים נגד היטלר ולחבל בהם. קומוניסטים עשו כך. אולם הציונות קראה לגיוס, ורבות מקרב הישוב התנדבו לצאת לחזיתות ולהצטרף לאלה שבמאמצם חיבלו הקומוניסטים. בשנים האחרונות מעוניינת מדיניות החוץ הסובייטית בהריסת היחסים התקינים בין כל מדינה לבין ארצות הברית, והקומוניסטים ממלאים את התפקיד הזה גם בישראל. אולם הציונות רואה בידידות עם אמריקה תנאי לאפ- שרות של המשכת העליה הגדולה וקליטת הער- לים. והיא מטפחת את הידידות הזאת. כשנוח לה, עשוי הקומוניזם לאפשר ליהודים לצאת מן המדינות שהוא שולט בהן. לרוב הוא רואה בהם חומר נוסף לפיצוץ המשטרים הבלתי-קומוניס-

מעוניינת בגירוש מדינות המערב מאסיה, מסייעת הרבה לתנועות הלאומיות במז- רח. היא מבטיחה להן עליה כלכלית ותרבותית של עמיהן תמורת היתור על חירותם וריב- נותם. והן מקבלות את הדבר. תנועות לאומיות אסיאתיות שונות הפכו עצמן מכשיר בידי המדי- ניות הסובייטיות, כי רואות הן בכך אפשרות ותנאי ראשון לעלית עמיהם.

ד

הציונות היא תנועת שתורר של עם מפורד. החי תחת משטרים שונים ובאזורי השפעה שונים, וכוחה ויכולתה מותנים באחדות העם הזה, ובקשרי פעולה האמיצים ככל האפשר בין חלקיו הרבים. בהתיצבן לימין ססס"ר נגד המערב מקוות התנועות הלאומיות של מאלאיה והודו- סין להשיג את שחרור עמיהן והקוריאנים שר- אפים להגיע לשלימות ארצם. ואולם העם היהודי זקוק בראש וראשונה להתחברות העם עצמו, לקיבוץ גלויותיו במהרה ככל האפשר, ולמהפכה זו אין להסתייע במלחמות בין המעצמות. מל- חמות כאלה יש שהן הורסות קיבוצים יהודיים שלמים, אך מעולם לא הקלו על הצלת יהודים ועל עלייתם לארץ. תביעתם של יהודים להזדהות עם העולם הסובייטי היא תביעה לשבירת האחד- דות היהודית להינתקות מרובו המכריע של העם היהודי בעולם, ממקור כוחה של הציונות.

המחנה הקומוניסטי העולמי וברית המועצות אינם מוכנים לקבל עליהם את משימת קיבוץ- הגלויות, ולו גם תמורת ויתור על חירותנו וריבונותנו. הם אינם מציעים לנו את הדבר, ושום גורם קומוניסטי אינו יכול להציע אותו בכנות. קיבוץ הגלויות הוא מהפכה של של עם גולה ומפורד. היא מתחוללת לא בארץ אחת אלא בארצות רבות. הדבר כרוך בהשתת- פות הישירה והבלתי ישירה של כל התפוצות היהודיות, בהשפעתן הפעילה במדינות מגוריהן וגם במדינות אחרות, בהגשמת משימות הכרוכות וסבוכות בענייניהם של עמים, משטרים ותנועות רבים ושונים. התנועה הציונית שוקלת וקובעת את יחסה לכל ענין, שהיא צריכה לנקוט בנוגע אליו עמדה. לפי צרכי קיבוץ הגלויות בלבד. היו מקרים שעמדתנו היתה זהה עם זו של ממשלת ברית המועצות ושל המחנה הקומוניסטי המקיים את הוראותיה, אך אפילו בשעה שגלחמנו שכם אחד בהיטלר לא יכולנו לנהוג לפי הוראות קבר- ניטי הקומאינטרן ולהיות מכשיר בידיהם. בימי המלחמה נגד גרמניה הנאצית תבעו הללו משר- מעת מחלטת לממשלות הארצות הקפיטליס-

הציוני. הציונות מתגשמת לא רק בידי הרבים, אלא גם במחשבת הרבים, הניזונה מנסיון העבודה היומיומית הממשית, ממגעו המתמיד של אדם העובד עם הדוממים והחיים מסביבו, עם חולשותיו ותחושותיו, עליותיו וירידותיו שלו עצמו. טול מן העם היהודי את חירותו, את חירות הרבים להיות חושבים, יוזמים וגם מורדים, ונטלת ממנו את המכשיר לקיבוץ הגליות.

ציונות — פירושה איפוא ריבונות ציורית, לאמור, האפשרות להכריע לפי שיקולים ציוניים בלבד בכל עת, בכל מקום ובכל ענין חשוב. הואיל יאין כמעט ענין חשוב בעולם, שיחסנו אליו אינו עלול להשפיע על מאמצנו הציוני לטובה או לרעה. ברית המועצות היא אימפריה עולמית ובעזרת הקומוניזם היא מטילה על התומכים בה את מרות צרכיה בכל מקום ובכל דבר. אולם העם היהודי הוא עם עולמי, קיבוץ גליותיו הוא מפעל עולמי, אין לה לצייר נות אלא להטיל על הציונים את מרות הצרכים שלה, צרכי העם היהודי. חוץ ממקרים בודדים הרי החובות שמטיל הקומוניזם על אנשיו, מנוגד דות הן לצרכי הציונות, הן בענינים יהודיים והן בענינים כלליים. על הפרעל היהודי להכריע: את מרותו של מי הוא מקבל?

אין הציונות ניתנת להשתלב במסגרת הרייבונות של הקומוניזם העולמי, כי הציונות חדלה להתקיים אם אינה ריבונות בעצמה. ציוני המזרח תר על מלוא הריבונות הציונית לטובת ריבונות תם של אחרים — על הציונות הוא מוותר. העם היהודי אין לו תחליף לחירות המלאה של האדם. היא מקור כוחו של העם, מקור יכולתו להיגאל. ציוני המפקיד את חירותו בידי אחרים — את יכולתו לעשות למען הציונות הוא מפקיר.

הקומוניזם העולמי רואה כתנאי ראשון להציחתו את ריבונותו הבלתי מוגבלת על כל הארגונים המצורפים אליו — ואת ויתור האדם בתוכם על חירותו למען הריבונות הזאת. משום כך לא ספג לתוכו במשך כל השנים שום יהודי ושום קבוצה יהודית אלא לאחר שהפכו לצוררי הציונות. לכן גילה, כאמור, רוחבילכ רב כלפי תנועות קטנות, פרימיטיביות ואף תשוכות, ואילו בארגונים קומוניסטיים ציוניים בעט תמיד והוא מוסיף לבעוט בהם. התקוות להיגאל מבתוך שצמחו בתנועת הפועלים העברית בארץ ישראל אין להן שורש בהתפתחות הדברים בעולם. שרשיהן בתוכנו, בחולשות ותחלואים שנתחדשו. מתוך הספר „ישראל הקומוניזם“ שיפיע בקרוב בהוצאת מפלגת פועלי ארץ-ישראל.

טיים וכוה-עבודה יעיל לבנית המדינות הקומורניסטיות והריהו משסה בעליה וסוגר שערים. אולם הציונות נאבקה על העליה ונלחמת במתנגדי העליה בכל התנאים, בין שהדבר נוח לקורמוניזם ובין שהדבר אינו נוח לו.

קברניטי הקומוניזם העולמי אינם יכולים להטיל את מרותם המוחלטת על התנועות המצורפות אליהם אלא במידה שהתנועות האלה מבטלות, בבתאחת או בהדרגה, את חירות האדם בתוכן. אין ערך למרות על ארגון, אם קיימת זכותם של חברים לערער על פסקדינו של בעל המרות. כשמגיעים הקומוניסטים לשלטון, מבטלים הם את החירות של אזרחי המדינה. אין קברניטי הקומוניזם העולמי יכולים להטיל מרותם על מדינות קומוניסטיות, אם אזרחיהן הפדים ובידם להתנגד למרות זו. אולם בלי חירות אין העם היהודי יכול להגשים את הציונות.

כל מה שעשו והשיגו יהודים בארץ ישראל, בא להם משום שהם בני-חורין. העולם כולו דן אותנו והזר ודן אותנו להתנוונות ולאבדן. גם מהפכני העולם חזרו על גורדין זה, החל במארכס וכלה בסטאלין, החל באנשי האינטרנציונל הראשון וכלה במנהיגי האינטרנציונל השלישי. ואולם חלוצי ישראל הגיעו למה שהגיעו משום ששמרו וטיפחו בלבם את מלוא חירותם לחפש דרכים, כיצד להציל את העם היהודי מגורדינם של השופטים והפוסקים האלה, משום שהיה בהם הכוח למרד בסמכותם לפסוק. אילו חינוכו את עצמם להישמע למרות כלשהי זולת מרות מצפונם הציוני, הרי היו נוהגים כמנהג מהפכנים יהודיים אחרים, ולא היה קם בהם הכוח לעלות ולבנות על אף האיסורים והחרמות של האינטרנציונלים השונים, ואף לא להתיצב נגד צבאות שנשלחו על ידי ממשלה סוציאליסטית אדירה.

הוא הדין בתוך המהנה, אפשר היה לעבור אחרי מלחמת העולם הראשונה לממדי בנין חדשים, משום שאנשי העליה השלישית והרביעית היו חפשים למרד במקובל ולהקים את גדוד העבודה, להיאבק עם מגרעותיו וליצור את הקיבוץ המאוחד, לשבור מסגרות מפלגות קיימות ולהקים מפלגה מאוחדת של המעמד, הסתדרות, מפעלים משקיים מקיפים, ליצור את „ההגנה“ תחת „השומר“ וכו' וכו'. לארץ הזאת נוהרים יהודים מתלקי תבל שונים, ממשטרים שונים, מתרבויות שונות. — ואין לך מפעל בעולם שתכניתו ודרכי הגשמתו נקבעים בהכרח, תוך כדי עשייה, במדה כזו כמפעל

לתכנית של פיתוח וקיבוץ-גלויות

ח. בן-אשר

בית הטכניקה והפוליטיקה של ימינו — או שהיא נתונה בתנועה של הכרת-עצמה ובתהליך היסטורי של תיקון וכינוס, או שהיא מעמידה בסימן שאלה את עצם קיומה של מדינת ישראל.

ב.

מדינה המכנסת עם, מיישבת ישימות, בונה צבא, זקוקה לתכנית. כל תכנית ניתנת, על-פי הגיון הדברים, לתיקונים וחידושים תוך כדי הגר שמתה — אך חסרונה של תכנית נוטל מכשרונה של המדינה להשפיע על העם ולעצב את רצונו. התכנית צריכה לעורר יצרם של יהודים להיות לגוי גדול ולבנות מדינה איתנה, יפה, מושכת גם בכוח הציויליזאציה הטכנית גם בתרבות חיי האזרח-היחיד בתוכה. עליה להראות ליהודים בצורה מוחשית פחות או יותר, כיצד תתגבר המדינה על קשייה, כיצד תאון את תקציבה, וכיצד תעמוד על רגליה, היהודי בגולה צריך להתחנך על תמונה ברורה, כיצד חותרת המדינה להשתחרר מיבוא חרץ, כיצד עתידה היא להגדיל את הספקתה העצמית ולהגיע לעצמאות כלכלית. עלינו להביא לפני העם תכנית להתישבות ול- התערות כלכלית של שני מיליון יהודים נוספים במשך עשר שנים, המתפרנסים ברמת-חיים צנר עה, אך תרבותית ומצטיינת בחינוך הילדים — תכנית לשילושו של הישוב כדרך לביצור הישגי המהפכה ולבטחון מינימאלי.

תנאי לכל תכנית כזאת: אתריות וערבותו של העם היהודי בצורת מס ומלח. ההון הלאומי, שהיה כלשעבר מנוף לריכוז הון פרטי וציבורי, יהודי ובינלאומי, יש לו מסורת ארוכה של הת- נדבות וקבלת עול מרצון, ללא כפיה ממלכתית. אך צורה זו של גיוס ממון נתונה בהכרח לתנר דות קשות, ואינה הולמת את צו התכנון הממ- לכתי לאורך-ימים. כל תכנית של איוון ופיתות בחקלאות כבתעשיה, במפעלי כוח ובתחבורה, בתיירות כבשיכון, מחייבת כתנאי קודם בטחון מסוים בעליהת הקצובה משלב לשלב העם, שאי אפשר לו שלא ילמד מדור התכנון שהוא חי בו, חייב לערוב למימון תכנית ישראל הגדולה, פירושו של דבר: אותם מאה או מאתים מיליון

כבר עתה נתונים אנו בתהליך של משבר משולש: משבר צבאי-מדיני, משבר במימון — מימון הבטחון והפיתוח ועצם הקיום — ומשבר במקורות העליה. עלינו לומר ליהודי העולם את האמת לאמתה: אם נעמוד, חלילה, בפני מסת חורבן למדינתנו ולשבט העצמאי בעם יש- ראל, אין ספק כי תיחלצו למעשי הצלה ועז- רה; ואולם אז תשלמו מחיר יקר מאד בנפש וב- ממון, ואפשר שתאחרו את המועד. הן כבר היתה כזאת בדורנו. מהפכת העצמאות לא פתרה את בעית העם היהודי. היא רק נתנה את גורל העם בידיו, ועם זאת החריפה את בעית הקיום וההמשך בממדים ובצורות אשר לא ידענו אף לא יכולנו לדעת קודם. מרגע שהיינו למדינה, כל חוקי הקיום והאבדן של מדינות קטנות חלים גם עלינו. וחלילה לנו לסמוך על הנס של עמי- דתנו בנסיון הפלישה. את עולמו של ישראל חייבים אנו לבנות על 90% חשבון נהיר ר-10% אמונה — ולא להיפך.

כי תבוא מלחמה — ייקלע לתוכה כל העם היהודי, בטובתו או שלא בטובתו; כוננותו המע- שית ועמידתו הנפשית של העם יחתכו את גורלו לשבט או לחסד, לקיום או לחדלון. הגיון זה — שלמיצוי יפה שעה אחת קודם — מחייב מהפכה במושגים ובדפוסי ארגון לשם חישול מלוא כר- תות ההתנדבות הגנוזים בשבט העצמאי בארץ ובנם בגולה. עם אשר חוקו דמו בצורה שאין משלה בדברי ימי האדם, אשר רק תמול נת- חרשה מדינתו הקטנה בתלק מן הישימות, עם כזה אם אינו יודע חשבון, אם אינו חרד תרדתי- תמיד, ואינו מקבל עליו עול הממדים של כינוס העם, בנין הארץ ובטחון המדינה, עם כזה מתח- ייב בנפשו, הריהו כמשלים עם ההתאבדות.

אחד מגילויי ההשלמה הזאת הוא גיבוש אי- דיאולוגיה של גולה שרירה וציבה, הסשלימה עם התרבויות והמשטרים שבצילם היא חוסה. מדינת ישראל כשלעצמה, מטבע כריתה, אינה מסוגלת לפרנס את קיומה של גולה כלשהי. זוהי מדינת הכפירה בכל גלות של ישראל על פני כל כדור הארץ. זוהי מדינת ההתראה ליהודי העולם. גלות- נצח ונצח- ישראל — תרתי דסתר. הגלות — בנסי-

קליטה ראשונים דרך המחנות. בנסיבות הקיימות כיום אין תקנה ממשיכה לעליה זו. משפחה שיש לה מעשרת אלפים עד חמישים אלף דולר היא בעיה מיוחדת במינה המחייבת המצאת שיכון ומקורות פרנסה מתוך תכנון ופיקוח לאומי. כתנאי מוקדם להתאחותה כאן. מן הדין שיקר מו ארגוני עליה אשר חבריהם יעלו בהדרגה לפי קצב ההכנה של מרכזי שיכון ומקורות פרנסה. מקורות פרנסה ראשונים וטבעיים לעליה זו בתכנית הפיתוח של הארץ בתקופה הקרובה ראויים להיות: תיירות משולבת בחקלאות, תע" שיה קואופרטיבית, מלאכה, אדמיניסטרציה של מפעלים בשיתוף עם ההון הלאומי, שיווק ויצוא, ועבודת כפיים במפעלים, מקצועית ופשוטה.

אין לדחות את הכנת הכלים והדפוסים למשימת העליה הזאת עד שיתמו כל עולי ארצות האיסלם. יש להעלות את התיירות לדמה גבוהה וגאה מבחינה מקצועית, תרבותית ואמנותית. ולהביא לידי כך שכל יהודי ברחבי תבל ירצה לבוא, לפחות פעם אחת, לראות את הארץ, הוא ובני משפחתו, ולבלות בה באוירה של נחת צנועה, מתוך מגע עם נוף הארץ וההוי של קיבוץ גלויות, מתוך תחושת קצב התיכנון והפיתוח, ומתוך התעמקות במה בצורות החיים המתחדשות. חלק מן העולים אשר יבואו מהארצות המספקות את מרבית התיירים צריך ללמוד ולעודן את מלאכת הדרכת התיירות בצורות עממיות ונאות. הוא הדין בתיירות של נוער, המחייבת התקנת תנאי טיפול והדרכה, ספורט ואמנות, הקניית ידיעת הארץ והמדינה והמחשת חוץ העם המתכנס בארצו. אין להסיח את הדעת מנסיגות לגבי ייס את יצר ההתנדבות לתקופה מסוימת לשם שירות לאומי בפיתוח אזורי הארץ השוממים, בהקמת מפעלי בטחון והתישבות בטחוניים, מפעלי כוח והשקאה, תחבורה ויעור, מרכזי תרבות, אמנות וחינוך לעם השוכן במדינה ולעולי-הרגל. תנועת תיירות לאומית המשולבת בתכנית פיתוח כוללת היא אחד הגשרים להצמדת העם אל בנין הארץ בדרך לתנועת עם עולה ומתערה.

תכנית האומה להכפלת האוכלוסיה ושילוש מתוך תיאום עם פיתוח מהיר של הארץ — צריכה להיות לתכנית שהמוני ישראל בארצות הברית ושכני ישראל בארצות אחרות יהיו בקיאים בה. יש לתת בידי כל יהודי ולומר לו: זאת התכנית והאלה אפשרויות הקיום לחיי כבוד, לחינוך ילדים, לרמת תרבות וחירות במולדת. כזה ראה וקדש, כזה ראה וחדש.

הדולר היהודי אמריקה נותנים מדי שנה בשנה, ושבליעדיהם אי אפשר לקלוט את העליה ולערוב לבטחון המדינה, ינתנו מראש בצורת קרן ומלח לאומי. השתתפות בהגשמתה של תכנית לאומית היא הזולה בהתחייבויות היתיד ממשאל לקיום ישראל. על סמך ערבות לאומית שכזו ינתן לרכו הון פרטי ובין-לאומי, שהחזרתו תהיה מובטחת, דומה, הרבה יותר מסילוק החוב של כל עם אחר ברשת תכניות המימון של ארצות-הברית באי-רופה או בארצות נחשלות, אם ישעבדו יהודי הגלויות בגוש המערבי אפילו חלק צנוע מהרכוש שברשותם לתכנית הפיתוח והבטחון של ישראל.

נצא לדרך-המלך של התיכנון וההגשמה.

מיפעל עולמי כזה של תיכנון לאומי בתוך דמוקרטיה חלוצית, יוזמת, פעילה, של עולים ומתישבים בארץ ומתנדבים ומסייעים מחוצה לה, יהיה נתקל בהכרח בקשיים רבים לאין שיעור. עדיין לא נעשה נסיון ראוי לשמו לארגון העם וחינוכו לקבלת-עול-מרצון, מתוך חזרה עם גורל המהפכה הישראלית בתקופת המעבר והימינות הזאת. ואולם חזקה שיימצאו יחידים וקיי בוצים שיחלצו למופת של ערבות, נסיון המגרי ביות בימי הכליה ובימי מלחמתה של ארץ-ישראל אינו מיאש כלל; אדרבה, הוא מבשר אפשרויות התקנה נפשית של המונים לעליה.

ג.

העליה לארץ תובעת מדיניות מסועפת ורב-גונית, המותאמת לגורל הגלויות, לתהליכי הסמיעה וההתגברות שבתוכן, ולמצב השכבות הסוציאליות בתוכן, הראשונים בתור לעליה — דובר זה הוא מעבר לכל שיקול שכלי וחשבון קר — הם יהודי ארצות האיסלם, הנעקרים והמקבלים עליהם חבלי-גאולה באהבה, זוהי עליה ללא תקדים: מנושלת, נטולת אמצעים, שונה בתויה ובציונה התרבותי מרובו של הישוב בארץ, ומעלה בעיות של קליטה כלכלית, צבאית, חברתית, שאין לפתור אותן אלא על ידי גילויים חדשים, שופעים, של תרבות ואהבת ישראל, זהו קוטב אחד של חיי ישראל, לעומת עליה זו, המחסלת את גלויותיה בקצב-בוק, אסור להתעלם מן הקוטב האחר של חיי ישראל, מן היהודים בארצות הדוברות אנגלית וספרדית ומן השאריות במערב אירופה. יהודים אלה כבשו להם רמת חיים ונחוחות בארצות הדמוקרטיות הפורמאליות והשיוון הפורמאלי כלפי החוק; אין הם מתנסים בשעבוד הגלויות כתרב חדה המונחת על הצוואר יום-יום, וממילא לא יבחרו בחבלי

ד.

שיתופו הנאמן של העם בתכנית ישראל זקוק לא רק למופת של עליה עממית מארצות שבהן ישאו היהודים בעיקר האחריות להגשמת התכנית, אלא גם למעמד קונסטיטוציוני ברור בחוק המדינה. שני שותפים יוזמים הם בבנין הארץ — השבט החלוצי במדינה, והעם לגליותיו. אנו צריכים לשילוב היוזמה היהודית שבגולה ותיאומה עם הנסיון החלוצי הקולוניאליסטי של המדינה. לא הארץ בלבד, כי גם הגולה ראויה להיות שותף במחשבת תכנונה של המדינה. ביחד אם הוגים אנו בקטגוריות של הכשרת התנאים לעליה עממית מארצות־הברית וארצות המערב בכלל.

המדינה ירשה מן הדמוקרטיה הציונית גם את התנועה החלוצית גם את הקרנות והמגביות ומכשירי הפעילות המדינית. בזכותם של כלים אלו היונקים מתנועות ציבוריות בעם נוצר המעגל הרחב של עם נאבק לעצמאותו על פני כל היבשות; בזכותם כבשנו, בתקופת המעבר למדינה, כיבושים מדיניים, אף גייסנו אנשים ואמצעים למלחמת העצמאות. בראשית דרכה, ובגירת התנאים, התרכזה המדינה במלחמה ובבנין הצבא, ובינתים הוסיפה התנועה הציונית לקיים את תפקידיה המרכזיים בעליה והתישבות. ככל המקובל בימים שקדמו למדינה, אולם ברפות המתיחות המלחמתית נתברר יותר ויותר, שהעליה וההתישבות הן נשמת המדינה, ושאינן להפריד כלל בין תכנון בטחוני לתכנון התישבותי ובין שניהם לקליטת הגליות. רבנותה של מדינה מכנסת ומיישבת אינה ניתנת לחלוקה, קשר אורגני קיים בין תפקידי העליה, ההתישבות והבטיחון. קשר שאינו סובל פיצול סמכויות ורשויות. המהפכה הקולוניאליסטית והאגרארית, שנתאפשרה על ידי צבא ההגנה לישראל, פירושה שלטון מתכנן וכולל, שלטון על האדמה ואוצרר תיה, על כוח האדם ופרינו, על אמצעי העם שבעין ועל אלה המתהווים והעתידים להתגלות. מטבע הדברים שהפוסק האחרון לגבי התכנון, בנין התקציב ודרכי ההגשמה יהיה העם היושב בציון. זוהי זכותו ורשותו הטבעית של האזרח האחראי בגופו לגדולה של המדינה, המקבל את עול חובותיה ומצוותיה יום ללא תנאי, בריה והסתייגות. ואולם פוסק אחרון אינו במשמע הפוסק היחיד.

והנה שלילת השניות ופיצול הרשויות מקשה על מעמד קונסטיטוציוני ראוי לשמה שיתן ביטוי בעל־משקל לשיתוף יהודי העולם עם חלוציהם.

הצורה המתאימה ביותר לשיתוף זה תהיה נציגות שוות־זכויות ליהודי הגולה במועצת תכנון ופיתוח עליונה של מדינת ישראל. המועצה העליונה תהיה המוסד, שבו תקויים זכות יזמה ועצת לנציגות העם, זכות בחינה ובדיקה לגבי כל תכנית וחוק בענינים אלה המוצעים על ידי הממשלה והעומדים לדיון והכרעה בכנסת. הסמכות העליונה לפסוק הלכה תהיה בידי הכנסת; סמכות היוזמה וההגשמה תהיה בידי הממשלה; ואילו סמכות היוזמה והבחינה תהיה בידי מועצת התכנון והפיתוח של כלל האומה. במידה שתתגלה ותתרחב היוזמה היהודית העולמית ראויה מועצה כזו להיות הגורם המכריע בתהליכי התכנון והפיתוח.

אין ברעיון של מועצה כלכלית בנויה על נציגות נבחרת משום חידוש. בתקופה שלאחר מלחמת העולם הראשונה היו כמה נסיונות של מועצה כלכלית בעלת סמכות יוזמת ובוחנת את בעיות הכלכלה הלאומית. הדבר בלט בחוקת ויימאר. היה גם ניצן מחשבה על פרלמנט כלכלי בסוציאליזם האנגלי. במציאותנו מתחייב רעיון זה מצרכי התהליך המהפכני של קיבוץ הגליות, מן העובדה, שרובו המכריע של העם נמצא מעבר לגבולות המדינה, שכלי העבודה וההגנה הם יותר ברשות העם מאשר ברשות המולדת. שכן הכרח־תיים הוא לדמוקראטיה ישראלית מתכננת למצוא דרכים להגדרת חלת בעיות הפיתוח לפרטיו לכל יחיד מישראל, כדי שיכאב את תקציב ישראל כתקציבו האישי שלו. כך יתחנך לראות את עצמו כיוזם, בוחן ומיעץ בר־סמכא, שותף טבעי בכל תכנון, המביא לשותפות זו את ידיעתו המשקית, ערך נכסיו, ידיעת צורות ההון ותנאי העבודה אשר בכל מיטטר ובכל גולה, ואת כשרו לתמורה יסודית בהיו החיים ומקור הפרנסה. מועצת התכנון והפיתוח העליונה, אם תקום, ראוי שתהיה מירסדת על בחירות בגולה, אף על פי שאין לשלול, כמובן, בתקופת המעבר, נציגות מוסמכת על ידי גופים צבוריים נבחרים, המופרים כשותפים עיקריים בבנין הארץ. ובראש וראשונה — התנועה הציונית.

מועצה כזו זכאית למנגנון של מחקר, מחיר, עין, הסברה, פירסומה, הדרכה בארץ ובגולה, מנגנון המתאם את חקר העם עם חקר הארץ, הממצה את אפשרויות הפיתוח של העם וגנוי המולדת. וזו מטרתה של מועצת התכנון והפיתוח העליונה ליהפך לתת־הכוח של המחשבה

טנסיפיקאציה עד קצה גבול היכולת הטכנית והיעילות המשקית למען תהליך קידום הגלויות. אמנם אין חוקה בעולם, שתבטיח התמדת המגמה הזאת, אם אזרחי המדינה יתקוממו וישימו מחסום לה. אין ערב לעליה חפשית בניגוד לרצון העם במדינה. ואף על פי כן, אין לזלזל כלל ביסוד המחנך והמעצב־אופי שבמשפט האדם והאדמה, אם חקוקה על סלע לכו של העם חוקת־יסוד המקפלת בתוכה עקרונותיה של היסטוריה לאומית. ההיסטוריה יודעת לספר על עם צעיר מתיישב ביבשת חדשה, שהכריז על עקרון הלאמה, ולא עברו שנים מרובות והוא עצמו ביטל את העיקרון. הדבר היה בנירזילאנד. (ראה כתבי ב. כצנלסון, כרך ב', עמ' 225). עם התרבות המתישבים באה ההתפכחות הכופרת בבעלות העם על האדמה לעם. מבחינה זו מוטב לה לחוקת ישראל שלא תהיה גמישה, מן הראוי שתהיה קובעת מסמרות. התחושה הסוציאלית, הדתית והתרבותית של עמנו, אשר שרשים לה בתרבות התנכית הקדומה, מן הדין שתמצא את תיקונה בהתגלות חדשה של המחוקק בישׁ ראל, בהלכה שתהיה ראויה לדור המגשים ערכים ומשחרר בדם בניו ובנותיו את אדמת ישראל.

אדמת ישראל, זו המסורה לרשותה של המדינה, נגאלה מבעלות זרה, אך לא מן השימוש. לאורך ימים איפוא יהיה העם בגולה חייב לשתף עצמו במפעל הכשרת הקרקע להתישבות עממית בנגב, בהרים ובהלולות, מרגלי הלבנון ועד אילת. על כן, דומה, נועדו תפקידים לקרן הקיימת גם לאחר התמורה הגדולה שבאה בבעלות על חלק גדול מאדמת ארץ ישראל: לשקוד על הכשרת הקרקעות בתקופה הקרובה; ולגאול את הקרקע מקנין פרטי בתקופה מאוחרת יותר (דבר שהיה קיים במידה צנועה עוד לפני היות המדינה). במיפנה הדרך של ההיסטוריה העברית יש לחדש כלים, להתאימם למציאות המתפתחת, ולא לשב־רם. הקרן שתניבה את העם להתנדבות גואלת, שסייעה על ידי כך להקמת נכסי צאן הברזל של ההתישבות החלוצית בימי משבר, מבור ומצור, שיצרה את הרקע לחווית האדם העובד מישראל את היקום כולו כשייך למין־האדם — ראויה למצוא את תיקונה בהכרזת הבעלות על אדמת ישראל כקנין העם כולו. אמנם תהיה זו „קרן קיימת” שונה במהותה המשפטית ובדרכי ניהולה — מוסד של מדינת ישראל, מכשיר ממלכתי של שלטון העם על האדמה. התחוקה

היוזמת המתכננת למען כלל האומה לשם חישוף מקורות יצירה לאומית מתוך גישה בלתי אמצעית ואינטיםית לכל אדם מישראל באשר הוא שם. מועצה זו תערוך, בצורה ובשיטה מעמיקה, את מיפקד העם לאחר הכליה ולאורה של תקר מת המדינה, ותחדש צורות מגע מתמיד עם כל יהודי אשר ייפקד מרצון ויגלה זיקה יהודית כלשהי ותשוקת תחיה למענו או למען זרעו. המועצה תחתור ליעודה המרכזי — להפוך במינימום של זמן ויסורים את יהדות העולם משברי עם שבכוח לאומה קולוניזטורית בפועל.

ה

מתוך הגישה היסודית של ערבות העם לבנין הארץ ומתוך ראיית ערכם המעצב של דפוסי מסורת לאומית־מהפכנית יש לפסוק הלכה בבעיה: הבעלות העליונה על הקרקע במדינת ישראל בידי מי? בידי העם כולו — או בידי השבט החלוצי בדמות המדינה? הכוונה קודם־כל לבעלות על אדמת ישראל המשוחררת על ידי צבא ההגנה לישראל: לבחינה הקונסטיטורציונית של הבעיה הזאת יש לגשת מתוך הנחות יסוד רעיוניות ועובדתיות של המהפכה הלאומית, נסיינה וחזונה. הנחת־בראשית היא: כל ישראל יש להם חלק באדמת ישראל. האדמה מסורה לשבט העצמאי בישראל, בכל שלב של גידולה, על ידי ההיסטוריה והעם כפקדון קדוש בלבד. אין לו רשות לפגוע, על־ידי תחוקתו האגרארית, בעקרון הלאמת הקרקע לפי עיקר החזון של הקרן הקיימת לישראל, על דעת עצמו. סמכות הקנין וההעברה מרשות לרשות, העברת בעלות או זכות שימוש ופיתוח לאורך־ימים, בצורת זכ־יונות להון פרטי או בין־לאומי, צריכה להישמר לנציגות העם כולו במועצת התכנון והפיתוח העליונה. לגבי כל תיקון אגרארי, העשוי להיות באחד הימים סותר את עקרון הלאמת הקרקע, מן הדין שתהיה למועצת התכנון העליונה של האומה לא רק זכות בחינה ועצה, כי אם גם זכות ואטו.

כשם שהבעלות הלאומית על קרקעות המדינה צריכה להישמר לעם כולו, יש לבחון גם את שטחי התחוקה האגרארית, במידה שהם נוגעים לפיתוח ואינטסיפיקאציה, שמא גם הם צריכים להיות נתונים בסמכות לאומית עליונה מעל לריר בונותה של המדינה. אין בסתון מלכתחילה, כי על רקע התבססות המשק בארץ לא יתגלו בקרב אוכלוסי הארץ מעצורים לתחוקה החותרת לאיני-

למולדת. אם הגויים קיבלו את הציונות — חזקה שיתפסו בפשטות את תנופת הרנסנס הלאומי המתחייבת מיסוד תקומת מרכז ממלכתי. ואף זו: כל ארצות העולם נתונות בימינו למימון ולתכנון בין לאומי. מה שרוסיקה עושה בחלק אחד של העולם, ואמריקה — בחלק אחר, איננו סוף־סוף, עם כל האינטרסים המדריי־כים כל אחת מהן, אלא כגלגול הרעיון הנעוץ ביסודן של מועצות פיתוח ותיכנון. אין שום יסוד להניח שגילוי מוחשי של השיתוף היהודי בפיתוח הארץ הוא בניגוד למגמת המדינות או הארצות, ואפילו בניגוד להיותה הגושית של העולם, היציבה או החולפת, המבקשת לאזן את כלכלת העמים, גוש גוש במעגלו.

ולהלכה, אם להתעלם ממהות המשטרים הקר־בעים את דמות הגושים, הרי מדינת ישראל כמדינה החותרת במדיניותה החיצונית והפנימית לא־יהודהות, לעצמאות בתוך מאבק הכוחות העולמיים, מן הראוי לה, שתבקש לשתף את שני הגושים, במערב ובמזרח כאחד, במועצת התכנון והפיתוח שלה, מתוך שיון זכויות ותובות.

אם יהיו היהודים אמיצים, תרכוש תנועת המחשבה היוזמת שביסוד תכנית ישראל הגדולה את לב העולם ומצפוננו בדרך קצרה יותר משר כבשה הציונות את המדינה.

הגיעה השעה שהתנועה הציונית, כמכנסת בתוכה את נסיון הבשורה וההגשמה, תיהפך, בעזרת המדינה, לגורם מניע, דינאמי, בהתגברות העם לשיתוף שבאחריות — לשם התקנת הגלויות לחיסולן העצמי המתוכנן; לשם עזרת בזק לכל גולה מתחסלת מתוך תמוטת־פתאום; לשם הגשמת הערבות הלאומית לתכנית ישראל, תכנית משולבת של פיתוח, בטחון ושילוש האוכלוסים; לשם הקמת מועצת התכנון והפיתוח של כלל האומה, שתהיה ראויה וזכאית לבעלות על אדמת ישראל; לשם יסוד בית־הספר הישראלי בגולה לחינוך כל ילד כאזרח העתיד של האומה־המדינה; לשם העלאת גניוס השליחות שתאחז בציצית־ראשם של היהודים הפשוטים באשר הם שם, ותדביקם בחזון מתישב ב־חורין על אדמת ישראל.

האגרארית בעקרונותיה היסודיים תהיה מסורה למועצת התכנון והפיתוח, ואילו מכשיר הביצוע, או רשות הפיתוח, ייקבע על ידי הכנסת ועל ידי הממשלה.

אין במבנה סמכויות מעין זה משום ניגוד להיסטוריה ולהגיון הציוני־החלוצי של מדינת ישראל. תנועת הגאולה העברית מרדה מאז ומקדם באבסולוטיזם של דפוסי ריבונות מקובלים בעולם. תמיד אמרנו: העם היהודי בעולם קיים כיום עובדתי ריאלי והוא נושא זכות לארץ ולמדינה, ועל העולם לקיים ולהכיר בזכות הזאת על סמך מצב וסגולותיו המיוחדים של העם הזה. תביעת הכרה זו כלפי אחרים כוחה יפה גם כלפי עצמנו, גם לאחר כיבוש הריבונות בידי חלק נחשוני של העם.

1

ערבות העם למימון תכנית ישראל ושיתופו במוסד קונסטיטוציוני של מדינת ישראל בחינת יוזם, בודק, מתכנן, ובתחומים מסויימים בשטח האגרארי אולי גם בחינת מחוקק, שיתופם של נציגי היהודים, אורחי כל מדינות העולם, במועצת תיכנון ופיתוח ממלכתית, במעמד יוצא־דופן ובלתי מקובל במשפט הבין־לאומי, כל אלה מעלים את הבעיה המכונה בעית „הנאמנות הכפול־לה“. ואולם ספק אם יש לתסבין פחד גלותי זה יסוד עמוק במציאותו של העולם בימינו. הרי אמת העם והמדינה גלויה לעין העולם. ואין לך אמת, שהכרת העולם לא תוכל לקבלה, אם יש בני־אדם המוכנים להאבק עליה. האם לא שבר עתים קשה היה לכבוש את העולם להכרת עצם קיומו של העם היהודי וזכותו למדינה בארצו מימי קדם מלאשר ולקיים עתה את הגיון הקשר בין העם ובין מולדתו העצמאית? סוף־סוף היה ברור לעולם כולו, משעת יסודה של המדינה, שאין מדינה זו בגדר עובדה קיימת ומושלמת בכל פרטיה ודקדוקיה; שעדיין היא בגדר משימה יותר מבגדר עובדה. אף אין למדינה זו, מדינת הצלה ובחירה כל צורך ב„טור חמישי“ במדינות אחרות: מוכנה היא לקבל את אחרון היהודים מכל מדינה זרה, שוחרת שלום ואחות־עמים היא עלי־פי עצם טבעה, כהכרת הגורל הלאומי. משום כך היהודי הציוני הוא אזרח העולם בדרכו

חינוך הנוער והמפלגה

דברים בכינוס בכנרת ב־30 באוקטובר 1943

ב. כצנלסון

שאם מבקש אתה מילדיך שיהיו טובים — היה אתה טוב. הבקורת שלנו על חברי המשקים, התובעים הרבה דברים טובים מהילד ומהמחנכים שלו, בעוד שבעצמם אינם יכולים להיות טובים — היא מוצדקת בהחלט. ובמידה שהדבר נוגע לשטת הפוליטי, אין ספק בדבר, שכולנו — כלומר מצב תנועתנו — הננו גורם גדול להרעלת הלבבות ולהקהיית הלבבות של ילדינו.

לפני כמה עשרות שנים כתב משורר עברי שיר בלתי־ידוע, בו צוייר דורו, ושם נאמר: „לבבות סגורים, פיות פתוחים, את פרחינו האחד רונים יך הדבר של ויכוחים“. איני יודע למי התכוון המשורר, אבל כשאני מזדמן לפעמים למסיבת נוער שלנו, נדמה לי שהמשורר ניבא לדורנו: באמת הפיות פתוחים והלבבות סגורים, ולא רק הדבר של ויכוחים מכה את פרחינו האחרונים, כי אם גם הדבר של איבה ושל אטיר מות־הנפש. לכאורה צודקת הטענה: מוטב שהמבוגרים יהיו טובים, וממילא הרבה דברים יהיו טובים. אך אין לבוא מכאן למסקנה, שהדור המבוגר צריך לוותר על תפקידים חינוכיים ולומר: קודם כל אתקן את כל החיים וממילא יתקן החינוך. כי הלא החינוך הוא גם כן חלק מהחיים, וההזנחה בו עולה ביוקר רב.

אשר למשקים — יש לי תמיהה גדולה. הרי גם איש המשק מתחבט בשאלה מה יהיה על ילדיו. יש דברים, שאנחנו בטוחים בהם פחות או יותר, כגון שהילדים בארץ־ישראל רוכשים הרבה סגולות טובות, וקודם כל סגולות ביולוגיות טובות. ראינו, שגם אצל מתיישבי גדרה או פתח־תקוה גדלו ילדים בריאים, בעלי חושים בריאים וכשרון עבודה. מצד אחר, יש תורשה עברית העושה בודאי את שלה מבחינה רוחנית: בבית אכרים מתגלים פתאום כשרונות וצומחים ילדים בעלי אינטרסים אמנותיים, וזאת קל מאד לפתח גם בקבוצות. אבל השאלה היא לא רק מבחינה זו, כי אם גם מבחינה היסטורית: מה ערך הנוער בישוב הזה ומה תפקידו? (ואנחנו יודעים, שישוב זה יצטרך עוד כמה דורות לעמוד במאבקים קשים מאד בכל המובנים). באיזו מידה מוכן הנוער להמשיך את השלשלת? לא

אפתח בהערה, שלא תנועת נוער מעניינת אותי, כי אם הנוער. ואני חייב להכריז על כך דוקא במסיבה זו שבה יש למלה נוער משקל מיוחד, עד שבאמת אפשר לחשוב, כי תנועת הנוער היא העיקר. אותי מעניין הנוער הארצי־ישראלי, גורלו ותפקידו במערכת הבנין שלנו ובשלשלת הדורות. אם אמצא שתנועת נוער עוזרת לדבר — אלחם בעדה ואטפח אותה; ואם אמצא, שתנועת הנוער מויקה ומעכבת את צמיחתו של הנוער ואינה נותנת לו את ההכרה החינוכית הדרושה — אולי אחשוב אותה לחיון שלילי. אינני מזלזל בתנועות הנוער. ייתכן, שאלמלא הן לא היה לנו אלמנט חלוצי בארץ־ישראל. והרי זו זכות גדולה להן. אבל גם במקרה זה ראוי לבדוק פעם מהו הרכוש החלוצי שתנועות הנוער נותנות לנו, אם נכונים דברי החבר, שלפי מספרם של חברי הסתדרות הנוער העובד במשק החלוצי נמצא, שחבר משק צריך לעבוד שנתיים כדי להביא נער אחד למשק — הרי החשבון הוא עגום למדי. אני מרחיק לכת ואומר: מתוך התבוננותי בתנועת הנוער ואף בחברות הנוער, הגעתי לפעמים למסקנות עגור מות מאד. איני אומר שהתבוננות מקרית שלי מספיקה למסקנות. אבל אם נתקלתי בחניכים של חברה אחת של נוער עולה, שהעם העברי השקיע בה שתיים־שלוש שנים של עבודה עצומה, והנה חציים, זמן קצר לאחר גמר ההכשרה, היה מחוץ לחיי עבודה; או כשאני נפגש בתל־אביב עם בוגרי תנועות נוער ושפת הקריאה שלהם היא גרמנית, אף על פי שלמדו עברית וקבלו חינוך עברי, מפני שיותר קל לקרוא גרמנית, ובמידה שהיתה בהם נכונות למאמץ, היא הופנתה לקריאת ספר אנגלי — הרי אני מוכרח לשאול: המביא חינוכנו את הפרי הדרוש או לא?

בצדק אמרו כאן, שאין לדרוש מהנוער כי יכפר על חטאיהם של המבוגרים. הנוהג הזה של הורים להטיף לילדיהם מוסר, כי בילדותם הם היו טובים יותר, או הרצון שיש כמעט לכל ההורים שילדיהם יהיו יותר טובים מעצמם — יש בו קצת מן הגיהוך. אנחנו כולנו אחראים לחטאי ילדינו. הכלל הפדגוגי הראשוני הוא,

שעליהם חונכו והם חיים בעולמות אחרים לגמרי; מי שרואה, למשל, איזה חלק נתן הנער הארצישראלי ל„פרקציה“; מי שידע איזה חלק של נוער ארצישראלי נמצא בכל כרכי העולם ושוקע שם — אם כי כל אחד מהם נסע לכאורה בשביל ארץ־ישראל, כדי להשתלם — מוכרח להתמלא מחשבות עגומות, כי עדיין אין בטחון להשתרשותו של הדור הצעיר בארץ־ישראל. אילו ישבו אתנו אנשי משקים ותיקים, שיש להם כבר ילדים מתבגרים, הייתי אומר להם: אינני מבין אתכם; המשקים שלנו עשו הרבה לחינוך ילדיהם; הדאגה לבית־ספר ולגן ילדים גדולה מאד והאמצעים שמשקיעים בהם עצומים (סבורני שאין ילדים יהודים בעולם שיקבלו כל־כך הרבה כילדינו בגיל צעיר); אבל בו ברגע שמגיע הצעיר לתקופה המסוכנת ביותר, בהתכוננו להיות אורח בישוב, כשהלימודים בבית־הספר נחלשים מאד, והמורה חדל לשמש אבטור ריטה בעיניו, — במה אנחנו מלווים אותו? נדמה לי, שאילו היתה במשקים שלנו דאגה רצינית לגורל ילדיהם הם ולעולםם הרוחני — ולא רק דאגה „אימפריאליסטית“ למילואים ול־השתלמות בגולה, לשם המצאת מילואים, — אפשר שלא היינו מגיעים למה שהגענו, גם מבחינת המשך הפעולה החינוכית בארץ וגם מבחינת הדאגה לנוער במשק ושמתחץ למשק. כמובן, אילו אפשר היה לגדל את הילד במשק באיזו חממה! אך בעולם הרוח אין מוחצות כאלו, ושום אדם בימינו אינו יכול להסתגר בנקודתו ולומר: כאן אסדר את ענייני ללא קשר לכל השאלות של חינוך הנוער המתבגרים. לדעתי, לא גילו המשקים עד עכשיו יחס רציני לשאלת התבגרות הדור הצעיר שלהם. גם תנועתנו לא נתנה לענין הנוער את המשקל הדרוש. וזו השאלה: מהי תנועת הנוער בשביל צבור הפועלים? אלמלא היינו חיים בעולם המבקש לא לחנך את הנוער, אלא לנצלו ולעשותו כלי־שרת למטרות פוליטיות — יתכן, שלא היה לנו קושי להידבר מה ברצוננו לתת לו ולפי מה לכון את העבודה החינוכית. אבל אנחנו חיים בעולם, אשר זה עשרות שנים הוא מתייחס, בהכרח גמורה, לנוער כלאמצעי פוליטי בלבד, בעל התהילים אומר: „כחצים ביד גיבור כן בני הנעורים; אשרי הגבר אשר מילא אשתו מהם“. כבר אז היו חכמים שידעו, שנוער הוא כמו חיצים שאפשר לירות בהם, ומהם צריך למלא את האשפה — לדעתי גם להסכם לאשפה.

נהיה טפשים ולא נדרוש, שהילדים יהיו בבחינת תצלום של הוריהם, שימשיכו בדיוק באותה טרמינולוגיה ובאותם מושגים. ואולי בהרבה מקרים נשמח מאד אם ילדינו ימרדו בהוריהם, ויתקנו פגמים שימצאו בהיינו ויחדשו חידושים. אבל רוצים אנו שהילדים יהיו חוליה בשלשלת וחיהם הרוחניים יהיו קשורים בדורות ובמפעל הציוני — כי בלי זה אין הגיון במעשינו.

כשבאתי לארץ וראיתי את מצב הדור הצעיר — ולא היה הבדל גדול בין הדור הצעיר בצפת ובעיר העתיקה בירושלים, שהיה לו רצון לצאת קצת למרחב, לרכוש קצת השכלה ולא להיות תלוי בחסדי ה„חלוקה“, ובין הדור הצעיר במושבות שלא היה לו יחס למפעל הוריו ודרכם הוליכה לאמריקה ולארצות אחרות — היה אחד ממעשי הראשונים לספל בנוער של המושבות. אולי חטא הוא עכשיו בעינינו הנסיון לספל בנוער בורגני, אבל לא הבחנתי הרבה בדבר הזה. אני נזכר שעל ידי ישב א. ד. גורדון ושמה מאד לנסינו, אבל ישב גם אחד ממנהיגי פועלי־ציון והוא נאם נאום להרכית, שאי־אפשר לדבר על לב אנשים מפותחים יותר, שאבותיהם הם עשירים, שיחזרו לדרגה נמוכה יותר וייהפכו לשכיר־ימים. דבר זה הוא נגד הפרוגרס ונגד ההתפתחות הכלכלית. אבל נתפסתי אז ל„חטא“ זה. בבחינת מה תליתי את גורל מפעלנו בארץ בתוצאותיה של עבודה מרוכזת בנוער. חשבתי: נניח שנביא לארץ־ישראל אנשים בעלי אידיאות חלוציות ובעלי רצון לבנות — אבל השאלה היא אם האידיאות הללו תיקלטנה בארץ ותוספנה לפעול, או שכל החלוציות שלנו היא רק ענין של אימפורט. יש ענין להביא לגן החיות של תל־אביב גם חיות שבאקלים הארץ אינן מעמידות ולדות — אבל אי־אפשר לגדל אוכלוסיה יהודית בארץ, אם הארץ אינה מגדלת דור צעיר הממשיך את המפעל.

וכאן צריך לומר את האמת: ככל שגדול השינוי במפעלנו מלפני שלושים וחמש שנה ועד היום — והן יש לנו עתה ילדים התולכים לעבודה במשקים, ויש קיבוצים שגרעיניהם הם ילדי ארץ־ישראל — הרי השאלה הזאת לא גפתרה ביסודה. מי שרואה את ילדי תל־אביב וירושלים יודע, מה קטן חלקו של הנוער הארץ־ישראלי הנכנס לתנועות הנוער שלנו ומשתרש בהן. מי שמכיר ילדים שהיו בתנועות נוער, ביניהם גם קנאים וגלהבים, ומוצא אותם אחר זמן קצר והנה פרקו מעליהם את כל הערכים

רציני היא: לחנך את הנוער לדעת מה הוא יודע ומה אינו יודע; שידע כי יש דברים שאינו מבין אותם, ושהוא צריך לחכות וללמוד כדי להבין אותם. זו מדרגה גדולה של חינוך. אבל החינוך שלנו עושה להיפך: איננו נותנים לנוער את הידיעות שהוא יכול לסגל לעצמו באמת. ודאי, הילד העברי בימינו נתקל במידה גדולה מאד בשאלות פוליטיות גדולות כשאלת גורל העם היהודי ושאלות יסוד מוסריות, לאומיות וחברתיות, ויש לחנך אותו מילדותו, שלא ירצה בהתבוללות ולא ירצה בחיי ניצול. אבל יש הבדל גדול בין אותם העקרונות הגדולים של חיי האדם, שילד יכול לקלוט אותם, ובין כל אותם חילוקי הדעות בשאלות פוליטיות בימינו, שיש בהם צדדים שונים הטעונים דיון ושיקול. קודם כל חייב הנוער להכשיר את עצמו, כדי שבהיותו לאדם מבוגר ובעל כוח רוחני, יוכל לשקול ולהחליט בענינים אלה, ואולם אנחנו החורנו אותו לעולם של דוגמאטיקה וסכולאסטיקה. שבו אין כמעט ספיקות, כי אם רק ודאות — ודאות לא רק לגבי ערכי מוסר ראשוניים, כי אם לגבי מה שתלמיד בלתי-מבוגר חידש אתמול באיזה כינוס. אנחנו עושים אותו דיין על אנשים ועל ערך אנשים, תחת לתת לו השכלה יסודית היסטורית וציבורית — נותנים לו את הידיעה מי ריאקציונר ומי פרוגרסיבי, מי סוציאליסט אמיתי ומי חשוד על פסבדו-סוציאליזם, לפעמים אני נדהם כשאני נפגש עם חברים צעירים, שהם אולי כבר שליחים בעצמם ואינם יודעים את הדברים הפשוטים ביותר על כל מה שעבר על תנועתנו; חסרים הם את המנימוס של ידיעות ראשוניות בציונות, בסוציאליזם, בתנועת הפועלים בארץ ישראל. אבל תחת זה — הערכות והלכות פסודות על אישים ועל פעולותיהם ועל מה שנעשה באיזה מקום וכן על כל מיני דברים קונספירטיביים, שלא הגיעו כלל לדעת הציבור בארץ ושי האנשים העושים אותם עדיין אינם יודעים להור ציא עליהם משפט.

אילו היו הימים כתיקונם, טבעי היה הדבר שתנועתנו תדע שהיא אחראית לחינוכו ולעולמו הרוחני של הנוער בארץ, מפני שאין בארץ גואל אחר וגורם חינוכי אחר מלבדנו. בית הספר בארץ ויתר על חינוך ציוני, תנועתנו בשלמותה לא עשתה זאת, לצערנו הרב, או עשתה זאת במידה בלתי-מספקת כלל, והדבר נעשה נחלת חלקים שונים בתנועה. ודאי גם הם ניגשו לדבר מתוך כוונת טובות ביותר.

פעם רגזו עלי מאד, שהשתמשתי במלה חריפה מאד והגדרתי את דרך העבודה בנוער — את השיטה הזאת של חטיפת הילדים גם בארץ וגם בגולה — במושג „קנטוניסטים“. תחת לתת לנוער יסודות חינוכיים, מכניסים ראשיתם ביד כוחים אידיאולוגיים על צורות ההתישבות. כל ילד בגולה חייב היה לדעת מה יותר טוב: קבוצה גדולה או קבוצה קטנה, ואולי לא כל כך רע לדעת זאת, אם אפשר להסביר את הדבר לילד בגיל זה, אבל ילד זה צריך היה לא רק לדעת — היה עליו גם להכריע. הוא חייב היה לדעת עוד בגיל צעיר לאיזו צורת התישבות ילך. אני קראתי לזאת „קנטוניסטים“, והדבר גרם לעלבון גדול ולמרירות רבה.

אבל עלי לומר, שאני רואה עכשיו בארץ ישראל דבר קשה יותר. אני עוד יכול להבין, ששלוש האוטופיות שלנו: הקיבוץ, הקבוצה הקטנה והמושב — הם חומר לשלטים ולהסברה, אבל הלא אנחנו מעסיקים את ילדי ארץ-ישראל בשאלות מסובכות קצת יותר. אנחנו מעסיקים אותם בשאלה על ערך המנהיגות של תנועת הפועלים ובשאלות „בית ברנר“, או בשאלה מה חשוב יותר, צבא במדים או צבא בלי מדים ובכל השאלות של המחלקה המדינית: מה צריך כים היו לעשות הגדודים העברים כשאמרו להם לצאת את הארץ; ואיך צריך היה להתנהג במשך פט רייכלין וסירקין: האם צריך היה, למשל, להכריח אותם לפני המשפט, או לתת להם לעמוד במשפט — כל אלה הן שאלות, שהילדים בהסתדרות הנוער מומחים להן. אנחנו, לדעתה, עקרנו מתנועת הנוער את המטרה האמיתית שלה, שלשמה קמה.

עוד בספרות הקדומה היה ויכוח מה יכולים נערים להבין ומה אינם יכולים להבין, מה צריך כים הם ללמוד ומה אינם צריכים ללמוד. דעתו של אריסטו בחינוך היתה, שנוער יכול ללמוד, להבין הרבה דברים שכליים כגון טבע, מתימטיקה, אבל, לפי השקפתו, אין להעסיק אנשים צעירים בפוליטיקה, כי זהו ענין שאינו תלוי רק בהשכלה ובעבודת השכל, כי אם כרוך בנסיון חיים. קדם צריך אדם לרכוש נסיון חיים שבו ישתמש כדי לדון על דברים, ולא חשובה כאן שיטת אריסטו — לא כאתי אלא להזכיר, שביסוד החינוך יש בעיה זו, אם להעסיק את הנוער בדברים שעדיין אין לו המכשירים הדרושים לעיכולם ואין לו, לדעתה, גם הזכות המוסרית לדון בהם. בעצם, מידה ראשונה של חינוך

תה קבוצה ולאחר שהקבוצה הגדירה את עצמה לקיבוץ המאוחד, הגיעה השעה שתאמר: אנחנו תנועת נוער של ההסתדרות; אנו רוצים בעזרתה ומחנכים לה. אבל מעניין מאד כיצד אפשר גם לדגול בשם ההסתדרות וגם להתעלם—בשל „אינ־טרס” — על צורך שהתנועה תגדיר את עצמה להסתדרות כולה. „מחנות העולים” היתה תנועה חפשיית. אמנם יכלו להגיע לכל מיני דברים טר־בים, אך הבעלות של ההסתדרות לא חלה על התנועה הזאת. על השלב של ההסתדרות פסחו. אני מודה שעשיתי פעם נסיון, כשנסוד המרכז לנוער, להביא את תנועות הנוער לחיק ההסתדרות ולעשות את ההסתדרות למרכז מחנך ומכוון. אבל אני כבר מצאתי מציאות מסויימת, שביח־דוֹת לא יכולתי להתגבר עליה ולא קמה תנועה שתמצא לתת יד להתגברות זאת. אפשר, כמובן, לשאול: למה לנו תנועת נוער? ואני שואל זאת בכל הרצינות. אם התפקיד היחידי הוא להתחזק נוער תחת כנפיה של מגמה פוליטית מסויימת ולהשתמש בו למטרות כאלה — יש לומר את הדבר בגלוי, ואז הלא יהיה הענין הרבה יותר פשוט. יש בעולם מפלגות שמתחילות לארגן נוער כמו שארגן „הבונד” בשעתו את „הבונד הקטן”. ואמנם מפלגה זו לא אמרה שהיא מקימה תנועת נוער; היא ארגנה נוער למטרות פוליטיות מסויימות, ללא התחייבויות חינוכיות. אבל לדבר בשם ההסתדרות נוער, להשקיע אמצעים רבים בחינוכה, כדי שלא תעשה שום עבודה חינוכית ראויה לשמה, ומבלי שיהיו לה מכשירים חינוכיים רצויים או התמדה חינוכית רצינית, אלא רק כדי להצמיד את הנוער לאיזו מגמה פוליטית מסויימת — אם כך הוא הדבר, ספק גדול אם יש זכות קיום לכל תנועות הנוער כמו שהן עכשיו. גם המפלגה צריכה לשאול את עצמה: אולי היא יכולה לחיות חיים קלים יותר? אולי תאמר: אין לנו בכלל צורך בכל הדבר הזה הנקרא תנועת נוער. לא כל המפלגות בעולם עוסקות בחינוך נוער. הנוער הוא אמצעי לזכות בקולות לקונגרס הציוני או בבחירות אחרות — נסתפק איפוא בתעמולה, ואז לא תהיה למפלגה לא „גור־דונית” ולא „מחנות העולים” ולא יהיה מי שית־בע מן הנוער איחוד. אמרתי שמפלגתנו יכולה לומר כך, אבל יתכן שלמעשה היא גם עושה כך, כי למעשה היא ויתרה על הגמוניה חינוכית ועל הדרכה. יש לה קשרים עם הנוער, היא לפעמים גם נותנת פקודות, ויתכן שבמצב פוליטי מסויים הנוער גם יישמע לקריאותיה — אבל אי־אפשר

אינני תושד בהם. בינתיים, מתוך התפצלות התנועה לחלקיה ומתוך הפוליטיזציה שלהם, שכל אחד מהם שאף לסוברניות מוחלטת. הגיעה התנועה כולה, מבחינה רעיונית, רוחנית ומעשית, לידי שיתוק. יצא שחינוך הדור הצעיר בארץ נעשה כמעט מונופולין. לגופים מאורגנים בעלי אינטרסים מסויימים שדווקא מפני הפילוגים הגדולים ודווקא מפני קטנות הגופים האלה, לא היתה להם אפשרות אובייקטי־בית גם להקיף המוני נוער וגם לתת להם את החינוך הרצוי. וכיוון שהנוער נעשה אמצעי למטרות פוליטיות, הרי מובן שגם החינוך כולו וגם שיטותיו הגיעו למה שהגיעו.

בשעת כושר ושעת רצון אחת עשתה התנועה מעשה גדול ביצרה את „הנוער העובד”. אני חושב את המעשה הזה לענין כביר של ההסתדרות. ולא מפני שאני גומר את החלל על הנוער העובד. הלאי שתתקנה פנימותיו, אבל עצם המפעל גדול מאד. ביצירה זאת קיבלה עליה ההסתדרות, אולי בלא יודעים, אחריות לגבי חלק גדול מן הנוער והכניס אותו למסגרת כללית. כמובן, גם במסגרת הכללית אפשר לח־טוא לכלליות, מפני שכלליות אינה רק מסגרת — אפשר לשלוט במסגרת כללית ולעשות את ההי־פך מכלליות. בתשע־עשרה שנות קיום הנוער העובד נתנה להם ההסתדרות הרבה דברים: נתנה להם את שמה ואת שלטתה, נתנה להם בני־ינים ותקציבים — רק דבר אחד כמעט שלא נתנה להם: הדרכה חינוכית.

לגבי הנוער הלומד היתה המצב קשה עוד יותר. להסתדרות לא היה האומץ, — ואפשר לומר התנופה והדמיון — כדי לעשות לנוער הלומד מה שעשתה לנוער העובד. יתכן שהיה הכרח בזמן הראשון בשתי תנועות מקבילות, כי היו הבדלים סוציאליים גדולים מאד בין הנוער העובד ובין הנוער הלומד. בתחילה לא היתה אפשרות להתחזק בתנועת נוער אחת בתל־אביב ילדים מכרם התימנים וילדים מהגימנסיה „הר־צליה”. הנסיון החשוב ביותר של הנוער הלומד היה בשעתו של „מחנות העולים”, תחילה מתוך גישושים ומתוך פחד. מחנות העולים לא ראו תח־לה צורך להכריז על עצמם שהם תנועת נוער של ההסתדרות. אחר־כך, כמובן, לאחר שמצאו אדון לעצמם, לא היה עוד לשום אדם צורך למי־סור אותם להסתדרות. והרי לכאורה אפשר היה לחשוב, שתנועת נוער הקוראת לעצמה „חוגים” ולא הגדירה את עצמה לשום דבר, לאחר שנעש־

לות, ומפקפק אני מאד אם אפשר לבנות חברה טובה, תרבותית, מתוך חינוך כזה. אני יודע שעל הישוב בארץ-ישראל עוד יעברו משברים עצומים ואיומים, ולא רק במשך השנים הקרובות — אלא עוד צפויים לנו דורות של היאבקות קשות מאד בכל מיני שאלות לאומיות, סוציאליות ותרבותיות. בדאי יצטרכו עוד דורות להילחם על אפשרות של תרבות עברית, מפני שמכל צד, גם מבחינה פוליטית שלטונית, גם מבחינה כלכלית, יבואו להטמיע אותנו, וכשאני רואה ממה אנשים ניזונים ומה דרך החינוך שלהם — אינני מאמין בשום אופן, שבצידה כזאת אפשר לצאת בדרך ארוכה.

המפלגה נתונה עכשיו במצב כזה, שהיא דואגת לעצמה, זאת אומרת, לשלטונה, למשקלה, לתוצאות הפוליטיות בשנים הקרובות. אני מאמין שאין כל פחד. עוד הפועל הארץ-ישראלי, המאמין במפלגת פועלי א"י, יצביע בעדה, ואולי יצביע בעדה מתוך יותר מאשר הצביע לפני שנה שנתיים. ועדיין אנשים שומעים לדברה, באשר הוא אינו רק דבר מפלגה ודבר מעמד בלבד. וכאשר דבר מפלגה נשמע באמת על העם הריהו נעשה דבר האומה. והלא יכולנו להסתפק בדבר רים אלה. אבל כשאני חושב לא על המפלגה במסגרתה זו דוקא, כי אם אני שואל לעתידה — ומפלגה אינה קיימת לשמה, היא קיימת לשם העתיד — הריני אומר: מפלגה כזאת בארץ-ישראל, ככל מפלגה סוציאליסטית בעולם, הראויה את עצמה כמפלגה פרלמנטרית או סינדיקליסטית, המנהלת רק את המלחמה הכלכלית או את המלחמה הפוליטית של מעמד הפועלים — הכרח שתגיע לידי התנוונות ואם המפלגות הסוציאליסטיות עכשיו אינן מכינות את ערך העבודה החריגית והתרבותית, ואם כל עבודתן הפוליטית אינה משולבת במגמות חינוכיות ובעבודה חינוכית, הרי, לדעתי, הן מכינות לעולם משברים חדשים, ואינן מכינות נושאי עתיד חדש. ואם דבר זה נכון לגבי כל המפלגות הסוציאליסטיות בעולם, על אחת כמה וכמה אצלנו, אלמלא מגמות חינוכיות מסוימות, שהוציאו אותנו מהעולם היהודי הרגיל ונתנו לנו את הכוח לעמוד גם בפני כל הפרצות שהיו מסוגלות לבלוע אותנו — לא היתה תנועת הפועלים העברית קיימת כיום הזה; ולא היתה אפשרות לשום קבוצה ולשום קיבוץ ולשום מושב אלמלא היו בתנועתנו מגמות תרבותיות וצרכים תרבותיים וגם איזה רכוש תרבותי פרימיטיבי מאד שהבאנו

לומר, שהמפלגה שלנו לקחה בידה את ההדרכה בחינוך הנוער בארץ-ישראל. בצדק דיברו כאן על השתוללות רוח רעה, ורוח רעה אין מגרשים עלידי פירודים. מי שרואה גם בענין הנוער וגם בענין המפלגה כאילו הפירוד הוא הפתרון — הרי הוא טועה מאד מאד. פירוד אינו הפתרון. יתכן שהוא יבוא, אולי אין בכוחנו למנוע אותו. אבל השאלה היא לא רק של מפלגתנו אנו — אלא של כלל הפועלים בארץ-ישראל. ובתוך כלל הפועלים בארץ-ישראל משתוללת רוח רעה מאד, מין דיבוק איום, שאין לה שום הסבר סוציולוגי או אידיאולוגי — רוח רעה, שבמשך עשרות שנים חשבנו כי אנחנו מצליחים לרסן אותה, והרי היא משנה את דמותה הרוחנית של בני-ארם, משתקת ענפים חשובים בפעולתנו, הורסת יחסים בין חברים ומונעת תנופה מכלל הפועלים. תנועתנו עומדת עכשיו בתקופה מסוכנת מאד, כשנדרשים ממנה מאמצים עצומים. יתכן שבכוחם תצליח באיזה אופן שהוא לעבור על הפרק הזה, ואז הכל ישתנה. אבל כשאתה רואה עכשיו, מצד אחד, מה ההסתדרות עושה ומה המפלגה עושה — וחבל רק שאין מעיזים לעשות יותר — ומצד אחר אתה רואה, שברגע זה משהו משמיט את הקרקע מתחת לרגלי תנועת הנוער ותנועת הפועלים בארץ.

סבורני שרבים מחברינו, וביחוד אלה מן המסובים כאן שבאו מרוסיה ומלטביה, — כל אחד מהם עמד במאבקים קשים מאד, והוא צריך היה לעמוד נגד עולם גדול; נגד „קומסומול“ ושלטון סובייטי כדי להגיע לארץ-ישראל. חייב אני לשאול אותם: האמנם הגיעו למה שהגיעו בתוקף אותן הפורמולות ובתוקף אותם הדיבורים שאנחנו שומעים אותם היום בכינוסים, או בתוקף דבר-מה יסודי וחשוב מאד שהונח בחינוכם באיו תנועת נוער ילדותית ותמימה ובאיזה שיר או סיפור או פרק תנ"ך, והדבר הזה חי בהם עד היום? אם נבקש לסכם את תנועת פועלי ארץ-ישראל — סיכום מדעי, חמור, רציני, — ובוא לנתח מה עשה את הבחור רים שלנו לפועלים בארץ-ישראל, נמצא את כל אותם האלמנטים החינוכיים שהצטרפו יחד. אבל כשאני יושב עכשיו בסמינר של נוער (ואני יודע שהם כבר מתחילים את חייהם, ומחר יעשו את המדיניות שלנו ואת בנין הישובים שלנו), ורואה מאיזה אלמנטים מורכב החינוך שלהם, — אני מפקפק מאד, אם חינוך זה יעמוד להם לצרכי הבנין ובשעת הכרעות גדול

הפוליטיזציה של הנער בדרונו, געלמו כל המר שגים על מדריך כמופת חינוכי מתנועות הנער שלנו. היה זמן, שאנשים מבלי שקראו לעצמם מדריכים ומחנכים, היו לנו מופת — חיייהם הינכו. היות מחנך, מטיל כבלים על האדם; מחייב למאמצים, ומי שאיננו מסוגל לזה — אל יקבל עליו את התפקיד. כשאני רואה לפעמים אנשים צעירים, שבעצמם רק אתמול התבגרו בתוך תנועת נוער, נדמה לי שהם רואים עצמם פטורים מחובות, מפני שהם מבוגרים בעיניהם ורק יכיר לים לומר לנער מה מצוה עליו למלא. אינני יכול להבין איך מתחנכים, למשל, נער לאייעשות, כאשר כל המדריכים והמחנכים מעשנים. או שהערך אינו ערך, או שגם המדריך החשוב מאד יחשוב זאת לענין המחייב גם אותו. כל זה בעיני פרי אותו חזיון מנור מאד של תנועת נוער המת-רוקנת מתוכנה. על דרך ההלצה אני יכול לומר כך: היה זמן, כאשר היינו ילדים בחוץ-לארץ, נמנינו על „פועלי ציון“ או צעירי-ציון וראינו את עצמנו כאנשי מפלגות פוליטיות וניהלנו ויכוחים פוליטיים — אבל למעשה היינו תנועות נוער (אני חושב שבורוכוב היה איש תנועת נוער וסירקין היה איש תנועת נוער ולאצקי היה איש תנועת נוער). עכשיו להיפך: אנחנו קוראים לעצמנו תנועות נוער, ולמעשה אין אנחנו אלא מין פורמציה פוליטית משובשת.

ועוד פגם גדול אחד במדריכים בארץ-ישראל. ההבדל בין רוב המחנכים ובין הניכיהם אינו אלא שתיים-שלוש-ארבע שנים, והלא גם צעירים יש להם טבע לגדול. והשאלה היא: אם גם המדריך גדל כשם שגדל החניך? לי יש הרשע, שרק החד-ניכים גדלים והמדריכים אינם גדלים. המדריכים שלנו יוצאים, כרגיל, לעבודה לשנה-שנתיים, ובמשך הזמן אינם לומדים ואינם מתכוננים לעבודה החינוכית. הם חיים יותר באיירה של רכילות פוליטית ושיחות בטלות, ואולי גרוע משיחות בטלות. אינני מכיר תנועות העומדות מחוץ למפלגתנו ואינני רשאי לדון עליהן. אבל פעם אחת הזמנתי לקן של אחת התנועות למי-סיבה לכבוד „דברי“. שמחתי מאד לדבר הנה, חשבתי שיאמרו לי כקוראים צעירים: מאמר זה מצא חן בעינינו ומאמר זה לא מצא חן; סיפור זה טוב וסיפור זה רע. תחת זאת הרביצו בי כהוגן את כל השקפותיהם הפוליטיות: מה צריך להיות עתון פועלים בא"י, ומה היה עתון פועלים בברלין ובוורשה. עד שהייתי נאלץ לר-מר להם: אני חשבתי שבאתי למסיבה של נוער, אבל אני רואה שבאתי למסיבה של מדינאים קט-

אננו. ואם הדבר הזה לא יימסר לדור הבא — יכולים אנו לעמוד, לאחר כל מיני נצחונות חיי צעירים של הדור הזה, באבדן פנימי כה גדול, שאולי כל מה שעשינו לא יהיה שווה כלום. העבודה החינוכית אינה דבר של פרוגרמה מסוד יימת. שמחברים אותו פעם אחת ונותנים אותו למסללה, והדבר הזה מתקיים ממילא. חינוך דורש מחנכים. חינוך דורש לא רק אידיאולוגיה ופרוגר-רמה — הוא דורש אדם מחנך. ואדם מחנך — הוא ענין של סגולות מיוחדות, של רענונות נפ-שית. בתנועות הנוער היה מקובל לחשוב, שכל אדם צעיר, שהוא קשיש מהחניך בשנתיים מסר גל להיות מחנך ומדריך.

בימי ההשכלה היו מספרים על אדם אחד שבא לפרץ סמולנסקין והתפאר לפניו שהוא מר-רה עברי מפורסם. שאל אותו סמולנסקין: כמה שגים אתה מלמד? אמר: עשרים וחמש שנה. — ועדיין לא קבלת שחפת? סימן שאינך מורה! כולנו ראינו בנעורינו מורים עברים שהיו משכיר לים וסופרים ולמעשה השניאו את העברית על תלמידיהם. זיבוטינסקי סיפר לי פעם, שלמד עברית בילדותו מפי סופר עברי מפורסם, ולא למד ממנו שום דבר. אחר-כך, כשהיה פוגש באודיסה באנשים שלא ידעו עברית, היה אומר: אתה בודאי למדת אצל אותו סופר עברי מפורסם... כשאני נפגש עם יוצאי משקים, שהיו פעם שליחים גם בגולה וגם בארץ, ביניהם אנשי ציבור ועסקנים, יש לי רושם שכמה מהם איבדו את הסגולות החינוכיות שלהם. אינני אומר שלא היו להם חושים חינוכיים, אבל מתברר שאלה היו להם רק תקופה מסוימת, ואחר כך באו במקומם אנשים אחרים שהתגברו ודחו אותם. הם עובדים בנער כמי שעובד בכל מקום אחר, בפוליטיקה, בבחירות, באגודה מקצועית, ולא ייתכן לעבוד כך בנער. יתכן שצריך היה לשלוח גם לאגודה המקצועית אנשים שהם מחנכים על-פי טבעם, אבל אנחנו שולחים לשם, כרגיל, אנשים שהם פוליטיקאים ועסקנים ולא אנשי חינוך... לעבודה חינוכית דרושות סגולות מיוחדות. וטבורני, שתנועתנו בשנים האחרונות לא טיפחה באנשים סגולות אלו.

לפעמים, כשאני יושב במפלגה או בהסתדרות ודנים על חבר שצריך להוציא אותו ממשק לע-בודה חינוכית, וכרגיל יש לעשות מאמצים גר-לים כדי להוציאו, אני חושב: אולי לא צריך לעשות את הדבר. אם אין התפרצות מצד החבר לעבודה חינוכית מתוך צורך נטשי, הרי חבל על זמנו ועל מרצו ומוטב שיעשה את מלאכתו. מתוך

אסדר את עניני בעצמי. אבל יש שאלה חמורה עוד יותר. הלא אנחנו חיים בעולם מוזר מאוד של פוליטיזציה כזאת, שיש לה כל מיני אמצעים להשתלטות. האם לא נוכחנו לראות כיצד יכול משק ליהפך פתאום, בתוך הגוש שהוא שייך אליו, למשהו מנודה, העומד מחוץ לתחום? יש, לדעתי, כמה סימנים למגמה, שהיא בעיני ההיפוך הגמור מהמגמה היסודית של הקבוצה בזמננו. שרצתה לשתף את האדם במובן קולקטיבי-משקי, אבל העריכה כל-כך את אישיותו של היחיד, שנתנה לו חופש גמור במחשבות, באדיאות, ולא תבעה ממנו בזה שום דבר, עד כדי הפרזה גמורה. אם בשעתו הבינה הקבוצה שערכה בזה, שהיא מצרפת יחידים בעלי עצמיות למפעל משרת, הרי עכשיו המגמה הכוללת בארץ היא קולקטיביות רעיונית, ואנחנו יודעים מה גורלם של מינוטים בתוך גופים אידיאולוגיים. ראינו זאת בענין בית-אלפא.

דבר זה יוצר, לדעתי, פרובלימות חמורות לגורלם של המשקים. אל יחשבו המשקים שזו שאלה הנוגעת רק לגורל המפלגה. לפי הפוליטיקה זכיה של המשקים ולפי המצב בו נתונים המיעור טים הרעיוניים בתוך המשקים — ענין חינוך הנוער על ידי תנועות הנוער מחוץ אותנו לפסוק „כחיצים ביד גבור“ או ביד טכססנים מסויימים. במשך הזמן עלול הענין, אם לא נתגבר על המצב הזה בתנועתנו, ליהפך לפרובלימה חמורה מאוד בשביל המשקים. להוריד את רמתם, ליצור משטרים רוחניים מסויימים שבהם אי-אפשר להתקיים, ובהכרח להחריב את הקבוצה במשך הזמן וליטול את הפוטנציות הרוחניות שבה. אם חושבים המשקים על עתיד הנוער, שלא יתחנך באופן מנוגד להם ולהשקפותיהם. אם בכלל חושבים הם על עתידו של מפעל ההתיישבות והם נושאים אתם מגמות של איחוד התנועה הקיבוצית, של איחוד מעמד הפועלים, לא של סדרליזם, אלא של שלימות ארגון הפועלים — הם אינם יכולים בשום פנים לוותר על השליחות החינוכית והם צריכים למצוא בקרבם את הכוחות בשביל הפעולה החינוכית. אם יתברר שהכוחות אינם, או שהמשקים אינם יכולים לשחרר אותם — מצבנו טראגי, ואז שום החלטה על איחוד תנועת הנוער הקיימות או על הקמת תנועת נוער חדשה לא תעזור לנו.

השאלה שהכינוס צריך לשאול את עצמו וליחת תשובתו עליה: אם לא נס ליחה החינוכי של מפלגת פועלי ארץ-ישראל וכל קיבוץ החברים החי את חיי מפלגת פועלי ארץ-ישראל.

נים, שעצם תפקידם לא ללמוד משהו, כי אם ללמד את האחרים.

בדברים מסוג זה אנחנו נתקלים עכשיו לעתים קרובות למדי. וצריך אני לומר את האמת: המדריכים ממלאים בזה תפקיד גדול מאד. יש הרבה סיבות לדבר. אין דור מדריכים זה רע יותר מבאיזה דור אחר. אבל הוא גדל מבחינה רוחנית בתנאים איומים: הוא גדל בתנועה, שאי-בה לה כל מרכז רוחני. איננו יכולים לרמות את עצמנו בדבר הזה. במשך שנים רבות, כשלא היתה עדיין ההסתדרות, היו לתנועה מרכז רוחני או מרכזים רוחניים אמיתיים, ואנשים חונכו עליהם. אבל בהסתדרות הגדולה והחזקה והעצומה הזאת, היה במשך שנים פירצוס חמור של הריסת כל מרכזים רוחניים. אולי יש משמעת, מוסדות, מסים ותחלואות, וחלק זה אולי מחייב — אך תנועת הפועלים בארץ כמרכז רוחני מתנג ומשפיע אינה קיימת. המדריך שהוא נתון כמצב כזה גם רצונותיו הטובים אינם יכולים להתמלא. אולי גם אין מי שיפתח את הרצונות הטובים אם ישנם כאלה. אין לעשות שום עבודה חינוכית גדולה אם אין מרכז רוחני המכוון אותה. יש מי שהכל ברור לו. „השומר הצעיר“, אולם גם הנוער הבורוכוביסטי, יש להם תורות ברורות. אבל אני מניח, שהמדריך שלנו נתון בסכך גורא, ולא בסכך רעיונות שצריך להיאבק עליהם, אלא בסכך של אי-אימון וחשדות. הוא נתון באוירה כזו, שמוכרח לקצץ כנפיים ולשלוט אימון. חנה נוטל את השמחה וההתלהבות שמדריך זקוק להן בשעה שהוא הולך להדריך אחרים...

השאלה הקובעת בענין זה היא, אם המפלגה בתורת מפלגה, יש לה רצון חינוכי בכלל, ואם אינה רוצה לרדת, כמו שירדה בשנים האחרות, גות, למפלגה של פעולות מסויימות על-פני השטח העליון והחיצוני? אם היא רוצה לקיים את תפקידה החינוכי לגבי פועלי ארץ-ישראל — לא רק לקבל מהם מנדטים, אלא גם לעשות את העבודה הקשה הזאת, לא די שבמפלגה, בתוך המרכז שלה, רק יתבטא רצון כזה — צריך להוכיח שיש לה הכוח לבצע את המלאכה ושיש לה די כוחות חינוכיים אשר עוד לא נגבהם הרצון החינוכי והיכולת החינוכית הזאת. את הדבר הזה יש להביא קודם כל למשקים. אם המשקים חושבים מעט על עתידם, עליהם גם לחשוב על שאלה זו. אילו היה עכשיו, כמו שהיה, לפני שלושים שנה, כל משק לבדו ישבתו, וכל אחד דואג לעצמו — יתכן, שמשק שיש בו כוחות חינוכיים לעצמו, היה אומר: אני

ועידת מורים סובייטיים

ק. בירקט

הדיקטאטורה של הפרולטריון, היינו בשעת הכי שרה התנאים המאפשרים את השגת הקומוניזם המלא, בית הספר צריך להיות... צינור לעקרונות הקומוניזם...

הדגשתה המיוחדת של בעיה זו משעת סיום המלחמה אינה מאורע מבודד אלא היא חלק מן הראויות הכללית של החיים האינטלקטואליים שלאחר-המלחמה. הצורך בתדריך על צד זה של הצינור חוסבר על ידי א. ג. אורלוב, ראש מחלקת הצינור של העיר מוסקבה, בדבריו בפגישה (עמ' 6):

החלטת הרעד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית של ברית המועצות גילתה את קוצר-ידה של ההכשרה הרעיונית והחינוכית בבתי הספר שלנו: (א) חינוך הילדים ברוח הרעיון הבולשביסטי הובן למורים בצורה כללית בלבד ולא מוחשית ביותר.

(ב) החיים הרחוקים של התלמידים וכינון הנכון של מחשבותיהם, היו לעתים קרובות חוץ לשדה-הראיה של המורה, וממילא לא נשאו הרבה מן הלימודים את פירותיהם.

(ג) העבודה החינוכית (הכוונה לחינוך-האופי — ה מ ע ת י ק) היתה אך לעתים רחוקות בגדר שיטה מתושבת, ועמדה במידה מרובה בעיקר על השגת משמעת וסדר חיצוני; היא התקרבה ממקרה למקרה, מהזדמנות להזדמנות.

(ד) לבסוף, לא היתה הערכה מספקת לגבי כמה מן הקשיים של תקופת אחר-המלחמה בבתי הספר, הסכנה שאורח-החשיבה אנטי-סוציאלי, הלכירדת דתיים, חוסר-מחשבה וחוסר-אתריות חברתי וקר-תנות היו לנחלת התלמידים.

א. ג. אורלוב אומר שמיניסטריין הצינור מתכוון להקנות את ההחלטות האידיאולוגיות של המפלגה לכל המורים (עמ' 6) „בצורה כזו שתכרשנה את מחשבתם והגיגם של המורים... ותשתקפנה בכל עניני החיים של בית-הספר, למען ישופר התוכן הרעיוני של הלימוד ויבינו המורים את הצורך להבהיר את עקרונות נושאתם מתוך נקודת השקפה מסוימת יותר“.

והנה בדקו ומצאו שהמורים היו זקוקים ליותר מרמז בלבד, מה שהמיניסטריין מבקש ומצפה מהם. אלה מהם שלא היו בקיאים ביותר במארכסיזם-לאוני-ניזם, או שלא הבינו את דרישות המפלגה, היו אובדני

באפריל 1947 נועדה פגישה של ועדת המיניסטריין לחינוך בר. ס. ס. ר., ואליה הוזמנו ראשי מחלקות החינוך של מוסקבה ולנינגראד וכן כמה מורים משתי הערים. קצת מהדינמיקה-השבונה שנמסרו בפגישה התחלטה שנתקבלה בסופה נתפרסמו בספר „החינוך האידיאולוגי של הלומדים בבתי הספר במוסקבה ולנינגראד בשנת הלימודים 1946/7“.

מטרת הפגישה היתה לבדוק את נסיון ששת החדשים הקודמים בהגשמתן, בתוך עבודת בית הספר, של הוראות שניתנו מטעם המפלגה הקומוניסטית ב-14 באבגוסט 1946 בנוגע לירחונים הספרותיים „זואודה“ ו„לאנינגראד“. אף על פי שנתכוונו אל הסופרים הרי הוראות אלה (כמקרה כל הוראות פוליטיות של המפלגה הקומוניסטית) הוחזקו כחלות על כל המקצרי עות הקרובים, ובכללם ההוראה (ראוי להעיר בדרך אגב, שההגדרות הסוציאטיות של מטרת החינוך בנות-חליפין הן בחלקן עם ההגדרות של תפקידי האמנויות, וביחוד הספרות). אחד המדברים בפגישה שדבריו נמסרו כאן (סמירנוב, עמ' 118), מביא את גוסס ההוראות, המדבר בתפקידי הספרות הסוציאטית: „לסייע למדינה בחינוכם הנכון של האנשים הצעירים וסיר פוק צרכיהם; לגדל את הדור החדש כאנשים בעלי-חיות המאמינים במה שהם עושים ואינם יראים מפני שום מכשול, נכונים לגבור על כל המעצורים“. סמירנוב מוסיף שהדברים חלים על המורים במישרים. שאר גילויי-דעת המפלגה על האמנויות (סרטים ותי-אטרון), אשר באו אחרי ההוראה על הספרות, אף הם מזכאים הרבה בפי הדוברים בפגישה החינוכית. „חינוך קומוניסטי“ אינו כמוכר חידוש בברית-המועצות. חשיבותו הודגשה לא אחת מימי המהפכה ועד היום. בפרוגרמה של המפלגה הקומוניסטית (מארס 1919) נאמר:

בחינוך הציבורי מציבה לת המפלגה הקומוניסטית הרוסית למטרה את הפיכת בית הספר ממכשיר שליטה מעמדית של הבורגנות לכלי-יון הגועד לביטולה הגמור של חלוקת החברה למע-דות ולחידושה הקומוניסטי של החברה. במשך

Идейно-политическое воспитание учащихся в школах Москвы и Ленинграда в 1946—47 году.

אחרים, כי נהפוך הוא. אחוזת העמים היא חלק בלתי-נפרד מהפטריוטיות הסובייטית.

הפטריוטיות נכרכת בגאות על הישגי ברית המועצות בכל השטחים. ניסעת על ידי לימוד הייתה של אנשי המדע והסופרים הרוסים הגדולים, ובאמצעות השוואות בין המשטרים הסובייטי-הרוסיאליסטי מכאן והרכושני מכאן; עם זה מזהירים מפני הערצה מופרזת של תרבות המערב, ואזהרות אלו מצטרפות למסע האנטי-קוסמופוליטי של הזמן האחרון (עמ' 50):

העולם הבורגני המערבי תיאר תמיד, ועדיין הוא מתאר, את הרוסים כעם שיש לו אך הכשרה מועטה להישג עצמאי. מאות שנים עמדו המעמדות השליטים באירופה על הרעת שהרוסים אינם מסוגלים אלא לחיקוי. המעמדות השליטים של רוסיה, שהביאו מחוץ-לארץ זרים למשול בארץ ונטעו בלבבות רגש השתעבדות למערב, נתנו ידם למיעוט-דמות זה. עקבות השתעבדות זו עדיין ניכרים בחלק מסויים של העם הסובייטי. יסודות של השתעבדות בלא יודעים מצויים לפרקים בקרב ילדי בית הספר... עלינו לגדל את צעירינו ככה שכל שמץ השתעבדות יעורר בהם שאט-נפש; עלינו להוכיח ולהסביר את טיבה של המדינה הבורגנית ושל התרבות הבורגנית ולהבהיר שתריבותנו גבוהה לאין שיעור מן התרבות הבורגנית; התרבות הסובייטית מעלה את האדם בעוד שהתרבות הבורגנית משפילה אותו.

הפסיקה הבאה, אף היא מתוך דברי יעקובלב, עומדת על חשיבות המשמעת, על הצורך לנטוע משמעת עצמית וצל החשיבות שבשעבוד האינטרסים האינדיבידואליים לאלה של החברה והמדינה (עמ' 51):

...הדור העולה צריך שתהיה לו משמעת מדעת. אם לא תהיה משמעת איתנה, שבהכרח, לעם, לא יתכן להגשים את המטרות הקומוניסטיות הגדולות. טיפוח המשמעת הוא חלק בלתי-נפרד מטיפוח הרוח הקומוניסטית.

המפלגה הבולשביסטית הראתה לעולם דיוקן חדש של משמעת, ביוזעים ומרצון, את הכשרון להאבק קשה, מתוך אחדות גמורה, עם צוררי העם הרבים, לגלות גבורה ללא תקדים בעבודה, ללכוד את האומה כולה במאבק ובצעל. הבולשביקים הם הממושמצים ביותר בין אנשי הציבור שבעם, יודעים הם להתגבר על מכשולים ומעצורים, ואין הם מאבדים עשתונותיהם לעולם. מקור המשמעת של הבולשביקים היא איכות עקרוניתיהם, מסיירותם לענין הקומוניסטי, לעמם ולמכורתם. בלי מדרגה גבוהה של הכרה, בלי אמונה באידיאלים של הקומוניזם, לא תיתכן אחדות דעות וסוליד-

עצות; אחרים גילו נטיה, שאורלוב גינה אותה, — לראות את ההשכלה ואת החינוך כתהליכים נפרדים, ולשכוח כי (עמ' 11) „אין להעמיד אדם שיהיה מבוגר מבחינה פוליטית, ואין לעצב את מכסת מחשבותיו ושיפוטיותו באוירה מסוגרת של חממה, ללא מגע עם המציאות הסובייטית הסובבת ועם התפקידים שהוצבו לפניו על ידי המפלגה והממשלה שלנו. הכרזות והשקפות פוליטיות צריכות טיפוח... בתוך המאבק... גנר כל דבר זר לאורח-מחשבתנו ולהשקפתנו”.

מובאה ממאמרו של נ. יעקובלב, שהוצתקה בספר הזה מתוך „אוצ'יטלסקאיה גאזטטה“ (עתון המורים) מ-17 במאי 1947, תועיל להבהיר את משמעותו של „חינוך אידיאליסטי“ (עמ' 39):

מה סגולות וקרי אוסי צריך שיהיו לאנשים סובייטים צעירים?

עליהם להיות מלאי אמונה בעניינם, בכוח הגדול של הקומוניזם וברעיונות הגדולים של מפלגת לאָגֵן וסטאלין; עליהם להיות מלאי חיים ושמחת חיים, לא מדוכאים או פסימיים לנוכח כל כשלון וקושי קל, אלא עשויים לבליתת ומוכנים להתגבר על כל המכשולים; עליהם להיות ממושצים מבחינה מוסרית, ומוכנים למלא כל שליחות ופקודה למען עמם; עליהם להיות אמצעים וחורקים, שחרי-אמת וישרים, נענים בנקל ורגישים; עליהם לאהוב את עמם ולעבוד באמונה ובמסירות נפש; עליהם להיות נאמנים למכורתם הסובייטית ומוכנים לתת את נפשם עליה.

כל אלה הם מהותם, תכונותיהם המוסריות הטיפוסיות של אנשים סובייטים. מטרת בית הספר הסובייטי היא לטפח דוקא תכונות אלה באנשינו הצעירים.

שני נושאים זכו לתשומת-לב מרובה מצד רוב המדברים: „טיפוח“ הפטריוטיות הסובייטית וחשיבותה של המשמעת. בשעת הדיון בפטריוטיות מבחינים היטב בין הפטריוטיות של האנחה הסובייטית ובין זו של אבותיו מלפני המהפכה. יעקובלב, למשל, מותח בקורת על מורה הלומד גוירה שווה מהפטריוטיות של הרוסי בשנת 1812 על המלחמה האחרונה. הוא מגדיר את הרברים כ„אידיאליזציה של העבר“, ומסייג שיך (עמ' 50):

...הפטריוטיות הסובייטית עמוקה יותר, וזהו פטריוטיות של עם חופשי החי בחברה שבה אין קיימים מעמדות מנצלים המדכאים את העם. ברור שבנסיבות אלה אהבת ההמונים למולדתם גדולה ורחבה הרבה יותר, מסירותם לצורת השלטון שלהם היא בלי מצרים, אף על פי שהפטריוטיות הסובייטית אין בה שמץ לאומנות או שנאה לעמים

הראשי, שכן אחד המדברים קובע כי, ההתפתחות הרוחנית של האנשים הצעירים שלנו תלויה במידה רבה בקריאת ספרות ולימודה.

ס. א. סמילנוב מביא (צמ' 119) מדברי ז'דאנוב: "הלאנניזם יוצא מההנחה שספרותנו אי אפשר שתהיה בלתי-אחראית מבחינה סוציאלית, אי אפשר שתהיה, אמנות לשם אמנות", אלא מצוה היא למלא תפקיד חשוב ומנהיג בחיים החברתיים". המורים מסתייעים בסופרים חדשים וטרומהפכניים, והאחרונים נבחרים בזירות יתירה. הרי דבריו של סמיר-נוב על אופיו של אוכלוס (צמ' 137):

במאמציו לעשות את תלמידיו לאנשים במרץ חים, תקיפים, עזים ברוחם, צריך איליה אוכלוס לבטל את כל המגבלות, ויש לגלות את אפיו, ביחוד אחרי שידגש מה האדם הסוציאלי, הנער והנערה, חייבים להיות. בעית העבודה, הבטחון העצמי והשקידה מן הדין שתתעורר לרגל הסיפור הזה... בשעת קריאת יום באוכלוס נבוכה של גונצ'רוב יש להזכיר לתלמידים את הנערים של גורקי... בשעה שהם מנתחים את אפיו של איליושה אוכלוס, ינתן להם להשוותו עם דמויות כמו איליושה פאשקוב*. דבר זה מועיל מאד ויתן לתלמידים מוח למחשבה עצמאית.

א. ה. קאצ'נובסקאיה, מורה לספרות בבית ספר תיכון לנערים במוסקבה, חוששת שמנהג של קלות בסימבוליות עלול לעודד, "סקרנות לא בריאה", ביחוד מאחר שמונה זה הנזכר הרבה בעתונות (צמ' 78):

נסלתי את היומה, נעניתי לנערים ותיאיתי לפניהם את התנועה תיאר ממצה הקציתי כמה וכמה שעות במיוחד לדבר הזה, ולא התחרטתי על כך. בשעה שהנערים צמדו על סיבו האמיתי של הסימבוליות, גילוי-עצמם של מארג-קובסקי וולאדימיר סולוביוב בענין זה, בשעה שראו מה מסתתר מאחורי היופי הציפוני שלשירי הסימבר-ליסטים, נתברר להם אופיה המזיק של שירה זו, ההתענינות בסימבוליות נעלמה.

מ. ק. פאטיאצ'ב, מורה לספרות במוסקבה, מסייג תייע הרבה ביצירות הקלאסיקנים הרוסים. הרי שתי דוגמאות (צמ' 97):

יותר מכל זמן אחר עלינו להדגיש בלימוד הספרות את משמעותה האידיאלית של היצירה, את מפעלו היצירי של הסופר בכללו, עלינו להדגיש את האופי הפרוגרסיבי, הדמוקראטי וההומאני של ספרותנו... עלינו להראות לילדים את השתקפותו

דריית וממילא לא תיתכן משמעת ברזל, והחבר סטאלין אומר: "משמעת ברזל אינה מונעת, אלא תובעת כתנאי-קודם, את ההכרה והרצון שבקבלת מרות, שכן רק משמעת שמדעת יכולה להיות משמעת-ברזל באמת".

ב

המחצית השניה של הספר מכילה דינים-וחשבות על השימוש בנושאים שונים בבית-הספר כמכשירי חינוך מוסרי ואזרחי. כולם נמסרו על ידי מורים שנבחרו בזכות הצלחתם בעבודה זו.

אי אפשר למסור כאן יותר ממרשג כללי על הדוחות האלה, ביחוד שכמה מהם מתארים את תכנית הלימודים ושיטות הלימודים בפרטות מרובה, יסודות מסויימים משותפים לרוב הדוחות, יש הנחה כללית על חשיבות הכשרתם של תלמידים לעבוד עבודה עצמית ולהסיק את מסקנותיהם מן התסתכלות. א. מ. פיליפצ'נקו מלינינגרד אומר (117):

בכיתה השירית (הגיל 16 עד 17) וכן באחרות אני מנסה להביא את התלמידים לידי מחשבה עצמאית. לשם כך אני מניח להם למלא תפקיד פעיל ומנהיג בשעורים. בהדרכתו הם מתוכחים ומביעים את עמדתם כלפי העובדות שבחומר הלימודים. בדרך הטבע אפוא נעשה ספר-הלימוד... רק עור ללימוד, אך המהירות נעשות חשובות מאוד. בדרך זו אני מלמד אותם לחשוב באופן עצמאי, בהנחי שאלה-מחשבה נכון הוא הנאי ראשון לפיתוח השקפה קומוניסטית על העולם בקרב הילדים.

הרבה מן המורים מזכירים את חשיבותם של חברות-גנור וקלובים ושאר מיני "פעילות שמחוץ לבית הספר". א. ט. סטרובה, ראש מחלקת החינוך של העיר לנינגרד, מעירה שהדבר מקובל כי כל מורה בלנינגרד מקבל עליו אחר עבודה שמחוץ לבית-הספר הקשורה בנושא שלו: ערבי-בית-ספר המוקדשים לנושא מיוחד, הכנת "עתונים של נושאים", קשה להפריז בחשיבותן והחינוכית של פעולות קלוב, בפעולות אלה התלמידים מוצאים, בהתאם לנטייתיהם וצרכיהם, מוח מועיל למחם ולמצאם, קונים להם הרגלים טובים של עבודה עצמאית, עושים מלאכה מועילה מבחינה סוציאלית (מנהלים שיחות וקריאות, מוסרים דוחות, מעבדים גינה או מטפלים בצמחים ובעל-חיים וכדומה).

יש כאן ששה דוחות על לימוד הספרות, שנים על היסטוריה, שנים על גיאוגרפיה כלכלית, ארבעה על מדע-הטבע ואחד המתאר מעין קלוב אמנותי, לא מקרה הוא, כפי הנראה, שהספרות תופסת את המקום

(*) הוא מכסים גורקי (המעתיק).

הבורגנות לא יוכלו למנוע זאת. בלימוד תולדות העבר, השימוש בחומר ביומנו הוא אחד האמצעים להבנה משוערת של העבר מכאן, ולהערכה נכונה של ההווה מכאן... שמתן לב לכמה בעיות של זמננו ששרשיתן בעבר: קודם כל גילוי הכוב שבדימוקראטיה הבורגנית בעיקר על ידי ניתוח החוקות ושיטות הבחירה.

מורה זו מוסרת פרטים על סכימות ניתוח שהבין ו. א. ארלוב, ראש מחלקת ההיסטוריה של המכון להכשרת מורים בלנינגרד, אחת על החוקה הפרוסית (1850–1918) והאחת על הבריטית. לבסיס שימש לו מאמר שנדפס ב„פראבדה“ של לנינגרד, 30 בינואר 1947, ושמו „שיטת הבחירות באנגליה“:

המאמר היה קל... ומענין: „ההצבעה חסלר ראלית“, „גיאוגרפיה של הבחירות“ מענינות את הילדים מאוד, ומיד עומדים הם על חילול עקרון השוויון בזכויות-בחירה.

המאמר מסייע לילדים להבין שהותיקה כדימורקראטיות האירופיות, פרוגרסיביות בשכר הימים, נתישנה, שרק הבורגנות הריאקציונית ואלה שהיא מוליכתם שולל רואים אותה כדימוקראטיה „אמיתית“, ושלל האנושות המתקדמת רואה באהדה גדולה ביותר כיצד אנו בונים את מדינתנו ומגלה ענין רב בטיפוס מיוחד של מדינה באירופה המזרחית (נקטתי את דוגמת יוגוסלאוויה כטיפוס זה של דימוקראטיה).*

כאן בדינו להזכיר לילדים שהבורגנות תאגיד גלית לא היתה תמיד מעמד ריאקציוני. אנו זוכים רים את הרפורמות של 1852 (כך I), חיסולם של „המתחזות הנאלחים“, באותם הימים נלחמה הבורגנות כנגד האצולה בעלת הקרקעות למען שיטת בחירות מתקדמת ובמשך כל המאה התשע-עשרה נמשך המאבק להתרחבת זכות הבחירה.

בזמננו מנצלת הבורגנות האנגלית מלוא ניצול את אמצעי הכספים כדי להבטיח בחירת מועמדיה בבחירות (פקדון המרעמד, משכורת לסוכן בבחירות, שכירת אולמים וכו')...

וגיאוגרפיה הכלכלית נותנת מקום לפרש ולהעיר על ארצות אחרות ומשטריהן הכלכליים, וכן לנסוע בתלמידים גאות על הישגי ברית המועצות, אוצרותיה

* קורא „מולד“ יזכרו, כמובן, את תאריך הועידה שבה נשמעו הדברים. המדינת היוגוסלאווית עדיין לא היתה מוקצה מחמת מיאוס (המעת יפ).
** „מחוז נאלח“ הוא מחוז-בחירה קטנטן שזכותו המסורתית לבחור ציר לפרלמנט הפכה לדבר שבגיד חוץ והיתה למקור שחיתות. מתחזות אלו חוסלו על ידי מוקד-הרפורמה של 1832 (המעת יק).

של גוגול בסלאוופיליות, שהרי זו גרמה לו שירצה את רוסיה של ניקולאי הראשון כהארץ אשר „אומות ומדינות אחרות, בעין זעומה, מפנים לה דרך“ ועלינו להזכיר את כשלונו של גוגול כהוגה, בנסותו ב„קטעים נבחרים מחליפות מכתבים עם ידידים“ למנוע את תמונתו ההכרחית של המשטר החברתי והפוליטי של זמנו ולהגן על ענייני בעלי-האחויות. אך בעיקר מן הצורך לתר-אות את חייו ומפעלו של הסופר הגדול כאדם הדואג לגורל הארץ כולה כסופר, כ„מגן העם“, ולא כאידיאולוג של מעמד בעלי-האחויות זה אצולה...

בלמדנו את טורגניב, אמן וחרש-מלים גדול, עלינו לזכור, כי הישגו כסופר בא בעיקר בזכות מגמת יצירתו שהיתה קשורה בכוחות דימוקראטיים בחברה ובביטוי זההדה לאכרות ובחיפושים רעיוניים...

מיצירותיו המאוחרות של טורגניב מענינים אותנו ביוחד השירים בפרחה, על גבורת הנער הרוסי... והשיר לשון רוסיה — מןמר זה לכוחה ועשרה של השפה הרוסית, אך כדי שהשירים האלה ינסעו עמוק בלבבות הילדים, עלינו להקנות לילדים את הרגשת הסגולה הלירית שלהם. אין לנו לחשוש מפני נעימתם המינורית, אפילו מפני הפסימיות שלהם לפרקים... אין זו עצבותם של הסימבוליסטים המרגישים בהתנודדות יסודות החברת... שבה קשור גורלם... וזהי עצבות של אדם המרגיש בהתקרבות חזקת המוות... האנוס להיות הרחק מארץ מולדתו אך נפשו קשורה בת. שני הדוחות על והיסטוריה דנים בהוראת דברי ימי הזמן החדש לתלמידים קשישים בבתי הספר ותיכונים. מאורעות ומגמות של זמננו משמשים להדגמת הלימוד שעל מטרתו עומדת מ. ו. קרופאר צאבה מלנינגרד (עמ' 154):

תפקידו של מורה ההיסטוריה בכיתה העשירית הוא להראות לילדים, באמצעות שפע חומר עובדי, את הרעיונות היסודיים של הקורס המצי-טרפים לבסיס ההשקפה הקומוניסטית על העולם: תורת הדיקטטורה של הפרולטאריה, תפקיד המפלגה הקומוניסטית, מהות השלטון הסוציאלי וכך ולעשות את הרעיונות האלה להכרתם האיר-שית של הילדים.

מורה אחד להיסטוריה (א. ו. פולניוקוב-דובצאן מלנינגרד) אומרת (עמ' 161):

בעברנו את חומר הלימודים של הכיתה התשי-עית העשירית, עלינו להקנות לילדים הבנה יסודית שהקאפיטליזם נידון למיתה ושכל מאמצי

רות האלה; הרעיון שאנשי מדע יחידים אי אפשר שיהיו אחראים לבדם להתפתחות המדע מקבל חיוץ מעידוד העבודה הקולקטיבית. המדע משמש לא רק למלחמה באמונות תפלות, באמונה בנסים ומה שמעל לטבע. סיקוב לאבאדאבת, מורה לכימיה בלנינגרד, אומרת (עמ' 221):

החוסר הדתי של העולם צריך להראותו לילדים כנסיון טרום-מדעי לבאר את חזיונות הטבע, אשר נתרופף והלך עם כל תגלית חדשה ושוב אין לו כיום אלא תפקיד ריאקציוני; עלינו להראות לילדים תמונה רחבה של השקפות מדעיות של אמת, ועליהם ללמוד ולהסיק מסקנות מהתנהגות החוקרים של הכימיה. עצם המושג של חוק (המובא בכיתה השביעית, בגיל 13—14) צריך שיהפך לבסיס והתבונה המאטריאליסטית של הער לם... עלינו להסביר שחוקי הטבע אינם „מופעלים“ אלא „מתגלים“. מתגלים, משמע שהיו קיימים קודם, בין אם כבר נתגלו ואם לאו, ויוסיפו להתקיים תמיד. החומר וסגולת היותו כפוף לחוק היו קיימים ויתקיימו לעולם, בעוד שזה כוחו של הגניוס האנושי, שהוא מנחש, רואה ומגלה את שיטת החוקים בדרך היקש מהחזיונות ועובדות מסוימים. לאחר שהתלמידים הבינו היטב את חוק קיום החומר יש לעורר וליישב את הבעיות היסודיות של הפיסת העולם הדתית: יצירת העולם יש מאין, תחית המתים וכו'.

השיחות לא תמיד הן מתנהלות בהתאם לתכנית המורה. שאלות בלתי-צפויות עלולות לבוא תמיד, כגון זו ששאל אותי ילד אחד: „אך הן לא הגופים קמים בתחית המתים, אלא הנשמות, ובכן מה ענין חוק שמירת החומר לכאן?“ בתשובתי היה עלי להקדיש זמן מה לדיון בעבודת איש המדע הרוסי הגדול פאבלוב, שאישר על ידי ניסוי כי מה שקרוי „נשמה“ הוא גילוי פעילות של שיטת העצבים העליונה, וממילא הריהו מושג הקשור בלתי-היפרד בטבעו החמרי של האדם. דברי על ניסוי פאבלוב בכלבים וקופים עוררו ענין בתלמידים ושכנעו את השואל בדבר מוצאן החמרי של תופעות רוחניות.

וכוחה הכלכלי, והתכונה שהמשטר הכלכלי הסוציאלי עולה על כל האחרים. לא רק השיעורים בבית הספר, אלא גם השיחות בחוץ וטיולי הכיתה למקומות של ענין בסביבה, משמשים להגביר את ה„טטריוטיות המקומית“, את הגאות והענין בעירט וסביבתה וכן את הגאות על המולדת בכללה (ו. א. אנדרנובה מלנינגרד).

בלימוד מדעי הטבע, נועד תפקיד חשוב למסקנות מהסתכלות אישית באמצעות ניסויים ועבודת מעבדה. השיחה האחת על לימוד הביולוגיה (הספר נתחבר לפני ההחלטה בפולמוס ליסאנקו) קובעת מטרות משותפות לכל לימודי מדעי הטבע בבתי הספר „סא-ואטיים. ואלה הם (עמ' 187):

- (1) ליסעי בפיתוח השקפה דיאלקטית-מטריאליסטית על העולם, הרינו להראות לילדים:
- (א) כי העולם שמסביבם קיים באמת;
- (ב) שהטבע סביבנו הוא במצב של תנועה, שינוי ופיתוח מתמידים (אבולוציה) — מוצא הצמחים, בעלי החיים, האדם וכו';
- (ג) שההתפתחות, התנועה והשינוי בטבע מתרחשים בהתאם לחוקים מסוימים, שאין נסים בטבע, ושאינו שום דבר על-טבעי;
- (ד) שהאדם הידוע את חוקי הטבע, יש בידו להשפיע על הטבע ולשנותו לטובתו.
- (2) להוכיח את כוח השכל האנושי ושלטתו על כוחות הטבע ואת האפשרות לשנות את הטבע למען טובתו של העם העובד.
- (3) להראות לילדים את התרומה שתורמו הררסים, והעם הסוציאלי למדעי הטבע (טימיריאזוב, פאבלוב, מאצ'ניקוב, ליסאנקו, מיצורין, ואחרים), ולהראות את כוחו של המדע הסוציאלי המתגלם במעשי ידי עמנו העובד.
- (4) להשפיע על עיצוב אופיים המוסרי של הילדים בתיאור אנשי-מדע-הטבע הגדולים.
- (5) לנטרע הכרה, בעיקר מתוך פעילות של התלמידים עצמם, כי הידיעות שרכשו בביאולוגיה הם למעלה מכל ספק, עבודה במיקרוסקופ, ניסויים במעבדה, ההסתכלות בנסיגנות יום-יום, כל אלה משמשים לקדם את המס-

בִּיבֵר הַזְכוּכִית

כל זכויות הרצנה שמורות
לתיאטרון הקאמרי.

טֶנְסִי וִילִיאַמְס

(סוף)

תמונה ו'

תום

ובכן למחר בערב הבאתי את ג'ים הביתה לארוחת הערב. הכרתי את ג'ים היכרות קלה בגימנסיה. בבית הספר היה ג'ים גיבור. היה לו מזג טוב של איד, מלא חיים, ממורק ומצוהצח כחרסינה לבנה. בכל ענין שאחז בו יצא לו שם. הוא היה המנצח בכדורסל, אלוף הקלוב לויכוחים, נשיא הכיתה והמקהלה והיה שר סולו באופרות הקלות שהיינו מציגים שנה שנה. תמיד היה רץ או קופץ, מעולם לא הלך. תמיד חשבתי כי עוד מעט וינצח את חוק הכובד. כשהיה נער היה טס קדימה במהירות כזאת שלפי שורת ההגיון היה צריך להגיע לבית הלבן בגיל שלוששים. אבל כנראה נכנס ג'ים לתקופת זעזועים לאחר גמר בית הספר. המהירות שלו פחתה. כשש שנים אחרי הגמר היתה לו משרה שלא היתה טובה בהרבה ממשרתי.

הוא היה הבחור היחיד בבית הספר שקשרתי צמו יחסי ידידות כלשהי. אני הייתי חשוב בעיניו כמי שזכר את ימי תפארתו. כמי שראה אותו זוכה במשר חקי כדורסל ובגביע־כסף בוויכוחים. הוא ידע את סודי, את מנהגי להתחמק לתא שבמקלחת כדי לכתוב שירים בשעה שהעבודה בתנוות היתה רפויה. הוא היה קורא לי שקספיר. ובעוד ששאר הבחורים בבית הספר הביטו עלי בעין זעומה וחושדת, נהג בי ג'ים מנהג של קלות והומור. התנהגותו השמיעה מעט מעט על האחרים, איבתם התגדפה והם התחילו לחייך כנגדי כאנשים המחייכים למראה כלב משונה המזדמן להם בדרךכם.

אני ידעתי כי ג'ים ולורה הכירו זה את זה בבית הספר, ושמעתי את לורה מדברת בהתלהבות על קולו. לא ידעתי אם ג'ים זוכר אותה או לא. בגימנסיה היתה צנועה בה במידה שג'ים היה בולס ומעורר התפעלות. אם זכר את לורה, לא ידע כי אחותי היא, כי בשעה שהומנתי אותו לארוחת הערב, הצטחק ואמר: „אתה יורע, שקספיר, מימי לא חשבתי שיש לך קרובים!“ יצא יום ועמד על טעותו —

(הבימה מוארת)

(יום ששי בערב. השעה בקירוב המש בערב. שלהי אביב פיוטי.)

(אור ענוג מעין הלימון שררי במעון וינגסילד.

אמא אנה עובדה עובדה כסוס בהכנות לקראת האורח. התוצאות מפליאות. מנורת הרצפה החדשה על גולתה ממשי ורוד עומדת במקומה, סנס נייר צבעוני מסתיר את מיחקן האור השבור שבתקרה, וילאות חדשים וצחורים בחלונות, כיסויי שינץ על הכסאות והספה, שני כרי ספה חדשים מופיעים בפעם הראשונה).

(לורה עומדת כאמצע החדר בזריעות מוריות כשאמא אנה שתוהה לפניו, מתקנת בדחילו את אימרת השמלה החדשה. השמלה היא צבעונית ומתקנת על פי הזכרון. תסריט תה של לורה שונתה: רכה והולמת יותר. יופי שבי, שלא מצלמא הדין, פרח בלורה: הריחי ככלי זכוכית שקוף שהאור פגע בו, העלה עליו זוהר רגעי, לא ממשי.)

אמא אנה

(בקוצר רוח)

מדוע את רועדת?

לורה

אמא, את הבאת אותי לירי עצבנות כזאת!

אמא אנה

איך זה הבאתי אותך לירי עצבנות?

לורה

בכל העסק הזה שאת עושה את הופכת את הדבר

לחשוב כל כך!

אמא אנה

אינני מבינה אותך, לורה. הלא אי אפשר לך

להיות מרוצה לשבת בית תמיד, ובכל זאת, בכל פעם

שאני מנסה לסדר משהו בשבילך, את מתנגדת.

(קמה)

עכשיו הביטי וראי את עצמך.

לא, מכי רגע — יש לי רעיון!

לורה

מה עכשיו?

(אמא אנה מוציאה שני כדורי פודרה, עוט

פתם בממתחות ותוחבת לחזה של לורה).

אמא, מה את עושה?

אמא אנה

קוראים לזה „הרמאים העליונים“!

לורה

אני לא אלבש ככה.

אמא אנה

חלבשי!

* ראה „מולד“, חוב' 27.

מעט חום כל הזמן — הדבר לא היה רציני ביותר —
אך דיו לגרום עצבנות וסתרחורת! — הציפני בהזר
מנות — נשמים בכל רחבי הדלתה! — השארי
במיטה, אמרה אמא, יש לך חום! — אך אני לא
רציתי לשמוע. — בלעתי חניין, אך הוספתי ללכת,
ללכת! — נשמים, ריקודים! אחרי הצהרים סילר
רכיבה ארוכים, ארוכים! פיקניקים — נחמד! כל כך
נפלא הנוף שם במאי. — הכל עטוף חדהר, ומוצף,
ממש מוצף, נרקיסים. נכנס בי מין דיבוק של נרקר
סים. אמא אמרה: "חמדתי, בבית אין עוד מקום
לנרקיסים!" אבל אני בשלי: עוד נרקיסים ועוד. בכל
מקום ובכל שעה שראיתי אותם הייתי אומרת: "עמוד!
עמוד! אני רואה נרקיסים!" כל המזורים אחרי היו
מוכרחים לעזור לי בקטיפת הנרקיסים! הדבר היה
להלצה, "אמאנדה הנרקיסים שלה!" לבסוף לא היו
עוד אגרסלים בבית, כל מקום פנוי נתמלא נרקיסים.
מה, אין עוד אגרסלים? טוב, אחזיק אותם ביד, ואז —

(נעצרת ליד התמונה מוסיקה)

פגשתי את אביך!

קדחת ונרקיסים — ואחריהם — הבחור הזה...

(היא מעלה אור במנורה הורודה)

אני מקות שיטפיקו לבוא לפני הגשם.

(עוברת למעלה הביטה ושמה את הנרקיסים

בצנצנת על השולחן).

נתתי לאחיק איוו פרוטות כדי שזנא וזמר אריקונור

יוכלו לבוא במכונית הביטה.

לורה

(הבעתה נשתנתה)

מה שמו אמרת?

אמאנדה

אריקונור.

לורה

מה שמו הפרטי?

אמאנדה

אינני זוכרת, אה, כן, בזכרתי ג'ים!

(לורה מתנודדת קלות ותופסת כסא)

לורה

(ברפיון)

לא — ג'ים!

אמאנדה

כן, זה היה חשם, ג'ים! מימי לא הכרתי גם ג'ים

אחד שלא היה נחמד!

(מוסיקה מבשרת רע)

לורה

הבטוחה את ששמו ג'ים אריקונור?

לורה

למה לי?

אמאנדה

משום שאם לדבר בגילוי לב מכאיב, תחזה שלך שטות.

לורה

את נהגת כאילו עמדנו לשים מלכודת למישהו.

אמאנדה

כל נערה יסות היא מלכודת, מלכודת נחמדה, והד גברים רוצים בזאת.

ועכשיו ראי את מראיך, את ישה יותר משתהיי בזמן מן הזמנים. עכשיו עלי להתקין את עצמי מראה אמך יהיה לך להשתעשע!

(עוברת דרך הוילאות, מנהמת בעליצות).

(לורה נעה לאט אל המראה הארוכה ומתברר

ננת בעצמה בחגיגות).

(תורה משיכה את הוילאות הלבנים פנימה

בתנועה אטית, חננית ובאנחה רפה, עצובה).

אמאנדה

(מחזק לכימה)

עוד לא החשיך למדי.

(היא ספנה עצמה לאט בפני המראה במבט

דאג).

"הנה אחותי: הללות במיתרים". מוסיקה).

אמאנדה

(צוחקת, מעבר לכימה)

הנני ואראה לך משהו. חכי להופעתי המזהירה.

לורה

מה יש, אמא?

אמאנדה

סבלנות — סבלנות — עוד מעט ותראי!

משהו מהארגו הישן שקם תחית המתים! האפנה

לא נשתנתה כל כך הרבה — אחרי ככלות הכל...

(חוצה את הוילאות)

עכשיו הביטי על אמך!

(לובשת שמלת נערה מאריג-צעיף מוצהב עם

אבנט משי כחול. בידה אגד נרקיסים — אגדת

נעוריה כמעט קמה לתחייה, בקדחתנות).

זוהי השמלה שבה רקדתי בראש הקוטיליון.

לבשתי אותה כשזכיתי מעמיים בפרס הריקודים בסנסט

היל, וגם בנשף אצל המושל בג'אקסון!

רואה את איך הייתי טופפת על פני האולם, לורה?

(מרימה שמלתה וטופפת סביב תהדר)

לבשתי אותה ביום ראשון לקבל בה פני אורחי

הצעירים! לבשתי אותה ביום שראיתי את אביך

לראשונה —

היתה לי מאלאריה כל אותו אביב, שינוי האקלים

ממזרח טנסי לדלתה — התנגדותי נחלשה — הית לי

אמאנדה

(עוברת למטבח)

עלי להכין את המיוצגת בשביל האלחית. איזה עסק, איזו המולה — שטות! — בשל אורח. (הדלת נסגרת בתנופה. לורה נשארת לבדה). (היא שולטת בהימה חרישית ומכבה את המר נורה — יושבת ישיבה נוקשה בשפת הספה. מסבבת אצבעותיה זו בזו). (תום וג'ים מופיעים במדרגות פתח-החירום ועולים למסב. בשמעה שהם מתקרבים, קמה לורה בתנועת בהלה. נסוגה לזילאות). (הפעמון. לורה עוצרת נשימתה ונוגעת בצלצורה. תופים חרישיים).

אמאנדה

(קוראת)

לורה, חמדתי! הדלת!
(לורה מביטה נכחה בלי נוע)
ג'ים
כיוונו את הרגע. הנה מתחיל הגשם.
תום

ארה.

(מצלצל בשנית. בעצבנות. ג'ים שורק ומשפשפש בכיסיו אחר סיגריות).

אמאנדה

(בעליצות רבה מאד)

לורה, אחיך ומר אריקונור באו! פתחי להם, חמדתי!

(לורה קרבה לפתח המטבח)

לורה

(בנשימה עצורה)

אמא — לזי את אל הדלת!
(אמאנדה יוצאת מהמטבח ונותנת כלוריה עינים זועמות. היא מצביעה על הדלת במפניע).

לורה

בבקשה, בבקשה ממך!

אמאנדה

(בלחישת זעזע)

מה זה היה לך, פתחי קטנה?

לורה

פתחיינא את, אנא!

אמאנדה

אמרתי לך כי לא אעשה כל מה שיעלה על רוחך, לורה. מדוע בחרת לך דוקא את הרגע הזה לצבד את עשתונותיך?

לורה

אנא, אנא, אנא, לזי את!

אמאנדה

עליך לפתח משום שאינני יכולה לפתוח.

אמאנדה

כן, מדוע?

לורה

האם זה הבחור שתרם הכיר בגימנסיה?

אמאנדה

הוא לא אמר לי. נדמה לי שהכיר אותו בבית-המסחר.

לורה

ג'ים אריקונור אחד היה בגימנסיה — שנינו חכרנו אותו — (במאמץ) אם זהו האורח שלנו לארוחת-הערב — עליך לסלוח לי, לא אוכל לבוא לשולחן.

אמאנדה

מה השטיות האלה?

לורה

שאלת אותי פעם, אם מצא חן בעיני בחור פעם — הזכרת את שהראיתי לך את תמונתו של הבחור הזה?

אמאנדה

כונתך לבחור שהראית לי בספר-השנה של בית-הספר?

לורה

כן, זהו.

אמאנדה

לורה, לורה, האם התאהבת בבחור זה?

לורה

אינני יודעת, אמא. אני יודעת רק זאת, שלא אוכל לשבת אל השולחן, אם זהו הבחור.

אמאנדה

לא, אין זה הבחור! אין זה מתקבל על הדעת. אך אם זהו הבחור ואם לא את תבואי אל השולחן, את לא תהיי פטורה.

לורה

אני מוכרחה...

אמאנדה

אין בדעתי לבלוע בחפץ-לב כל שטות שלך, לורה. שבעתי גם אותך גם את אחיך!

שבי, איפוא, הרגעני עד שיבואו. תום שכח את המפתח ועליך להכניסם הביתה בשעה שיבואו.

לורה

(בבהלה)

אוי, אמא — את תפתחי את הדלת!

אמאנדה

(בקלות)

אני אחיה במטבח — עסוקה!

לורה

אוי, אמא, בבקשה ממך, תפתחי את, אל תכריחי אותי לעשות זאת!

לורה

(ביאוש)

וגם אני לא.

אמאנדה

מדוע?

לורה

לא טוב לי.

אמאנדה

גם לי לא טוב — מטפשות! מדוע אין את ואחיד יכולים להיות אנשים מן הישוב? קפריסות שאין להן שחר!

(תום מצלצל צלצול ארוך)

התנהגות מגוחכת! החוללי לומר לי סיבה אחת —

(קוראת בליריות)

רגע אחד! באים! — מדוע את מסחדת לפתוח דלת? לכי, איפוא, לורה!

לורה

אוה, אוה, אוה...

(חוזרת דרך הוילאות. גחה אל הגרמופון ומ' כוננת אותו בעוז).

אמאנדה

לורה וינגפילד, אל הדלת קדימה צעדי!

לורה

כן, כן, אמא!

(מנגינת רחוקה, גורדת, של „דרדנלה“ מרככת את האויר ונותנת לה כוח לעבור. היא חומקת אל הדלת ופותחת אותה בזהירות).
(תום נכנס עם האורה, גים אריקסון).

תום

לורה, זה ג'ים. ג'ים, זאת אתוה, לורה.

ג'ים

(נכנס פנימה)

לא ידעתי כי שקספיר יש לו אחות!

לורה

(נסוגה נסיגה בוקשת ורועדת מהדלת)

מה — מה שלומך?

ג'ים

(מושיט ידו בלבביות)

בסדר!

(לורה נוגעת בה בהיסוס)

ג'ים

ידך קרה, לורה!

לורה

כן, כך — אני נגנתי בויקטורולה.

ג'ים

בוראי ניגנת מוסיקה קלאסית? עליך לנגן קצת ג'ז לזהם כדי להתחמם!

לורה

תסלח לי — אני לא גמרתי לנגן בויקטורולה...
(היא פונה באיננוחות וחשה אל החדר הקדמי.
עומדת לרגע אצל הויקטורולה. אחר עוצרת
נשימתה וגחה למעבר לוילאות כאילה נפחדת).

ג'ים

(מגחך)

מה זה היה?

תום

אוה — ללורה? לורה — ביישנית עד להפחיד.

ג'ים

ביישנית, הו! דבר לא רגיל הוא לפגוש נערה ביישנית כיום. נדמה לי שלא תזכרת מימך שיש לך אחות.

(תום מצא סיגרית ופונה לפתח־החירום)

ג'ים

אתה יודע, שקספיר — יש בדעתי להציע לך סחורה.

תום

אינו סחורה?

ג'ים

קורס שאני רשום בו.

תום

הו!

ג'ים

חכמת־הנאום! שנינו, יודע אתה, לא נוצרנו לבית־מסחר.

תום

רבי־תודות — זו בשורה טובה, אך מה ענין חכמת־הנאום לכאן?

ג'ים

זה יכשיר אותך — למישרה של גיהול.

תום

אוה — וה.

ג'ים

אני אומר לך כי הדבר כבר הועיל לי לא מעט.

תום

מאינו בחינה?

ג'ים

מכל הבחינות! הגע בנפשיך: מהו ההבדל שבין שנינו לבין האנשים במשרד למטה? מוח? — לא! כשרון? — לא! מה איפוא? רק דבר אחד קטן —

תום

מהו אותו דבר קטן?

ג'ים

בעיקר שיווי־משקל חברתי! היכולת לעמוד לסני־זולתך ולהחזיק מעמד בכל מצב ורמה חברתית.

תום	אמאנדת
נמאס עלי הראינוע.	(מחזן לבימה)
ג'ים	תום?
הראינוע?	תום
תום	כן, אמא
כן, הראינוע! צא וראה (מגופף בידו כלפי פלאי השדרה הגדולה). כל האנשים האלה — שלל צבעים רקמתים — שטופים בהרפתקאות — חוטפים ובוזעים הכל! יודע אתה מה פירוש הדבר? הקהל הולך לראינוע במקום לנוע! גבורי הוליווד מגלגלים הרפתקאות בשבילי ובשבילך, בשביל כל אדם בא-מריקה, בשעה שכל אדם באמריקה יושב בחדר אפל ומסתכל בהם כשהם מגלגלים! כן, עד שבאה מלחמת-אז ההרפתקה נעשית שוה לכל נפש! לא רק לקלרק גייבל — גם לאדם מן השוק! או יוצאים חבריות שבחדר האפל מתוך החדר האפל כדי לטעום מן ההרפתקאות בעצמם — כפתור ופרת, תענוג ממש! — עכשיו הגיע תורנו ללכת אל איים הדרום — להיות אקסוטיים, רחוקים! — אבל אני אין לי סבלנות, אינני רוצה לחכות עד לאותו יום, שבעתי את הראינוע ואני רוצה לנוע!	אמאנדת אתה ומר אריקסוור שם? תום כן, אמא. אמאנדת טוב, תיכנסו תמצאו לכם פינת גותה. תום כן, אמא. אמאנדת שאל את מר אריקסוור אם ברצונו לרחוץ את ידי. ג'ים אות לא — חודה רבה — עשיתי זאת בבית-המס-חר, תום — תום כן? ג'ים מר מגדוזת הזכיר אותך בשיתחו אתי. תום לטובה? ג'ים מה דעתך? תום ובכן — ג'ים תפסיד את עבודתך אם לא תתעורר. תום אני מתעורר. ג'ים אינני רואה כל סימן לכך. תום האותות נראים רק מכפנים. יש בדעתי לשנות את מקצועי. (הוא נשען על המעקה ומדבר בהתלהבות שקטה, ושלטי האור של בתי-הראינוע מאירים את פניו מעבר לסימסה ולכאן: הוא נראה כתייר). ברגע זה ממש אני עומד להתקשר לעתיד שאין בו מקום לבית-המסחר ולמר מגדוזת ואין בו מקום אפילו לשעור-ערב לתורת הגאון בציבור. ג'ים מה כל הסטפוט הזה?
תום	
ג'ים	
(באי אמוץ)	
לנוע?	
תום	
כן.	
ג'ים	
מתין?	
תום	
תיכף!	
ג'ים	
לאן? לאן?	
(מוסיקה כאילו משיבה על השאלה, בשעה שתום מהרהר, הוא מפשפש בכיסיו).	
תום	
אני מתחיל לרתוח בקרבי, יודע אני שאני נראה כחולם, אך בתוך-תוכי — ובכן, אני רותח! — בכל פעם שאני לוקח נעל בידי אני רועד מעט למחשבה כמה החיים קצרים ומה אני עושה! — יודע אני שאין כאן סתם נעלים — אלא דבר ששמים על רגלי הנוסע! (מוציא נייר ראה —	
ג'ים	
מה?	
תום	
נרשמתי.	
ג'ים (קורא)	
לאגודת יורדי-הים.	

מאכלים קלים יפים לעונה זאת, לדעתך, הוא הדיון
בבגדים קלים. בגדים קלים ומוזון קל נדרשים למנוג
אור חם. אתה יודע, הדם שלנו נעשה סמיך כל כך
במשך החורף — דרוש זמן מה עד שאנו מסתג-
לים! — עם שינוי העונה...

הדבר בא כחתף השנה — לא הייתי מוכנה. לפתע
פתאום — אל אלהים! — והנה כבר קיץ — רצתי
אל הארון והעליתי שמלה קלה זו — ישנה עד
להפתיד! כמעט היסטורית! אך נעימה כל כך —
נעימה וקדירה. אתה יודע...

תום

אמא —

אמא נדה

כן, מחמדי?

תום

מה בנוגע לארוחת-הערב?

אמא נדה

מחמדי, לך ושאל את אחותך אם הארוחה מוכנה!
אתה יודע, לורה ממנה על ארוחת-הערב!
תגיד לה שהילדים הרעבים מחכים לה.
(אל ג'ים)

ההתודעת ללורה?

ג'ים

היא —

אמא נדה

היא פתחה לכם? טוב, ובכן התודעתם!

אין זה דבר מצוי שנערה מתוקה ויפה כמו לורה
תדע פרק גם בהליכות תבית! אך לורה היא, תודת
לאל, לא רק יפה אלא גם עקרת-בית. לא כן אני.
מעולם לא הייתי בקיאה בענינים אלו. כלל וכלל לא.
מימי לא עשיתי דבר חוץ ממאכלי צפרים. כמובן,
בדרום יש לנו משרתים בשפע. הכל היה — ואיננו
עוד. אין זכר לחיים של חן ונועם! חלפו ואינם! לא
הייתי מוכנה למה שזימן לי הגורל. כל רואי-פני היו
בניהם של גוסעים ודרך הטבע חשבת כי אנשא
לאחד מהם ואגדל דור באחווה גדולה עם משרתים
רבים. אך רבות מתשבות בלב אשה — ועצת הגבר
היא תקום! — אם לשנות מעט מן הנוסח המקובל —
לא נישאתי לנועם! — נישאתי לאדם שעבד בחברת
טלפון! — זה האביר המחייך שם! (מצביעה על הת'
מונה) איש-טלפון שהתאהב — במרחקים גדולים! —
עכשיו הוא משוטט בארץ ואינני יודעת אפילו היכן!

— אך מה אני מגבבת דברים על צרותי?

ספר לי על שלך — מקוה אני שאין לך דבר מעין

זה! תום?

תום (חוזר)

כן, אמא?

תום

שלמתי מס חבר במקום לשלם בעד החשמל.

ג'ים

תצטער על כך בשעה שיסגרו את החשמל.

תום

אני לא אהיה כאן.

ג'ים

מה בדבר אמך?

תום

אני כמו אבי. ממור בן ממור! אתה רואה את
גיוחוכו? והוא יצא ולא חזר זה שש-עשרה שנה!

ג'ים

אתה רק מדבר, פטפטן שכמותך. מה דעת אמך
על זה?

תום

שש —? — הגה אמי באה! אמא איננה יודעת
דבר מתכוונתי.

אמא נדה

(נכנסת בעד הילאות)

איפה כולכם?

תום

במרפסת, אמא.

(הם מתחילים להכנס פנימה. היא חולכת
לקראתם. תום ניכר בו שהוא נדהם למראה.
אפילו ג'ים מסבל בעיניו. זו לו היכרות
ראשונה עם עליצות של נערה מהדרום ולמרות
שעוריה-הערב בחכמת-הנאום הוא אינו מוצא
ידיו ורגליו לנוכח ההשתפכות הבלתי צפויה
של קסם חברתי).

(ג'ים מנסה לומר דבר וחצי-דבר, אך שטף
צחוקה ושיחתה העליזים של אמא נדה גורר
פה. תום נבוך, אך ג'ים, לאחר זעזוע ראשון,
מגיב בחמימות רבה. גיוחוכים וצחוק. לא יצאה
שעה קלה והוא שבור).

אמא נדה

(מחייכת בגינזור, מנענעת תלתליה הנערותיים).

כן, ובכן זהו מר ארקונור. כל הקדמה למותר.
בני סיפר לי בליכך הרבה עליך. סוף סוף אמרתי לו.
תום — אל רחום! — מדוע לא תביא תכשיט זה
לארוחת-הערב? ברצוני להכיר בחור נאה זה מבית-
המסחר — ולא לשמוע את תחילתו מפיד!
אינני יודעת מדוע בני קריר בליכך — אין זה
ממנהגי הדרום.

הבה נשב — ונדמה לי שמעט יותר אורח לא יזיק
לנו כאן! תום, תניח את הדלת פתוחה. הרגשתי
משבירוח נעים לפני רגע. לאן נעלם?

ממם, כבר הם בליכך! ועוד לא נכנס הקיץ.
כשיבוא הקיץ ממש — נישרף.

והנה יש לנו — יש לנו הערב ארוחה קלה מאד.

אמאנדה

מה זה? גשם? גשם קריר וטוב יורד?
(נותנת באורח מבט נמחד)
הושבת אני — שנוכל לברך — עכשיו...
תום, יקירי — אתה תברך!
תום

אות...

על אלה ועל כל חסדיך הרבים — — —
(מרכינים ראשיהם. אמאנדה נותנת בגניבה
מבט עצבני בג'ים. לורה, שרועה על הסר
פה, קופצת ידה לשפתיה, כדי לעצור יבבה
רועדת).

הי שם ה' מבורך —
(התמונה עוממת)

תמונה ז'

כעבור חצי שעה. ארוחת-הערב מסתיימת במעלה
הבימה המוסתר וילאות סגורים.
בעלות המסך לורה עדיין מכורבלת על הספה,
רגליה מקופלות תחתיה, ראשה נט על כר כתול חיוור,
עיניה פקוחות לרווחה. מגורת הרצפה החדשה על
גולתה ממשי ורוד מאירה את פניה באור רך. יאה,
כשהיא מבליטה את היופי השבירי, שלא מעלמא הדין,
הנעלם בדרך כלל מעין רואים, מלמול גשם מתמיד,
אך הוא פוחת ופוסק תיכף לאחר תחלת התמונה.
האור מבחוץ נעשה חיוור ונהיר כשהלבנה מפציעה.
רגע לאחר עלות המסך, האור בשני התדרים מתב-
הב וכבה.

ג'ים

הי, מר דינור!

(אמאנדה צוחקת בעצבנות)

אמאנדה

איפה היה משה רבנו בשעת שכבה האור? הא-הא.
יודע אתה את התשובה, מר אריקונור?

ג'ים

לא, גברתי. מה התשובה?

אמאנדה

בחושך!

(ג'ים צוחק מתוך הערכה)

ישב כל אחד במנוחה, אני אדליק את הנרות. מזל
שהם על השולחן, לא כן? איפה גפרור? מי מכס,
רבותי, ימציא לנו גפרור?

ג'ים

הנה.

אמאנדה

חודה, אדוני.

ג'ים

על לא דבר, גברתי!

אמאנדה

האם ארוחת-הערב מוכנה?
תום

נדמה לי שארוחת-הערב על השולחן.

אמאנדה

תן לי להציץ — (היא קמה בחן ומציצה בעד הווי-
לאות) אה, נחמד! אך איפה אחותך?

תום

לורה אינה מרגישה בטוב ואומרת כי מוטב שלא
תבוא לשולחן.

אמאנדה

מה? — שטויות! לורה? אה, לורה!

לורה

(מתוך לבימה, בקול רפה)

כן, אמא.

אמאנדה

את מוכרחה לבוא אל השולחן, לא גושב עד
שתבואי אל השולחן!
הכנס, בבקשה, מר אריקונור, אתה תשב שם,
ואני —

לורה? לורה וינגפילד!

את מעכבת אותנו, חמדתי! לא נוכל לברך עד
שתבואי לשולחן!

(הדלת האחורית נפתחת ברשיון ולורה נכ-
נסת. היא נראית חלשה מאד, שפתיה רועדות,
ועיניה קרועות ותוהות. היא נעה באי-בטחון
לשולחן).

(בחוץ סערת קיץ באה כחתף, והילאות בחלד-
נות מרפרפים סנימה ובהלל נהימה עצובה
ודמדומים כחולים עמוקים).
(לורה כושלת פתאום — נאותה בכסא בני-
הימה רפת).

תום

לורה!

אמאנדה

לורה!

(רעם מרעים)

(ביאוש) אבל, לורה, הרי את חולה באמת,
חמדתי! תום, עזור לאחותך לעבור לטרקלין, יקירי!
שבי בטרקלין, לורה — תנוחי על הספה.
(אל האורח)

עמדה אצל הכירה החמה והחום הביא אותה לידי
בחילה! — אמרתי לה כי חם יותר מדי הערב,
אבל —

(תום חוזר ונכנס. לורה על הספה)

התוטב ללורה?

תום

כן.

אמאנדה

הניצרה נשרפה בודאי. מר אריקונור, יודע אתה
להבחין בניצרה שרופה? אני יודעת אני שאינני יודעת
ותום הוא לא יצילת גמור בעסקי סכניקה.
(צליל. קמים. הקולות מרתיעים והולכים למטבח)
אות. הוזהר-נא. בבקשה ממך. שלא תכשל במשהו.
חלילה לאורחנו הצעיר לשבור את מפרקתו. לא
יעשה כן במקומנו, הרהרת!

ג'ים

ההרהר!

היכן אריגו החשמל?

אמאנדה

כאן סמוך לכיתה. התוכל לראות משהו?

ג'ים

רבע אחד.

אמאנדה

החשמל דבר מסתורי כל כך. לא כן? האם בנימין
פרנקלין הוא שקשר מפתח לעניסון. האין זאת? אנחנו
חיים בעולם מלא סודות. לא כן? יש אומרים שהמדע
מאיר את כל המסתורין לפנינו. לדעתי הוא רק יוצר
מסתורין חדשים!
מצאת את הפגם?

ג'ים

לא. גברתי. כל ניצרה וניצרה בסדר גמור עד
כמה שאני רואה.

אמאנדה

תום!

תום

כן, אמא?

אמאנדה

חשבון החשמל שנתתי לך לפני כמה ימים, זה
שקיבלנו עליו הודעות אדומות — הלא אמרתי לך —
תום

אות. — כן.

אמאנדה

לא שכתת לשלם את החשבון במקרה?

תום

אות, אני —

אמאנדה

לא שילמת! הייתי צריכה לדעת זאת!

ג'ים

שקספיר בודאי כתב שיר על החשבון. מרת
וינגסילד.

אמאנדה

מדוע נשתיתי לסמוך עליו בענין זה? בימינו
אלה הרשלנות עולה ביקר רב.

ג'ים

אפשר שהשיר יזכה בפרס של עשרה דולרים.

אמאנדה

עכשיו אין לנו ברירה אלא לבלות את שארית
הערב במאה התשע-עשרה. לפני שמר אדיסון המציא
את העששית!

ג'ים

אור הנר הוא האור החביב עלי ביותר!

אמאנדה

סימן שרומנטיקן אתה! אך אין בזה משום כפרה
לתום.

מילא, לפתות גמרנו את ארוחת-הערב. חברת
החשמל התנהגה באדיבות שנתנה לנו לגמור את
ארוחת-הערב לפני שהטילה אותנו לתוך תושך-מצרים.
לא כן, מר אריקונור?

ג'ים

ההרהר!

אמאנדה

תום, כעונש על רשלנותך תעזור לי להדיח את הכלים.

ג'ים

הרשיני לעזור לך.

אמאנדה

לא ולא!

ג'ים

סוף-סוף הלא אצלח למשהו.

אמאנדה

תצלח למשהו? (נעמיתה רפסודית) אתה? מר
אריקונור, שום אדם, שום אדם לא בידר את
דעתי זה שנים — כמורך!

ג'ים

אה, מה, מרת וינגסילד!

אמאנדה

אינני מגנימה, אף לא כחוש השערה! אבל הבת
לבדה — לבדה. אתה לך ושב עמה בטרקלין!

אתן לך מנורה עתיקה נחמדה זו שהיתה עומדת
על המזבח בכנסית המרגוע השמימי. כשנשרפה הכנר
סיה נמסה קצת וצורתה נפגמה. הכומר ג'ונס השחור
היה באמצע דרשתו בשעת מעשה ורמז כי הכנסיה
נחרבה משום שאנשי הכנסיה הבישוּפית היו מסדרים
נשפי קלפים.

ג'ים

תה-תה.

אמאנדה

ושמא תוכל להשפיע על הבת לשתות מעט יין?
דומני כי הדבר ייטיב לה! התוכל לשאת את שני
הדברים ביחד?
(לורה מתישבת בעצבנות עם כניסתו).

ג'ים

הלו, לורה.

לורה

(בקול רפה)

הלו. (מסתרת גרונה).

ג'ים

איך את מרגישה עכשיו? הוטב לך?

לורה

כן, כן, תודה.

ג'ים

זה בשבילך, מעט יין.

(מגיש לה מתוך אבירות מודגשת).

לורה

תודה.

ג'ים

שתי — אך אל תשתכרי!

(צוחק בלבביות. לורה נוטלת הכוס באי-

בטיחות; צוחקת בבישנות).

איפה להעמיד את הנרות?

לורה

אותה — אותה, באיזה מקום שהוא...

ג'ים

אולי פה על הרצפה? איכפת לך?

לורה

לא.

ג'ים

אפרוש עתון בשביל לקלוט את נספי החלב, אני

אוהב לשבת על הרצפה. לא איכפת לך?

לורה

אוה, לא.

ג'ים

אולי תתני לי כר?

לורה

מה?

ג'ים

כר?

לורה

אוה... (נותנת לו כר במהירות).

ג'ים

נא? אין את אוהבת לשבת על הרצפה?

לורה

אותה — כן.

ג'ים

מדוע לא תשב, איפוא?

לורה

אני — אשב.

ג'ים

קחי לך כר!

(לורה עושה כן, יושבת מעבר לנברשת.

ג'ים משכל רגליו ומחייך היך מלבב

לקראתה).

כמעט שאיני יכול לראות אותך כשאת יושבת שם.

לורה

אני יכולה — לראות אותך.

ג'ים

אני יודע, אך אין זה הוגן, כי אני בעיגול האור.

(לורה מקרבת את הכר שלה). טוב! עכשיו אני יכול

לראות אותך! נוח לך?

לורה

כן.

ג'ים

וגם לי. נוח כמו לאפרוח! רוצה במסטיקה?

לורה

לא, תודה.

ג'ים

ואני לא אמצע עונג מנפשי, אם לא איכפת לך.

(מפתח את העטיפה מהורהר ומרים איתה כנגדו).

שערי בנפשך אינה הון עשה אותו בחור שהמציא את

החתיכה הראשונה של מסטיקה. נפלא, לא כן?

הבנין של ריגלי הוא אחד משכונת-ההמדה של

שיקאגו. ראיתי אותו לפני שנתיים בקיץ כשנסעתי

לתערוכת שיקאגו. היית שם?

לורה

לא, לא הייתי.

ג'ים

זאת היתה תערוכה נפלאה. מה שעשה עלי רושם

כביר ביותר היה אולם המדע. היית יכולה לצייר לך

שם מה יהיו פני העתיד באמריקה. נפלא עוד יותר

מן ההווה. (הפסקה. מחייך לעומתה) אחיך אמר לי

שאת בישנית. אמת הדבר, לורה?

לורה

אני — אינני יודעת.

ג'ים

חושב אני שאת נערה מן הטיפוס הישן. מילא,

לפי דעתי הרי זה טיפוס טוב מאד. מקרה אני שאין

את רואה אותי כנוהג חירות יותר מדי?

לורה

(בחפזון, במבוכה)

חושבת אני שאקח חתיכת מסטיקה, אם — לא

איכפת לך. (מסתרת גרונה) מר אריקסון, העדיין אתה

שר?

ג'ים

שר? אני?

לורה

כן, זוכרת אני איזה קול יפה היה לך.

ג'ים

מתי שמעת אותי שר?
(קול מעבר לבימה בשעת הפסקה)

קול

(מעבר לבימה)

הרוח נשב וישוב!

אשוט וגם אסוב!

אני לדודי

והשוט בידי —

הלאה מאלף מיליון!

ג'ים

אמרת ששמעת אותי שר?

לורה

אוף, כן! לעתים קרובות... אני — משערת —
שאינך זוכר אותי — בכלל?

ג'ים

(מחייך בפקפוק)

ידעת את, חושב אני שראיתי אותך קודם. הדבר
עלה בדעתי ברגע שפתחת את הדלת. נדמה היה לי
שעוד מעט ואזכור את שמך. אך השם שעמדתי לקרוא
לך — לא היה שם כמעט! וכך עצרתי בי לפני
שביטאתי אותה.

לורה

חבצלת השרון?

ג'ים

(קופץ, מגחך)

חבצלת השרון! — אל אלהים, כן — חבצלת
השרון! השם הזה היה על קצת לשוני ברגע שפתחת
את הדלת!

מזור הדבר איך הזכרון מתקלס כך לעתים! לא
קשרתי אותך בגימנסיה משום מה.

זהו הדבר — בגימנסיה היה הדבר. לא ידעתי
אפילו שאת אחותו של שקספיר!
אל אלהים, צר לי.

לורה

לא קיויתי שתזכור. הן — כמעט שלא הכרת
אותי!

ג'ים

מדוע לא אמרת משהו, איטוא?

לורה

(בלי נשימה)

לא ידעתי מה לומר, הייתי — מופתעת יותר מדי!

ג'ים

האם לא היה לנו איזה שיעור משותף?

לורה

כן, היה לנו.

ג'ים

איזה שיעור?

לורה

בזמרה — מקהלה!

ג'ים

אוף!

לורה

ישבתי ממולך באולם.

ג'ים

אות.

לורה

ביום שני, רביעי וששי.

ג'ים

עכשיו אני זוכר — את היית מאחרת לבוא תמיד.

לורה

קשה היה לי לעלות במדרגות. הייתה לי אהבת
רצועה על רגלי — והיא הייתה דופקת רעושה רעש!

ג'ים

לא שמעתי כל דפיקה.

לורה

(נרתעת מכאב לזכר הדבר)

באוזני היה זה — כמו רעם!

ג'ים

כן, כך, כך. לא השגחתי בזה כלל.

לורה

והכל כבר ישבו לפני שנכנסתי. היה עלי לעבור
על פני כל הקהל. מושבי היה בספסל האחרון. היה
עלי לעבור בטרטור לעיני כל הנאספים... רוחח לי
תמיד בשעה שהתחילת הזמרה.

ג'ים

עד כמה שאני זוכר, היית מתבודדת — פורשת מן
הציבור.

לורה

אני — אני — לא היה לי מזל — לא קניתי חברים.

ג'ים

איני יודע מדוע.

לורה

ובכן, התחלתי בסימן לא־טוב —

ג'ים

את מתכוונת לזה, שאת —

לורה

כן, הדבר — כאילו עמד ביני ובין —

ג'ים

אסור היה לך להשלים! —

לורה

ידעת אני, אך עשיתי זאת, ו—

לורה
(משפילה מבטה)
כן.
ג'ים
מדוע?
לורה
אני — רציתי לבקש ממך — לחתום על הפרוגרמה.
ג'ים
מדוע לא ביקשת ממני?
לורה
תמיד היית מוקף ידידיך ולא היתה לי הזדמנות.
ג'ים
היית צריכה פשוט —
לורה
אני חשבתי שאולי תחשוב כי אני —
ג'ים
חשבת שאולי אחשוב כי את — מה?
לורה
אוה —
ג'ים
הגבירות שמו עלי מצור בימים ההם.
לורה
היית מקובל מאד...
ג'ים
אוה, כן —
לורה
היתה לך גישה של ידידות —
ג'ים
פינקו אותי בבית־הספר.
לורה
הכל — חיבבו אותך, ג'ים.
ג'ים
ואת בכללם?
לורה
אני — כן, אני — גם כן (סוגרת ברוך את הספר שבתיקתה).
ג'ים
כן, כך! — תני לי את התכנית ההיא, לורה. (גר תנת לו. חותם בסלסול). הרי לך — טוב במאותר מלעולם לא!
לורה
אוה, אני — איזו — תפתעה!
ג'ים
חתימתי אינה שוה הרבה עכשיו.
אבל באחד הימים — אולי — יעלה ערכה!
אכזבה היא דבר אחד ויאוש הוא דבר אחר. אני נכון לא מיואש.

ג'ים
היית בישנית עם בני אדם!
לורה
נסיתי שלא להיות כך אך לא יכולתי —
ג'ים
להתגבר על זאת?
לורה
לא, מעולם — לא יכולתי!
ג'ים
הדבר הזה, בישנות, אפשר לעקור אותו בהדרגה.
לורה
(בעצבות)
כן — משערת אני שהדבר —
ג'ים
דורש זמן!
לורה
כן —
ג'ים
האנשים אינם גוראים כל כך כשמיכירים אותם. זאת עליך לזכור! וכל אדם יש לו בעיות משלו, לא רק את, אך כמעט כל אדם יש לו איזה בעיות.
חושבת את על עצמך כאילו היו רק לך לבדך בעיות, כאילו היית רק את היחידה בעולם שנכונה במשהו, אך הביטי סביבך ותראי הרבה אנשים נכזבים ממש כמוך. למשל, כשהייתי בגימנסיה קויתי שבזמן הזה, כעבור שש שנים, כבר אירחיק ללכת משהרחקתי עד כה — זוכרת את את הבקורת הנפלאה שהיתה עלי ב„הלפיד“?
לורה
כן!
(קמה ועוברת לשולחן)
ג'ים
שם היה כתוב שאצליה בכל אשר אפנה! (לורה חוזרת כשהשתונן בידה) אל אלהים! הלפיד! (הוא מקבלו בדחילו. מתחילים מעליו בהתפלאות הדדית. לורה קורסת לידו והם מתחילים לדסוף בו. בישנות לורה נמסה בחמימותו).
ג'ים
שמעת אותי ב„שודדים“ של פנזאנס?
לורה
בכל שלוש ההצגות!
ג'ים
לא!
לורה
כן!
ג'ים
כל שלוש ההצגות?

לא שמעו) מה עשית מומן שגמרת את בית־הספר,
לורה?

לורה

לא עשיתי שום דבר מיוחד.

ג'ים

מן הסתם עשית משהו במשך שש שנים אלו.

לורה

כן.

ג'ים

ובכן, כדומה למשל?

לורה

נכנסתי לקורס בבית־הספר למסחר —

ג'ים

איך עלה הדבר?

לורה

לא כל כך יפה — הייתי צריכה להסתלק —

הדבר גרם לי הפרעות בעיכול —

(ג'ים צוחק רבות)

ג'ים

מה את עושה עכשיו?

לורה

אינני עושה שום דבר — מיוחד. הו, אל נא תחשוב

שאני יושבת בטלה ואינני עושה כלום! אוסף הזכר

כית שלי דורש חלק הגון מומני. זוכית הוא דבר

הדורש טיפול רב.

ג'ים

מה אמרת — על דבר זוכית?

לורה

האוסף אמרתי — יש לי אוסף — (מסחרת גרונה

ומפנה ראשה, בבישנות יתרה).

ג'ים

יודעת את מה בעיני חסרונך?

כן — זה חסרונך, לדעתי. חוסר בטחון עצמי. אין

את מאמינה בעצמך במידה מספקת. אני מבסס עובדה

זו על כמה הצרות שלך ועל הסתכלותי, למשל

אותה דפיקה שחשבת כי היתה נוראה כל כך בבית־

הספר. אמרת שפחדת אפילו להכנס לכיתה. מבינה

את מה עשית? עזבת את בית־הספר בגלל דבר

שבמידה שאני יודע כמעט לא היה קיים! רק פגימה

גופנית קלה. שאינה ניכרת כמעט! אך הדמיון מגדיל

אותה פי אלף!

יודעת את מה עצתי הנאמנת לך? חשבי על עצמך

כצולה על אחרים במשהו!

לורה

במה, למשל?

ג'ים

אל אלהים, לורה! שאי עיניך והביטי סביבך.

אני בן עשרים ושלוש היום.

בת כמה את?

לורה

אהיה בת עשרים וארבע ביוני.

ג'ים

אין זו זקנה מופלגת עדיין!

לורה

לא, אבל —

ג'ים

את גמרת את הגימנסיה?

לורה

לא חורתי.

ג'ים

את רוצה לומר שעזבת באמצע?

לורה

היו לי ציונים רעים בבחינות הסופיות.

(היא קמה ומחזירה את הספר והתכנית למקר

מס. קולה מאומץ)

ומה שלומה של — אמילי מייזנבאך?

ג'ים

אוה, ראש־כרוב זה!

לורה

מדוע קראת לה שם זה?

ג'ים

משום שהיתה ראש־כרוב.

לורה

אין אתה — יוצא עמה עוד?

ג'ים

איני רואה אותה בכלל.

לורה

במחור החברתי היה כתוב שאתם מאורשים.

ג'ים

אני יודע — אבל הדבר לא עשה עלי רושם —

אותה תעמולה!

לורה

זו לא היתה — אמת?

ג'ים

רק לפי דעתה האופטימיסטית של אמילי.

לורה

אוה —

(ג'ים מציג סיגריה ונשען לאחוריו בעצלות על

מרפקיו כשהוא מחייך לעומת לורה בחמימות.

היא שווה ליד השולחן ומתפכח בידיה כלי

זוכית כדי לכסות על חמון רגשותיה).

ג'ים

(לאחר כמה מציצות מתנחררות בסיגריה)

מה עשית מגמר בית־הספר ועד היום? (דומה כאילו

חיים מן הועירים שבועלם. אמא קוראת להם ביבר
הזכוכית שלי!

הרי לדוגמת אחד מהם, אם רצונך לראות!
זהו אחד הזקנים שבהם. הוא בן שלוש-עשרה
כמעט.

(מושיט ידו)

אה, בזהירות—אתה עלול לשבור אותו בהבליפיך!
ג'ים

מוטב שלא אקח אותו ביד. ידי כבדות במקצת.
לורה

קתנו, אני סומכת עליך!

(מניחה אותו בכף ידו)

הרי לך — הרי אתה מחזיק אותו בעדינות!
החזק אותו מעל האור, זאור יפה לו! רואה אתה
איך האור מבחיק דרכו?

ג'ים

הפלא ופלא.

לורה

אסור לי לנהוג משוא-פנים, אך הוא חביב עלי
מכולם.

ג'ים

איזה מין יצור הוא. כדומה למשל?

לורה

האם לא השגחת בקרן היוצאת לו במצחו?

ג'ים

ראם, מה?

לורה

ממם — חממ!

ג'ים

ראם — ראם — הראמיס, האם בעלי-חיים אלו לא
עברו מן העולם?

לורה

אני יודעת!

ג'ים

מיסכן שכמותו, בוראי מרגיש הוא בבדידותו.

לורה

(מחייכת)

אפשר. אבל אם הוא מרגיש בזה, הרי אין הוא
מתאונן. הוא עומד על האצטבה יחד עם סוסים שאין
להם קרנים ושלוש ושלום ביניהם.

ג'ים

מניין לך?

לורה

(בקלות)

לא שמעתי כל מריבה ביניהם!

ג'ים

(מחייך)

כל מריבה, מה? סימן מובהק?

מה את רואה? עולם מלא אנשים פשוטים! כולם
גולדו וכולם סופם למות!

מי מהם יש לו אפילו החלק העשירי ממעלותיך
שלך! ממעלותי! או ממעלותיהם של אחרים, יהיו מי
שיהיו! אל אלהים!

כל אדם מצטיין במשהו. ויש שמצטיינים בתרבה
דברים!

(כלי ידעים מציץ בפניו במראה)

אין את צריכה אלא לגלות במה?

הרי אני למשל.

(מתקין עניבתו במראה)

אני מתעניין במקרה באלקטרו-דינאמיקה. הולך אני
לשעורי-ערב להנדסת-ידיו. לורה, נוסף על משרה
אחרת למדי בבית-המסחר. אני הולך לשעורים
אלה וגם לומד חכמת-הנאום.

לורה

אהרית, אהר-לורה.

ג'ים

כי אני מאמין בעתידה של הטלוויזיה!
(הוסף ערפו אליה)

רוצה אני להיות מוכן ומוזמן לעלות עם עליה
הטלוויזיה. עכשיו אני מתקין עצמי להכנס לדיוטח
התחתונה, לאמתו של דבר כבר קשרתי את הקשרים
הנחוצים ועכשיו לא נשאר אלא לתעשית עצמה
להתקדם במלוא הקיטור —
(עיניו נדלקות)

דעת — ז...ס...ס...ס — שלטון!
זהו המחזור שעליו בנויה הדמוקרטיה שלנו בארצות-
הברית.

(מנהגו דינאמי במשכנע. לורה נותנת עיניה
בו, אפילו ביישנותה נמוגה מתוך תמהון
מוחלט. לפתע הוא מגחך)

משער אני כי חושבת את שדעתי נוחה מעצמי!

לורה

לא—א—אני —

ג'ים

ומה בנוגע אליך? האין לך שום דבר שבו את
מתענינת במיוחד?

לורה

כן, אני — כמו שאמרתי — יש לי אוסף הזכוכית —
(צליל צחוק כצחוק נערה מתמטבת)

ג'ים

הוששני שאינני תופס למה את מתכחנת.

איזה מין זכוכית הוא זה?

לורה

כלים קטנים. דברי קישוט לרוב!

רובם בעלי-חיים קטנים עשויים זכוכית, בעלי-

ג'ים
 כפתור ופרת.
 לורה
 חושבת אני שלא תוכל להימלט מכפות-רגלי!
 ג'ים
 במה נתערב?
 (מביא אותה לידי תנועה)
 לורה
 אלי, כן, צדקת!
 ג'ים
 שכחי עצמך עכשיו, לורה, רק שכחי עצמך!
 לורה
 אני —
 ג'ים
 בואי!
 לורה
 אני מבסת!
 ג'ים
 לא בקשיות — הקלות היא העיקר!
 לורה
 אני יודעת, אבל אני —
 ג'ים
 אל תקשי את הגב כליכך! הנה, כך הרבה יותר טוב.
 לורה
 באמת?
 ג'ים
 הרבה, הרבה יותר טוב!
 (הוא מטלטל אותה על פני החדר בואלס כבד)
 לורה
 אל אלהים!
 ג'ים
 תאיהא!
 לורה
 אוה, אל רחום!
 ג'ים
 תאיהא-הא!
 (פתאום נתקלים בשולחן, ג'ים נעצר)
 במה נתקלנו?
 לורה
 בשולחן.
 ג'ים
 האם נפל משהו? אני חושב —
 לורה
 כן.
 ג'ים
 אני מקוה שלא היה זה סוס הזכוכית הקטן עם הקרן!

היכן עלי לשים אותו?
 לורה
 הנה אותו על השולחן, כולם אוהבים שינוי מקום לפעמים!
 ג'ים
 (מתמחת)
 כך, כך, כך, כך —
 ראי מה גדול הצל שלי כשאני מתמחת!
 לורה
 אות, אוה, כן — הוא משתרע על פני כל התקרה!
 ג'ים
 (עובר לדלת)
 דומני שהגשם ססך. (פותח את דלת פתח-החירות)
 מאין באה המסיקה?
 לורה
 מאולם הריקודים „עדן“ ממול ביתנו.
 ג'ים
 אולי נאבק מעט את השטיח, מיס וינגפילד?
 לורה
 אוה, אני —
 ג'ים
 או שכבר תפוסה את? תני לי להציץ בתכנית שלך. (תופס כרטיס דמיוני) אוה, כל הריקודים תפוסים כבר! אין לי ברירה אלא למחוק אחדים (נגינת ואלס: „לא גולונדרינה“), אוה, ואלס!
 (עושה כמה מעוגים רחבים לבדו ואחר מושיט זרוער תיו לקראת לורה)
 לורה
 (באין נשימה)
 אינני — יודעת לרקוד!
 ג'ים
 בואי, תנסי!
 לורה
 אוה, אבל אני אדרוך על רגליך!
 ג'ים
 אינני עשוי מזכוכית.
 לורה
 איך — איך — מתחילים?
 ג'ים
 הניחי לי את הדבר, הושיטי זרועותיך כלשהן.
 לורה
 כך?
 ג'ים
 מעט יותר גבוה, נכון, עכשיו — אל תהיי גוקשה, זה העיקר, רק לנהוג בקלות —
 לורה
 (צוחקת באין נשימה)
 קשה לנהוג אחרת.

האם אמר לך פעם משהו כי את יסה?
(הפסקה. מוסיקה)

(לורה נושאת עיניה לאט, בתמהון, ומנענעת בראשה)

ובכן, את יסה! יופי שונה ונבדל מאחרים.

ונחמדה עוד יותר בשל התבדל הזה.
(קולו נעשה נמוך וצר כלשהו, לורה מביטה הצדה, מתעלפת כמעט מחידוש רגשותיה)

מי יתן והיית אחותי. הייתי מלמד אותך קצת בטחון בעצמך. אנשים יוצא־דופן אינם כאחרים, אך להיות יוצא־דופן אין בזה משום בושה. משום שהאנשים האחרים, סוף־סוף אינם נפלאים כל כך. הם — מאה פי אלף, ואת אחד כסול אחד! הם אֲנִים ומתרוצצים ברחבי תבל, את נשאת כאן. הם שוטים כמו — עשבים שוטים, אבל — את — את פשוט — חבל על השרון! הנך — יסה!

(המוסיקה משתנה)

לורה

מאיזו בחינה אני יסה?

ג'ים

מכל הבחינות — האמיני לי עיניך — שערותיך יפות! ידך יפות הן!

(תופס את ידה)

חושבת את שאני מטפס מלים משום שאני מחזמו לארוחת־הערב ועלי להתנהג באדיבות ובתן. אות, אמנם הייתי יכול לעשות כך! הייתי יכול להעמיד פנים ולומר הרבה דברים שאין לבי שלם עמם. אך הפעם לבי שלם. דברי כנים. במקרה שמתי לב לאי הבטחון שלך, זה שמונע אותך מהתהלך בקלות עם בני־אדם, משהו צריך לנטוע בך בטחון עצמי ולעשות אותך גאה ולא בישנית והפרכת עורף — ומתאדמת — צריך משהו ל — ל —

צריך משהו — לנשק אותך, לורה!

(ידו מחליקה ועולה בזרועה אל כתפה)

(המוסיקה עולה ברעש)

(פתאום הוא מסובבה ונושקת על שפתיה)

(בחלצו אותה, לורה שוקעת על הספה במבט זוהר, ונדחם)

(ג'ים נרתע ומפשפש בכיסו אחר סיגריה)

גולם שכמותי!

(הוא מצית סיגריתו, נמנע ממבטה)

(צליל צחוק של נערה מסי אסאנדה מגיע מן המטבח)

(לורה מרימה לאט ופותחת את ידה, זו

מכילה את יצור הזכוכית הקטן והשובר, היא מביטה בו ברכות ומבוכה).

גולם שכמותי!

לא הייתי צריך לעשות זאת —

דבר זה היה מחוץ לתכנית! אין את מעשנת, מה?

לורה

כן.

ג'ים

אוי, אוי, נשבר!

לורה

עכשיו דומה הוא ליתר הסוסים.

ג'ים

הוא איבד את —

לורה

הקרן!

אין בכך כלום. אפשר סימן ברכה הוא, מי יודע.

ג'ים

את לא תסלחי לי לעולם. הרי זה היה החביב עליך מכולם.

לורה

אין לי מול בילדי־ששועים.

אין זו טרגדיה, ג'ים. זכוכית נשברת בנקל. כמה שחיה. התעבורה ברחוב מנענעת את האצטבות ודברים נופלים.

ג'ים

ובכל זאת מצטער אני מאד שגרמתי לכך.

לורה

(מחייכת)

אני פשוט אתאר לעצמי שהיה לו ניתוח. הסירו לו את הקרן כדי שירגיש עצמו פתוח — יוצא־דופן!

(שניהם צוחקים)

עכשיו ירגיש עצמו מקורב יותר ליתר הסוסים, לאלה שאין להם קרנים...

ג'ים

האהא, זה מצחיק מאד!

(פתאום נעשה רציני)

אני שמח לראות שיש לך חוש הומור.

יודעת את — את — כן — את שונה מאד!

שונה להפליא מכל שאר המכרים שלי!

(קולו נעשה רך ומתסס מתוך רגש של אמת)

איכפת לך אם אני אומר לך זאת?

(לורה מביטת עד לאין ניב)

כוונתי טובה...

(לורה מנענעת ראשה בבישנות, מביטה הצדה)

את מביאה אותי לידי הרגשה, כאילו — אני יודע איך לבטא זאת!

בדרך כלל אני מצליח לבטא דברים, אבל —

הרי זה משהו שאיני יודע איך לאמרו!

(לורה נוגעת בצווארה ומטהרת אותו — מהפכת את הראם השבור בידיה)

(ביתר רכות)

האהבה היא משהו — המשנה את פני העולם,

לורה!

(הסערה שוככת מעט ולורה נשענת לאחור)

ריה. הוא חוזר ומשגיח בה).

יצא כך שדורות של בטי חלתה. היא קבלה מיברק ונסעה אליה. והנה הייתי פנוי — בשעה שתומין אותי תום לארוחת-הערב — קבלתי כמובן את ההזמנה; בלי לדעת — שהוא — שאני — (נעצר בכבדות)

הו — אמנם גילם אני!

(צווח על הספה)

(כנרות הקדושים במזבח פניה של לורה כובו. ארשת של שממון ובדידות בלי קץ)

(ג'ים מביט בה באישלוח).

אילו רק אמרת משהו, לורה.

(היא גושכת שפחה שהיתה רועדת ואחר מחייכת באומץ. היא פותחת את ידה ובה חפץ הזכוכית השבור. אחר היא נוטלת בעדינות את ידו ומרימה אותה כדי גובה ידה. בזהירות שמה את הראם בכף ידו, וסוגרת אצבעותיה עליה)

למה את — עושה זאת? את נותנת לי אותו במתנה? — את הסוס שלך, לורה? (מנענעת ראשה לאות הן) למה?

לורה

למזכרת...

(קמה בלי יציבות וגוחנת ליד הגרמפון.

לכוננו)

(ברגע זה אמא נדה חוזרת ונכנסת בעליצות אל החדר הקדמי. נושאת קנקן זכוכית עתיק סגנון ובו פונש פירות וצלחת רקיקים. לצלחת צולי זהב ופרגים מצוירים בה).

אמא נדה

כך, כך, כך! האין האויר נפלא אחרי הגשם? ילדים, הבאתי לכם משהו משיב-נפש...

מה זה, לורה? את נראית רצינית כל כך!

ג'ים

היתה לנו שיתא רצינית.

אמא נדה

טוב! עכשיו אתם מיטיבים להכיר זה את זה.

ג'ים

הא — הא! כן.

אמא נדה

אתם הצעירים בני הדור החדש רציניים אתם הרבה יותר מבני דורי. בנערוי הייתי עליון כל כך!

ג'ים

לא השתנית, מרת וינגפילד.

אמא נדה

הלילה הידשתי נעורי! העליצות שבמסיבתנו, מר

אורקנור!

(נושאת עיניה, מחייכת, ואינה שומעת את השאלה)

(הוא יושב לידה בזחירות כלשהי. היא מביטה בו בלי אומר — ממתינה)

(הוא משתעל לשם נימוס וזו מעט הצדה כשהוא שוקל את המצב ומבחין ברגשותיה. הבחנה עמומה, מתוך מבוכה)

(תזתב מינתה בפיו. בולע ומחליט לומר מה שבלבו. מדבר לאט ובזהירות)

(ברכות)

לורה, יודעת את, אילו היתה לי אחות כמוד, הייתי נוהג גם אני כמו תום. הייתי מזמין בחורים — ומציג אותך לפניהם. בחורים הגונים — העשויים — להעריך אותך.

אלא ש — זה הדבר — הוא שגה בנוגע אלי.

אפשר שאיני צריך להגיד זאת כלל. אפשר שלא זאת היתה הכוונה בשעה שהומינו אותי. אבל אם זאת היתה הכוונה?

אין בכך שום פגם. הצדה היא שאני — אין ביכלתי — לעשות את הדבר הנכון.

איני יכול לבקש ממך את מספר הטלפון ולומר שאטלפן.

איני יכול לצלצל בשבוע הבא ולבקש — ראיין. חשבתי שמוטב לי לבאר את המצב — כדי שלא תבואי לידי טעות — וכדי שלא אפגע ברגשותיך... (הפסקה)

(לאט, לאט מאד, מבטה של לורה משתנה, עיניה חוזרות לאט מעיניו אל החפץ בכף-ידה) (אמא נדה חוזרת ומשמיעה צחוק עליו במטבחה)

לורה (בקול רפה)

אהה — לא — תבוא — עוד פעם?

ג'ים

לא, לורה, איני יכול.

(הוא קם מהספה)

כפי שהתחלתי לבאר, אני אסור ברהטים.

לורה. — יש לי נערה קבועה.

אני יוצא בקביעות עם נערה ששמה בטי, גם היא נערה יושבת-בית כמון, וקתולית, וגם אירית, ומהרבה בחינות — אנו זוג נאה.

פגשתי בה בקיץ שעבר בשעת טיול בספינה „מאג'סטיק" על הנהר לאלטון.

ובכן — מן הרגע הראשון — היתה זו — אהבה! (לורה מתנודדת קל ותופסת במסעד הספה. הוא אינו משגיח בדבר, אפוף היותו המרוצה).

בכוח האהבה כאילו נוצרתי מחדש!

(לורה נשענת קדימה באופן גוקשה, אחזת במסעד הספה, נאבכת בגלוי עם הסערה שבקרבה. אך ג'ים אינו יודע ואינו רואה, ממרחקיו)

כוחה של האהבה הוא עצום!

(מסלסלת ראשה בגל צחוק. מתיזה לימונד)

ג'ים

הנה — תני לי —

אמאנדה

(מורידה את הקנקן)

הנה כך. גיליתי שיש לנו קצת דובדבנים
מאראשינו. שמתי אותם בקנקן כמו שהם על עסיסה!

ג'ים

לא היית צריכה לטרוח כל כך, מרת וינגפילד.

אמאנדה

לטרוח, לטרוח? הלא אני נהנית הנאת עצומה!
כלום לא שמעת איך אני משתפכת בקילוסים במטבח?
היין שאניך בערו! אמרתי לתום שאני מתרעמת
עליו על ששמר אותך לעצמו זמן רב כל כך! היה
עליו להביא אלי מזון, מזון! עכשיו שמצאת את
הדרך אלינו, רוצה אני שתהיה אורח קבוע אצלנו!
לא רק אורח לעת מצוא.

אווה, רואה אני שעתידים אנו להתענג ולהשתעשע
יחד הרבה!

רואה אני בחוש!

מממ, שאפו נא את האויר הזה! רענן כל כך,
והירח כל כך יפה!

אקפוץ לאחורי — יודעת אני היכן מקומי בשעת
שאנשים צעירים יש להם שיחה רצינית!

ג'ים

אווה, אל נא תלכי, מרת וינגפילד, הענין הוא זה
שאני מוכרח ללכת.

אמאנדה

ללכת, עכשיו? אך הלצה היא! הן רק תחילת
הערב היא, מר ארקונור!

ג'ים

כך הוא מצב הדברים, הלא תביני.

אמאנדה

רצונך לומר שאתה אדם עובד ועליך לשמור על
שעות של אדם עובד. נתן לך ללכת בשעה מוקדמת
הערב, אבל רק בתנאי שבסעם הבאה — תאחר לשבת.
מה הערב הנות לך ביותר? האין שבת הערב
הנות ביותר לאנשים עובדים?

ג'ים

יש לי שני שעוני-זמן, מרת וינגפילד, אחד בבוקר,
אחד בלילה!

אמאנדה

הרי אתה בחור בעל יומה! עובד אתה גם בלילה?

ג'ים

לא, גברתי, לא עובד, אלא — באטי!
(עובר במכוון לקחת מגבעתו. התזמורת באולם
הריקודים „עדן“ פותחת בואלס רך)

אמאנדה

באטי? באטי? מי זאת — באטי?
(בשמים נשמע קול נפץ מבשר רע)

ג'ים

אווה, רק נערה, נערה שאני יוצא עמה בקביעות!
(מתייך חיוך מצודד. האדמה פצתה פיה)

אמאנדה

(נושמת נשיפה ארוכה)

אווה, האם זה רומאנס רציני, מר ארקונור?

ג'ים

אנו עומדים להינשא ביום א', השני ביוני.

אמאנדה

אווה... מה יפה!

תום לא חזכיר שאתה מאורש.

ג'ים

בבית-המסחר עוד לא הוצאתי את המרצע מן השק.
יודעת את, גברתי, מה הבחורים הללו עושים
במקרים כאלו. קוראים לך רומיאו וכל מיני דיבורים
כאלה.

(שוהה ליד המראה לחבוש מגבעתו. מקמט את
השולים והכותרת בזהירות לתת להם גוון
של העזה).

ערב נפלא היה זה, מרת וינגפילד, משער אני כי
זהו מה שקוראים הכנסת-אורחים דרומית.

אמאנדה

אווה, דבר של מה בכך, באמת...

ג'ים

מקוה אני שאיני נראה לכם ככהול יותר מדי.
הבטחתי לבאטי כי אקבל אותה בתחנה, ועד שאצליח
להביא את המכונית הבלה שלי לשם, תגיע הרכבת
שלה, נשים אינן דעתן נוחה ביותר כשאתה נותן להן
לחכות.

אמאנדה

כן, יודעת אני — עריצות של נשים!
(מושיטה ידה)

ג'ים

שלום, מר ארקונור.
אני מברכת אותך במזל טוב — והצלחה —
ואושר! כל השלושה, וגם לורה! — לא כן, לורה?
לורה

כן!

ג'ים

(אוחז ידה)

היי שלום, לורה, אשמור על המזכרת מכל משמר.
ואל נא תשכחי את העצה הטובה שנתתי לך.
(מרים קולו כדי קריאת עליזה)
שלום, שקספיר!
ושוב, רב תודות, גבירות — לילה טוב!

(מגחך ונסוג בעליצות)

(אמאנדה, עודה עושה עויות באומץ-לב, סוגרת הדלת אחרי האורח. אחר תזרת ופונה לתור בתבעה נבוכה. היא ולורה אינן מעיזות להביט זו בזו. לורה קורסת ליד הגרמופון לכוננו).

אמאנדה

(בקול רפה)

הענינים יש להם נטיה להסתיים סיום ביש. חושבת אני שלא כדאי לנגן בגרמופון.

כה, כה, כך —

האורח שלנו היה מאורש!

תום!

תום

(מאחור)

כן, אמא?

אמאנדה

בוא הנה לרגע. רוצה אני לספר לך משהו מצחיק מאד-מאד.

תום

(נכנס כשרקיק וכוס לימונדה ביד)

האם האורח הצעיר כבר הלך?

אמאנדה

האורח הצעיר הקדים להיפרד. התלוצצת בנו כהוגן, תום!

תום

מה רצונך לומר?

אמאנדה

לא הזכרת שהוא מאורש.

תום

ג'ים? מאורש?

אמאנדה

זה עכשיו הודיע לנו.

תום

לכל תרונות! לא ידעתי דבר.

אמאנדה

זה נראה משונה מאד.

תום

מה המשונה שבדבר?

אמאנדה

האם לא אמרת שהוא ידיך הטוב ביותר בבית?

המסחר?

תום

זה נכון, אך מנין היה לי לדעת?

אמאנדה

הרי זה משונה מאד שאינך יודע כי ידיך הטוב ביותר עומד להתחתן!

תום

המחשן הוא מקום העבודה שלי, ולא מקום שאני מקבל ידיעות על בני-אדם.

אמאנדה

אינך מקבל ידיעות ואינך יודע שום דבר בשום מקום! אתה חי בחלום, אתה מייצר חזיונות! (הוא הולך לדלת)

לאן אתה הולך?

תום

אני הולך לראינוע.

אמאנדה

כך יאה, טאחר שעשית אותנו לצחוק. המאמצים, ההכנות, כל התוצאות! המנורה החדשה, המרבד, הבגדים בשביל לורה! כל זה למה? בשביל לשעשע אתן של נערה אחת!

לך לראינוע, לך, אל תתן דעתך עלינו, אם עגונה, אחות לא-נשואה ובעלת-ימים ומחוסרת-עבודה! אל תתן לשום דבר שיפריע את הנאתך האגואיסטית! לך לך, לך — לראינוע!

תום

טוב ויפה, הולך אלך! ככל שתצעקי יותר על אנוכיותי, אמהר ללכת, ולא לראינוע אלך!

אמאנדה

לך, איפוא! לך אל הירת — בעלי-חלומות האוהב את עצמו!

(תום מנסך את כוסו על הרצפה, זונק לפתח! המירום, נוגף הדלת. לורה צוחקת — הדלת נסגרת).

(הנגינה מאולם הריקודים עולה. תום הולך למעקה ואוחז בו ביאוש, נושא פניו באור הירת הלבן והקר החודר בתהום הצרה של הסימטה).

(נאומו האחרון של תום עולה בזמן אחד עם הפנטזימה שבפנים. מישחק התמונה שבפנים כאילו נראה מבעד לזכוכית שאינה מעבירה קול. אמאנדה נראית כאילו היא מדברת דברי תנחומים באוזני לורה המכורבלת על הספה. עכשיו שאין אנו שומעים את דברי האם, פתיותה גמוגה ויש בה חשיבות ויופי טראגי. שעה הכהה של לורה מסתיר את פניה עד שבסוף הדברים היא מרימה פניה ומחייכת כלפי אמה. תנועות אמאנדה אטיות וחניניות, כמעט כתנועות מחול, בשעה שהיא מנחכת את בתה. בסוף דבריה היא מציצה לרגע בתמונת האב — ויוצאת דרך הוילאות. בסוף נאומו של תום, לורה מכבה את הגרז, ומסיימת את המחזה).

תום

לא הלכתי אל הירת, הרחקתי ללכת מזה —

משום שהזמן הוא המרחק הארוך ביותר בין שתי נקודות בשטח —

מלא וגדוש כלים מכלים שונים, זכוכית צבעונית,
בקבוקים זעירים שקופים, שצבעם ענוג, כשברירי
קשת-בענן שנוסצת...

והנה מתאום אחותי נוגעת בשרוול, אני תופך
ראשי ומביט בעיניה...

אורה, לורה, לורה, ניסיתי לעזוב אותך, אך שמרתי
לך אמונים יותר משנתכוונתי!

אני מצית סיגריה, אני עובר את הרחוב, אני אץ
לתוך ראינוע או בית-מרוח, קונה לי משוה לשתות,
מדבר אל איש זר שמזדמן לי — כל דבר אשר יוכל
לכבות את הנרות שלך!

(לורה נוחנת על הנרות)

— כי העולם כיום מואר באור ברק! כבי איפוא

את גרוותיך, לורה — ושלום...

(היא מכבה את הנרות)

תתמונה נמוגה

כעבור זמנמה פיטרו אותי על שכתבתי שיר על
מיכסה של קופסת נעלים.

עזבתי את ס"ט-לואי, ירדתי במדרגות בפעם
האחרונה, ומכאן ולהבא הלכתי, כביכול, בעקבות אבי,
כשאני מבקש למצוא בתנועה מה שאיבדתי בשטח —
נסעתי הרבה, ערים התעופפו סביבי כעלים
מתים, עלים שצבעיהם היו בתירים ועליונים אך
נטרפו מענפיהם.

אולי הייתי עומד מלכת, אך משהו רדף אחרי
תמיד.

הדבר היה בא עלי כחתף, והיה תופס אותי בלא
יודעים, לפעמים היה זה קטע מוסיקה קרוב ללב,
ולפעמים היה זה כלי של זכוכית שקופה —

יש שאני מהלך ברחוב כלילה, באיוו עיר זרה,
בטרם מצאתי לי חבר ודע, אני עובר על פני הלון
מואר של חנות למיני סידקית ותמרוקים. תהלון

אדם מיצקביץ והיהודים

נ. מ. גלבר

דורו שעמדו בקשרים אמיצים עמו, כגון קארולינה פאבלובה, ליאונהארד חודוקו, קסאורי בראניצקי, זיגנקאביץ המשוור זיגמונט קראשינסקי, מודיעים בלי פקסוק שמצד אמו מיצקאביץ הוא מורע יהודי, אוסיגית לא פחות בהתפתחותו של מיצקאביץ היא גם העובדה, שלקח לו לאשה את צאלינה שימאנוב-סקה, בת משפחת פראנקיסטים. אמה היתה מארית אגתה וולובסקה, נכדתו של שלמה בן אליה שור מרחטין, מראשוני הפרנקיסטים, שהתנצר יחד עם כל המחנה בלבוב בשנת 1759.

הנכונות הידיעות האלו מבחינה היסטורית-עובדיתית?

אמו של מיצקאביץ, ברברה מיצקאביץ, היא בתם של מתיאוש ואנה מאיאבסקי. ברשימת המשומדים ממחנה חסידיו של יעקב פראנק משנת 1759—1760 אנו מוצאים שבאוגוסט 1760 התנצרו בלבוב אנה מאיאבסקי עם בעלה הלל מתורכיה, במעמדם של יואנס מוכארוביץ ואגנס מאיסקה. הלה קבל אחרי התנצרותו את השם מתאוש. ככל הפרנקיסטים המשר מדים קיבל גם מאיאבסקי את תואר האצילות עם השלט "סטארי קין" (סוס ישן). גם לפי חקירותיו של פרופ' תיאודור יארוז'ובובסקי, שטען כי ברברה מאיאבסקה אינה ממשפחת הפרנקיסטים מאיאבסקי, נמצא שברברה מאיאבסקי זו היתה נכדתו של יוסף יארוז' מאיאבסקי, שהיה מנהל המכס בפלוצק וגם הוא יהודי שהתנצר בשנת 1768 ולפי החוקה הפולנית השיג בשנת 1784 את תואר האצילות. אולם יש לקבל כעובדה קיימת, שברברה מאיאבסקה מוצאת ממשפחת הפרנקיסטים מאיאבסקי, הואיל ואביו של מיצקאביץ הכניס לתעודות בנובוגורודק (25.8.1801) אישור ולפיו אביה של אשתו ברברה הוא בנו של מתיאוש מאיאבסקי, שהיה ירוע כבן מוצא יהודי. בילדותו בילת מיצקאביץ את חופשתו אצל אחייסבו מצד אמו, שהיה עוד יהודי, ואף עובדה זו מוכיחה שאמו היא ממוצא יהודי¹. אשר לעדותו של חודוקו, שגם אביו היה ממוצא יהודי, לא הניח לנו חודוקו שום נתונים ברורים.

עוד בימי חייו של אדם מיצקאביץ לחשו מפה לאוזן בחוגי המשכילים ובסרקלינים הספרותיים הפר לניים שבחוף-לארץ, כי גדול משוררי פולין, שהוכר עוד בחייו כמשורר הלאומי של העם הפולני, יהודי הוא, הסופר והמדינאי הגרמני הירוע קרל אוגוסט וארנהאגן פון אגנזה, בעלה של רחל לרין (1771—1833) רשם ב־20 במאי 1858 ביומנו, כי שמע על דבר יהדותו של מיצקאביץ מפי הרוסית קרולינה פבלובה לבית יאניש, אשר מיצקאביץ אהבה בהיותו במוסקבה ופטרבורג בשנים 1827—1829, ושסייעה בידו לברוח מרוסיה ערב המרד הפולני בשנת 1830. עשר שנים קודם לכן, ב־13 ביולי 1820, כתב המשורר הפולני המפורסם זיגמונט קראשינסקי אל הפילוסוף הפולני ציאשקובסקי: "מיצקאביץ הוא יהודי מצויין. הידוע לך, כי אמו היתה יהודיה שהתנצרה לפני שנישאה לאביו? אין לספק בזה. מכאן באותו האיש התכונה הזו: קבלה, תלמוד, יורה של מרץ, הכל ביחד. אהבת מולדת וואלנרודים" (שם נרדף לבגידה). גם הסופר הפולני הירוע ליאונרד חודוקו, שהיה ידידו הנאמן של מיצקאביץ ועשה הרבה להוצאת שיריו בשנת 1827 וכן בשנת 1834, כתב בשנת 1834 בסקירה ביוגרפית על מיצקאביץ ש, אביו היה יהודי על-פי מוצאו, אך משומד, ואמו מאיאבסקה אף היא משר מדת². ומענין הדבר שמיצקאביץ שעוד חי בימים ההם לא הגיב בתכחשת על הדברים האלה, בחוגי הפליטים הפולניים בפאריס דיברו בגלוי על מוצאו היהודי של מיצקאביץ.

מיצקאביץ עצמו לא הסתיר את מוצאו היהודי. בשיתותיו עם ידידו הנאמן הרון קסאורי קורצ'אק בראניצקי (1815—1879) אשר מימן את עיתונו: Tribune des peuples ואת גרדור באיטליה בשנת 1848, ובעצמו היה איש מלומד וסופר, אמר מיצקאביץ: "אבי היה מאזור ואמי משומדת שהתנצרה לפני זמן לא רב. על כן אני שמילך³, יהודי למחצה וגאיתי על זאת". בראניצקי פירסם את שיתותיו זו במבוא לתרגום הפולני של הקינה העברית של הרב שוסבורג מימי ת"ח, "פתח-השובה", שיצא לאור בפאריס בשנת 1879. קרוביו הרחוקים טארנובסקי קנו את כל המהדורה, השמידו אותה ורק טפסים מועטים נשארו לפליטה בספריות ספרות. כל בני

¹ פרט זה מסר האקאד, העורך של העתון הסוציאלי-דמוקרטי, "נאשור" בקראקא בהוצאתו על מיצקאביץ, בגלל זה התנפלו עליו העתונאים הפולניים והוא נמנע מסיבה זו לפרסם את הרצאתו.

² לך, היינו פולני.

חבריו בישיבות האגודה ב־26 במרס, 11, 20 באפריל וב־5 במאי 1820. במחקרו טוען פיאסאצקי שכל עוד יהיו היהודים נחשבים כתושבי ירושלים יהיו נעים ונדים בלי מולדת, שגואים ובזויים. היש לתת ליהודים זכויות אזרחיות? בניגוד לרוב הסופרים הדנים בשאלת היהודים מסתלק פיאסאצקי מלדון בשאלה עד כמה היהודים מבחינת המדינה הם אנשים מעניינים או מוזיקים. כל אדם, לדעתו, הוא שווה־זכויות בפני החוק. בציבוריות הפולנית רגילים לטפול על היהודים כל מיני עוונות מבלי להכיר שלא בהם האשם אלא בכמה סיבות שאינן תלויות בהם, מסגרתו של פיאסאצקי היא שיש לתת ליהודים שוויון זכויות מלא, שכן אי־שוויון בפני החוק גרם לירידת דתה ואבדנה של פולין. כל זמן שאין שיפור במצב האזרחים, אין מקום לדבר על התמסרות היהודים לחקלאות. אך כדי לאפשר את התיקונים בחיי היהודים, מן הצורך להתחיל בהשכלת העם ולבטל כל אפשרות של הפליית חברתית. כשיראו היהודים שכל האזרחים בפולין שווים בזכויותיהם, יבטלו במשך שנים מספר כל הבדלים ביניהם ובין הנוצרים. מיצקאביץ היה בשנים 1819–1823 מורה בבית־הספר המהווי בקובנה אך עמד בקשרים עם הפילוסופים מאטים ולעיתים קרובות היה בא ללילנה. ב־31 בדצמבר 1821 כותב פיאסאצקי לאחד מידידיו כי מיצקאביץ מכין את הוצאת שיריו. יש להניח איפוא שמיצקאביץ קיבל ידיעות על פעולות חבריו באגודות הפילומאטים והפילאראטים, ובתוכן גם על הרצאותיו של פיאסאצקי.

נטיותיו של מיצקאביץ לישראל גברו בשנים 1841–1842 כאשר התקשר עם המיסטיקן הפולני אנדרז'י טוביאנסקי, שחולל מתוך התסיסה הלאומית הפולנית אחרי כשלוש המהפכות בשנת 1831 תנועה מיסטית לאומית, מספית הרומנטיקה הפולנית.

מתוך הסתכלותו המיסטית בתהליך ההיסטוריה הגיע טוביאנסקי לידי הכרה, שכל עם מן העמים ובתוכם היהודים, שהם משיח־האומות, יש לו תפקיד מיוחד, ותשומת לבו היתה מופנית שנים מספר לעם ישראל וביחוד ליהודי פולין. בהשפעתו וביזמתו של היהודי המומר גרשון ראם,** איש וילנה, שהגה את

אחרי שבראניצקי פירסם את שיתתו, נתקף קשה בעתונות הפולנית. הסופר הפולני קורוטינסקי פירסם בשנת 1879 ב„גאָאָסטה ואַרשאַבסקה“ מאמר חריף וניסה להוכיח בנימוקים קלושים שאמו של מיצקאביץ היתה פולנית נוצרית. מני אז התחיל מעין חרם על תרצון בראניצקי, ואפילו לא הוזכר בשום אַנציקלור פדיה פולנית. הגם שבראניצקי היה מחשובי המדענים הפולנים, ובימי המהפכה בשנת 1863 היה חבר הממשלה הפולנית בפאריס בראשותו של הנסיך צארטוריסקי. ומענין הדבר שכותבי תולדותיו של מיצקאביץ — ההיסטוריונים הידועים פיוטר חמיצ' לבובסקי, פרופ. יתף קאלנבאך, תיאודור ויאצ'בובסקי, סטניסלב פיגון וגם בנו ולדיסלב מיצקאביץ המצרף בספרו כל פרט ופרט על אביו — אינם מזכירים אף במלה אחת את אמו של מיצקאביץ ומצאתה.

ב.

האם לא ניתן ללמוד, כשם שעשה קראשינסקי, מתכונותיו של מיצקאביץ על מוצאו? אמנם כתב מיצקאביץ את האגדה מלאת הלעג „פרעוש ורבי“, וב„פאָן תאָדיאָוש“ אנו מוצאים כמה עקיצות אנטישמיות. אך עובדה היא, שכל פעולתו הספרותית והציבורית מעידה על חיבתו ליהודים. רבים ממקורביו ראו בו־נתינו וזו ליהודים סימן למעמד צבתו היהודית. הסופר הידוע לאַנצטוביץ כתב על מיצקאביץ, ש„בשעה שריכז בהתלהבות היה עושה רושם של בן־מזרח, מלך־אוהלים, כאילו היה מדבר לא על פולין אלא על ארץ־ישראל“. זמן קצר אחרי מותו כתבה אשתו של מפקד הלגיון הפולני בתורכיה קדיק פחא (מיכאל צ'יקובסקי) לרודיגה שגיא־אדצקה לבעלה: „אפשר שמוצאו של מיצקאביץ או של משפחתו ומשפחת אשתו היה כזה (יהודי), כי מגיין אהבתו העזה לישראל ו מעולם לא היתה לי מחשבה כזו, עד שקראתי לפני את מכתבך, וכשהגעתי לדברייך „היהודי המצורע“, ראיתי כיצד הוא נרעד ונרגז. אינני חושבת כי אפשר לאהוב ככה דבר ור“. הכומר קאזימירז' הרגיש עוד בשנת 1872 ש„אדם (מיצקאביץ) הראה, מסבות שאין צורך למנותן — נטיה אל היהודים“.

את מקור השקפותיו של מיצקאביץ בשאלת היהודים יש לבקש בחוגי הפילומאטים והפילאראטים, אגודות פטריארכיות של סטודנטים שתמכו בעקרונות הליברליזם הדתי והחברתי. עמדתן בשאלת היהודים באה לידי ביטוי בהוצאתו של קאזימירז' פיאסאצקי, ממנהיגי הפילאראטים, על „היהודים“ שקרא לפני

* Ks. Hieronim Kaysiewicz: Rozprawy, listy z podróży 1872 t. III.

** גרשון בן אברהם ומלכה ראם נולד בוילנה בשנת 1812. התנצר בפאריס ב־22/10. 1842. הרחיק הקתולית הקיצונית, שהשתררה בתנועת טוביאנסקי גרמה להתלקחותו של ראם מתנועה זו. הוא חי אחר כך כסוחר בלונדון. עליו ראה:

Rawita Gawroński: Andrzej Towiański i Jan Andrzej Ram. Pamiętnik Literacki Lwów 1910, t. IX, Zeszyt 3—4.

להבות על סבל היהודים. כשזכר כי לא רחוק היום ותבוא גאולת ישראל והאלהים יוציאם משעבוד הארץ מות התרעמו הגבאים. הרב ביקש לצאת מרוב פחד. אולם מיצקאביץ החזיק את הרב בידו ובהתלהבות קרא לנאספים: „אני מדבר כאן בשם בתי הכנסת של ארצנו (פולין) שזעקותיהם קורעות לב. אני מדבר בשם בתי הכנסת במזרח ובכל העולם כולו“. התנהגות הרב והגבאים הרגיזה את המשורר ולרגשותיו נתן ביטוי גם במכתבו אל טוביאנסקי, ארבעה ימים אחרי המקרה: „היהודים כאן הם אולי השפלים ביותר. הרב קצף מאד על אשר דברתי אליהם על אבולות ישראל, כי הם רק להתענג חסדם, ואין להם דבר קשה כצער...“

דבריו של מיצקאביץ על עתידו של עם ישראל לא מצאו מסילות ללב ראשי יהודי צרפת. שכל מבר קשם היה התבוללות מוחלטת. ובינתיים עמד מיצקאביץ על הסעות שבדרכו של טוביאנסקי לגאולת ישראל. הוא הבין כי גאולתם של ישראל לא תבוא על ידי הסטה להתנצרות. הוא בו למשומדים, כאשר הגיד בשיר-לעג על העסקן הפולני יאן צינסקי, מצאצאי הפראנקיסטים, שהסיף להתבוללות גמורה של יהודי פולין (חציו יהודי, חציו פולני, חציו יעקוביני, חציו פרחת, חציו אזרחי, חציו חייל, אך לעומת זאת כולו נבל...).

בשנת 1848 התרחק מטוביאנסקי ומתנעתו. הוא פתח במעולה פוליטית וחשב שעל ידי השתתפות הפולנים במלחמת השחרור, שפרצה או באיטליה, תושג שעת-יבוש להקמת עצמאותה של פולין. במאוס 1848, בימי שהותו ברומא, הקים מיצקאביץ „גדוד פולין“ שנועד לעזור לאיטלקים במלחמת השחרור שלהם נגד אוסטריה. בסמל הפוליטי שחיבר בשביל הלגיון ובו התווה פרוגרמה מדינית-חברתית לפולין המשוחררת קבע בסעיף 10: „לאחינו ישראל יש לתת כבוד, אחוה ועזרה למען שלומה הנצחי והנוכחי, ובכך שויון-זכויות מלא“. בפאריס התחיל הרוזן מיקולאי קאמיאנסקי בגיוס מתנדבים. בין הראשונים היו גם מתנדבים יהודים.

ג.

בשנים אלה הרבה מיצקאביץ, שכל ימיו לא נתנה לו השאלה היהודית בפולין מנות, לחשוב על עם ישראל וגורלו.

הוא פנה לתנ"ך ושאל מספרי המשיחיות היהודית מוסיבים רעיוניים וסגנוניים. משיחיותו של עם ישראל, שבה האמין מיצקאביץ, היתה, לאמתו של דבר, הקדשת היהדות ברות נבואת ישראל. לפי דעתו רק היא לבדה תוכל להביא את גאולת העולם. על יסודות

הרעיון של „העבודה בישראל“, ביקש ליצור תנועה דתית-משיחית בקרב היהודים.

מיצקאביץ נתן ידו לטוביאנסקי, אף על פי שרוב הפליטים הפולנים בצרפת, וגם העתונות הפולנית, לא התענינו בטוביאנסקי, ביחוד אחרי שהכניסה הקתולית הכריזה עליו חרם. ביחוד התלהב מיצקאביץ מתפקידו של גרשון ראם, שחשב כי יצליח לעשות את היהודים לעם השליה, שיפיץ את תורתו של טרביאנסקי. לשם כך נסע ראם אל אנשיל רוטשילד בפרינקפורט ולירושלים, אך נוכח שאין בקרב היהודים כר לפעולה מעין זו. אולם מיצקאביץ התחסס לתעודה זו ברצינות כזו, שבשנת 1845, ימים מספר לפני תשעה באב, שלח חומר אל הפליטים הסלאונים בפאריס בקריאה, שיופיעו בתשעה באב, הוא יום האבל הלאומי של היהודים, בבית הכנסת לקינות, כדי להוכיח בדרך זה את הסולידריות עם היהודים הסובבים להם זה אלפים שנה. בחזר זה נאמר: „א אבגוסט 1845 (ט' באב תר"ה) דחוב גיב ס"ט לדרגט 14 (ידע) עתה יותר מכניסתו שבחזית בשם „בית הכנסת של נוטרדאם די-נאזארית“ בשעה שמונה להיות ליד שערי בית הכנסת. הכניסה דרך רחוב ס"ט לורגט. אחרי סוכת השומר לשמאלה של תחצר, ומיד לימין, יש דלת גדולה. — בשעת הכניסה למקדש יש ללכת ישר לדלת הגדולה, ושם מסביב יש יציעים לאורחים. — את המקומות יראו האדונים פראג והויסירי. להי שאר בכיסוי ראש, להתפלל מבלי לכרוע, אגב ישיבה על הספסלים. הנשים תעלינה בטובן אל הקומה הראשונה, ממול לבינונית, כפתח אשר ליד ימין ושם תשבנה במקומות אשר ימצאו הן בעניהן — המקדש יהיה מואר מעט או בכלל לא. — נבלה שם שעה, ואחר כך ילך האח אדם מיצקאביץ עם עוד שלושה אחים אל הרב כדי לצוט היום עד למחר בשתיים עשרה. בהיותו בשעת התפלה ברגש זה אנו מתקשרים באבל ישראל בכל קצוי תבל, המכנים היום את הורבן ירושלים. עלינו הפולנים לעורר בקרבנו רגשות דומים בוכרנו את הסבה בפראגה ואת כיבוש ורשה. לצרפתים אותו הדבר הוא זכר וואטרלו. בואו ונשתתף לפני עם ישראל, אשר במשך אלף ושמונה מאות שנה ידע לשמור על כאב חי שכוה, כאילו לא בא עליו אסונו אלא אתמול. — אם במשך התפלה ירגיש האח אדם כי יש לומר „אלהים מעונו“, הוא יסתח ואנחנו נשיר אחריו את החרו הראשון פעמיים.“ מבלי שהתקשר תחלה עם גבאי בית הכנסת ניגש מיצקאביץ להוציא את תכניתו אל הפועל.

אחר קריאת מגילת איכה, שעשתה עליו רושם כביר, קם מיצקאביץ לומר תפלה מיוחדת בפולנית ולנאום דברי תחנונים לעם היהודי. הוא דיבר בתח-

והם וביחוד בפולין. העם הפולני במצוקתו משיב להבין לגורל העם היהודי, ועל הפולנים להתקשר עם האהב הבכור ישראל.

ומתוך כך הגיע לשיא פעולתו למען העם היהודי בימי מלחמת קרים.

ד.

מיצקאביץ היה משוכנע שמלחמה זו, שעליה ניבא שנים רבות, תפתור את שאלת שחרורם של העמים המשוועדים על ידי רוסיה ובתוכם פולין.

שרידי הגדודים הפולניים משנת 1848 שנלחמו לימין המהפכנים ההונגריים ואחרי מלחמת נמלטו לתורכיה הקימו עתה בתורכיה גדודי קוזקים למלחמה ברוסיה. בפקודתו של מיכאל צייקובסקי, שאחרי שקיבל את דת האסלאם נקרא בשם קדיק-פחה. צייקובסקי שעמד משנת 1853 בשירות תורכיה ייחס ערך רב לעמדת היהודים במורה ולחשיבותה של עמדה זו למען פולין. בגדוד שירתו כמאתים חיילים קוזקים יהודים, רובם יוצאי פולין, בסרביה וקרים, שנשבו במלחמת קרים והתנדבו להלחם נגד רוסיה¹. מלבד אלה היו יהודים מגליציה המזרחית — מלבוב, טרנוב, פול, צ'ורטקוב וזלוצ'יב, שהתנדבו לגדודו של צייקובסקי². מבין הקצינים היהודים יש להזכיר את הסגן מיכאל משה הורנשטיין, שהיה ממורכזות מאד נבונה, הרוקח הרמן שפיר מליטא, הסמל אברסקו פלאגון ושמוען מברדיצב, אלפונס יעקובסון ממורדי 1831, הסגן יעקב זיגלבוים, מפקד מחלקה, הרופא קוליש שבגלל ידיעתו בתורכית שימש כמקשר בין צייקובסקי והשלטונות התורכיים.

והנה ב־31 במאי 1855 הופיע אצל מיצקאביץ שליח מטעם הנסיך צ'ארטורסקי, שניהל את המדיניות הפולנית בפאריס, בשאלה מה דעתו על השפעת המצב הפוליטי עקב מלחמת קרים על הבעיה הפולנית. מיצקאביץ השיב מה שהשיב, והוסיף שאם ינתן לו החספ יסע לקושטא כדי לפשר בסכסוך שפרץ אז בין שני מפקדי הגדוד הפולני, מיכאל צייקובסקי והגנרל זאי מויסקי. בראשית ספטמבר 1855 יצא מיצקאביץ, בלוית השליח הפולני הנריק סלולסקי וידידו היהודי הצרפתי ארמאנד לוי³ לקושטא והגיע שמה ב־22 בספטמבר 1855. כאן ביקר במחנה הגדודים ושגש

אלה התחיל להטיף לאהבת ישראל. על „המשיחיות“ הפולנית הטיל לפתור גם „את הבעיה העתיקה והקשה ביותר מכל הבעיות — את בעית העם היהודי. כי לא חנם בחר העם הזה את פולין למולדתו. הוא העם הרוחני ביותר בקרב כל האומות בתבל, מוכשר לתפוס מה הוא הדבר הנעלה ביותר באנושיות“⁴. היהר דים לא חדלו לצפות למשיחם ואמונתם זו השפיעה גם על המשיחיות הפולנית. עקב אמונתם במשיח לא הצליחו להתקשר עם פולין, למרות ההבטחות לשיי פור מצבם החמרי. קשה להניח שעם זה „יוכל לשכות את מאות השנים של סבלו ולמכור את עברו המפואר תמורת חלקת אדמה“. אילו עשת זאת היה זה אסון לעולם כולו. היהודי המצפה תמיד לבואו של המשיח לא יוכל להתקשר עם אדמה ורה. לכן לפניו המוצא היחידי: הגשמת חלומו הלאומי או ויתור על יהדותו. כל התכניות לתיקון היהודים נכשלות בשל דבקותם בחקיה המשיחיות.

השפעת המשיחיות היהודית ניכרה במידה מובהקת ביצירותיו של מיצקאביץ, וביחוד בחזון הכומר פיוטר בתלק השלישי למחזה „דניאד“.

אין תימה איפוא שמיצקאביץ התעניין באותם הימים בדיון האנגלי בבעיה היהודית ו„בתקומת היהודים“, ובאתת מהיצאותיו על ספרות הסלאווים הוזכר את המאמרים על הבעיה היהודית של הפובליציסט והמדינאי האנגלי אורקהרט⁵. מחובתם של היהודים לדעתו, לחשוב על שיפור מצב אחיהם ולא לדאוג לעתידה של פולין. ככה גוף ביוליאן קליצקו⁶, שאמר כי בפולין העתידה מן הצורך להקים מעין „בית הלורדים“, מיצקאביץ העיר לכך שליהודי נאה יותר לחשוב על תקנת מצב עמו ולא להעניק בית לורדים לפולין העתידה.

הוא עצמו ראה ביהודים את העם העתיק והתנ"כי בוחי ביותר במשפחת העמים, הלוחם מאות שנים לאמת וצדק. רוב העם הזה מתגורר בשטחי הסלא

¹ Literatura słowiańska, Rok II, 1841—42, Dzieła t. 16, s. 329.

² דוד ארקהרט (1805—1877), ידיד תורכיה וחסידי שיבת ציון.

³ יוליאן (יהודה) קליצקו (1828—1906), יליד וילנה. ראשית עבודתו הספרותית כמשורר עברי בכתבי־העת „פרחי ציון“ ובו תרגומים לשירי מיצקאביץ. ב־1842 „קובץ „דודאים“. באותו זמן התחיל כותב גם פולנית. בשנת 1850 עבר לפאריס, והתנצר. בשנות 1858—1860 הוציא לאור שבועון פולני, שהשפיע על המדיניות הפולנית. 1866—1877 עבד במיניסטריון החוץ ברומה, השתתף בפוליטיקה הפולנית, נבחר לצייר הפרלמנט. היה ממנהגיו החריפים של ביסמארק. בשנת 1888 עבר לקראקא והתמסר לעבודה ספרותית.

⁴ רשימת המתנדבים היהודים לפי החומר האר"כיוני הנמצא במוזיאון צ'ארטורסקי בקרקא פורסם בספר Roman Brandstetter, Legion Żydowski, Warszawa 1932.

⁵ Michał Czajkowski: Kozaczyzna w Turcji. Paryż 1857.

⁶ ארמאנד לוי (1827—1891) אביו היה משומד, השתתף עם צבא נפוליאון במלחמת רוסיה ב־1821. ארמאנד, שנולד נוצרי, התגייר אחר כך. היה עתונאי

הואיל ומספר היהודים הנמצאים בלגיון הפולני לא הספיק ליצירת גדוד יהודי הוצעו מיצקאביץ ולוי צייקובסקי לפנות אל הממשלה התורכית בהצעה לצרף את חיילי הגדודים היהודים בתורכיה לגדוד היתר די. לשם כך נתבקש צייקובסקי לשגר לקושטא את הורשטיין כדי לנסוע בקרב היהודים יחס חיובי לתכניתם. בתזכיר רשמי שהגישו למיניסטרוֹן־המל"חמה התורכית הסבירו מיצקאביץ ולוי את תכנית הגדוד היהודי וביקשו להוציא פירמאן מיוחד שיתיר להם הקמת חטיבה צבאית יהודית מיוחדת.¹ בתזכיר נאמר שהואיל ורצוי לצרף אל הגדוד היהודים תורכים פן תראוי שתפנה הממשלה התורכית אל הקהלות בדרישה: א) להעמיד לרשות הגדוד אלף איש בשביל גדוד־פרשים עם הציוד והכסף הדרוש; ב) להוציא את כל היהודים הנמצאים בגדוד־הקוזקים של צייר קובסקי ולבקש ממעצמות הברית להעמיד לרשות הגדוד את כל היהודים הנמצאים בקרב השבויים הרוֹ-סיים; ג) למסור את ארגון הגדוד למפקד צייקובסקי. הידוע כאוהד־ישראל.

מיניסטר המלחמה מחמד רושדי פחה והוזיר הגדול עלי פחה התייחסו לתזכיר זה בחיוב.

האזהרה היתה כללית במידה כזו, שקצינים יהודים בצבא הצרפתי שנלחם אז בחזית התורכית ביקשו מהממשלה הצרפתית רשות לתצטרף לגדוד היהודי. ארמאנד לוי כתב בפירושו, שהכל חיכו בכליוֹעֵינים ליום שבו יוכלו להניף את דגל־המכבים. הוא ומיצקאביץ רצו לתת לגדוד את השם, "פרשי המכבים" (Huzarzy Machabeuszów). מיצקאביץ הסביר את נחיצות הגדוד בזה, "שהיהודים הם העם הוותיק ביותר והפולנים באים אחריהם. גורל שניהם דומה זה לזה, לשניהם עתיד דומה, שאתו יש לקשור בברית־נשק של שני העמים".

בינתיים חתר צייקובסקי מאחורי גבו של מיצקאביץ תחת תכניתו, דבר שהביא לסכסוך חריף בין שניהם. מיצקאביץ גוף בו והזהיר אותו לא לזלזל בענין זה. הואיל ובעית היהודים מעסיקה בשנים האחרונות אנשירות רבים; ואין לשכוח, שליהודים הש"סעה גם על נפוליאון השלישי. צייקובסקי התנצל בפניו והתחיל מתיחס בריצינות לעבודות ההכנה. למפקד הגדוד הוצע את היהודי מחמד פריינד, שנליהם יחד עם הגנרל בעם בהוגריה בשנת 1848, ואחרי כואו לתורכיה התאסלם והיה מפקד במטה הצבא של המרשל התורכית איסמעיל פחה. מיצקאביץ מצדו הציג בראשונה את הרוזן בדרנצ'ק ואחר את הרוזן

בחיילים היהודים, ואו נצנצה בו המחשבה לרכז את כל היהודים בגדוד יהודי מיוחד כהטיבה עצמאית. הדחיפה לרעיון הזה באה מתוך השקפתו המיסית, שבלי גאולת היהודים לא תוכל פולין לקום מחדש. בשיתותיו עם ארמאנד לוי הסעים את דעתו זו לא אחת, גם טען שאם תקום פולין בלי גאולת היהודים, לא תחזיק מעמד זמן רב. משעה שנתן דעתו על הקמת גדוד יהודי, לא הניח לרעיון. ביזמתו נבנה לחיילים היהודים במחנה הגדוד בית־כנסת ועל צייר קובסקי הטיל לדרוש ממפקדיו בפקודה מיוחדת מיום 27 באוקטובר 1855, כי יתייחסו אל היהודים ברוח סובלנית וידשו להם לנוח בשבת ובחגי ישראל.

בענין הגדוד עצמו פתח ארמאנד לוי במשא ומתן עם הקומיסר הממשלתי במטה הראשי מחמד פואד סחד (1814—1869) ונימוקו היה שהקמת גדוד יהודי עצמאי תעורר יהודים רבים להתנדב לשרות הצבא ותביא לתורכיה ידידים רבים. ארמאנד לוי ומיצקאביץ לא חשבו שהגדוד צריך להיות חטיבת עוז לגדוד הפולני אלא ביקשו ליסדו על אדני המסורת הלאומית של היהודים, כדי שיוכל להשיב על כנו את הכבוד הלאומי של היהודים כחיילים. במכתבה שבו מסר לוי לברון אֶלפונס רוטשילד, הוא בנו של גיימס ואחיו של אדמונד, את ראשי־הסרקים לתכנית הגדוד היהודי, כתב בפירושו: מי יעז עוד אחרי הקמת לגיון יהודי להטיל בסנינו בבח את המלה "יהודי". אומץ לבו של גדוד יהודי יעורר תגובה ברחבי העורלם, כי "היום מן הצורך קודם כל לעבוד בעד גאר לתנו כנוע, אם אין בריצוננו, שגנענו יאבד לגמרי. שויון־זכויות הוא קנין חשוב, אולם מן הרצוי לעמוד על המשמר, שלא תביא ההתבוללות לידי חרס הארמי הלאומי שלנו". מתפקידו של הגדוד היהודי, המיוסד על בסיס לאומי יהודי, להלחם להגנת תורכיה ופולין נגד הרוזף המשותף רוסי, מיצקאביץ ולוי התקשרו גם עם הבנקאי היהודי בקושטא קאמלנדו, הסבירו לו את תכניתם וביקשו ממנו לתמוך בה בפני הממשלה התורכית, הואיל והקמת גדוד יהודי תביא גם תועלת פוליטית ליהודי תורכיה. קאמלנדו התייחס בחיבה לתכניתם, אך ספק אם יצליחו לגייס יהודים תורכים לגדוד.

צדמתי מפורסם, בשנות 1852—1848 היה קרוב לחרים של הריסובליקנים רוברט דה־למנה (1854—1782) והיפוליס קרנו (1888—1801), לוי תרגם לצרפתית מספרי מיצקאביץ וכתב ספר עליה, בספרים היה נפגש מ־1852 ואילך עם משה חם, אלכסנדר חייל, וא. פרנקל. פגישות אלו ודאי חיוקו בלבו את הרעיון הארץ־ישראלי. בימי הקונגרס בברלין (1878) ואחריהם נלחם לאמנציפציה של יהודי רומניה.

¹ התזכיר נמצא בכ"י 876 במחיאור של מיצקאביץ בפאריס, נדפס בחוברתו של ברנשטטר ע' 19—20.

בשעת המשא והמתן חלה מיצקאביץ. בשכבו חולה דיבר הרבה על הגדוד וארגונו והצטער שהענין עוד לא הוגשם. הוא התלהב למדים העתידים של הגדוד. שבהם היו לבושים הקצין הורנשטיין והיהודי הספר רדי די קאסטרן.

ב־26 בנובמבר 1855 מת מיצקאביץ. לוי ראה חובה לעצמו להגשים את רעיונו. כל מאמציו להשיג את הפירמאן עלו בתוהו וגם השתדלויותיו של לנדא לא הועילו. צייקובסקי יעץ את לוי. שליות את גייתו של מיצקאביץ לפאריס. להשתדל בפני נפוליאון ולבקש ממנו שיקח את ענין הגדוד תחת חסותו. לפני צאתו של לוי עוד תזכירים למיניסטרים תורכיים. בבואו לפאריס תמשיך לוי במאמציו. אך ראיונו אצל הקיסר נפוליאון השלישי לא הביא לידי תוצאות. בניגוד לעמ' דתו בשנות הששים סבר עכשיו נפוליאון, שבעית היהודים היא בעיה של סובלנות דתית, ולא בעיה לאומית.

רבים מבני דורו ראו בעין רעה את פעולתו של מיצקאביץ למען הקמת הגדוד היהודי והגדירו אותה כ־שערוריה מבחינה פוליטית. גם על יסוד תחומר הארכיוני הרב שנמצא בענין הגדוד היהודי קשה לקבוע עד היכן היתה תכניתו של מיצקאביץ קשורה ברעיון מדינה יהודית. אמנם עם כל אהדתו לקשר ההיסטורי של היהודי למולדתם ההיסטורית, ארץ־ישראל, לא רצה שהיהודים יעזבו את פולין. אך לאסון ייחשב בעיני — אמר ללוי — אם יצאו היהודים מפולוניה. יען אחנת היהודים והפולנים תחדש כגשר רוח לבנו כאשר מלפנים אחנת הליטאניא והפור לזניא הפליא לרוב את חיל ארצנו.¹

אך זאת לזכור כי ארמאנד לוי, שהיה איש סודו ועצתו בענין הגדוד והקמתו כהגיבה צבאית יהודית בעלת אופי לאומי ושאיפות לאומיות, האמין בשיבת ציון הקרובה לבוא. ביתוד הרגיש בכיסופי היהודים לגאולה לאומית בארץ־ישראל בשעת סיוריו בארצות הבלקנים ששם נפגש עם המוני ישראל. כאן נשא נאומים נלהבים על שיבת ישראל לארץ־ישראל ובישר כי קרוב זמן השיבה וקץ הגלות ועוד מעט וישברו גאון תורכית והאפיפיור. קרוב לשער כי מיצקאביץ, בעל הרעיונות הרומנטיים־מסתוריים על יעוד היהודים בפולין האמין וציפה עם לוי, כי תגיע שעת־כושר מדינית שתביא לידי הסכם עם תורכיה בשאלת ארץ־ישראל, חלגיון אשר הגו יהיה גרעין לצבא יהודי לאומי.

קארול רויצקי שהצטיין במרד 1831. צייקובסקי הסכים למועמדותו של בדנרצ'ק.

ב־24 באוקטובר 1855 הגיש מיצקאביץ לממשלה תזכיר חדש ובו ביקש להחיש את סידור בקשתו. באותו הזמן הגיע לקושטא ישראל לנדא. נציגו של הכרון אלסונס רוטשילד מפאריס לשם משאומתן עם תורכיה בענין מלוה. מיצקאביץ ולוי החליטו להסיר תיעד בשעת־הכושר ולענין את לנדא בתכניתם כדי שימליץ עליה בפני הממשלה התורכית. לוי נפגש עם לנדא והסביר לו את פרטי התכנית. לנדא גילה התרענויות רבה והבטיח את עזרתו המוסרית והחמריית. אף על פי כן לא זו הענין. בשל הדגשת האופי הלאומי של הגדוד. התחילו חוששים בחוגי הממשלה התורכית, שגדוד יהודי המצויד בנשק ונתמך על ידי עשירים יהודים באירופה ישתדל במרוצת הזמן לכבוש את ארץ־ישראל כדי להקים שם מדינה יהודית. נוסף לכך נפוצו בצרפת ותורכיה שמענות על רצונו של בית רוטשילד לקשור קשר פינאנסי עם תורכיה כדי לרכוש כנסיכות את ירושלים וסביב בתיה. מצד אחר חששה תורכיה שהקמת גדוד יהודי תסבך יחסית עם המעצמות הקתוליות המתנגדות להקמת מדינה יהודית במקום שבו נמצא קבר ישו. נציג מוקים אלה נמסרו למיצקאביץ בצירות הצרפתית. לוי ביקש להתחיל בפעולה בפאריס אצל נפוליאון השלישי. שלא לעורר התנגדות מצד בית רוטשילד, שעמם נשאה ונתנה תורכיה על קבלת אשראי, הח' ליטה הממשלה התורכית להשהות את סידור ענין הגדוד היהודי. תחת גדוד יהודי הציעו התורכיים להקים גדודים יהודים־סלאוויים מעורבים. לנדא ולוי עמדו מיד על כוונת הממשלה לחסל את הרעיון הס' בירו לה שבגדוד יהודי מעונינים התורכיים לא פחות מן היהודים.

המיניסטרים התיחסו באהדה, לכאורה, והבטיחו פתרון חיובי, אך הענין לא התקדם למעשה. בינתיים עשה לוי תעמולה בחוגי היהודים בקושטא. ביקר אצל החכם באשי ועשירי קושטא לידי הסכם, שהגדוד היהודי יוקם מיהודים פולנים, רוסיים ותורכיים בחסותו של מיצקאביץ. מפקד־הכבוד של הגדוד יהיה רוטשילד והמדריך הראשי האלוף בדנרצ'ק. אחרי שיתקבלו הפירמאן יממנו הרוטשילדים. קמונדו ולנדא את הגדוד יחד עם יהודי תורכיה שישלמו למסרה זו מס מיוחד. צייקובסקי עיבד פרטי הציוד והמדים. בינתיים נגמר המשאומתן של לנדא עם הממשלה התורכית בענין המלוה. שאושר לה על ידי בית רוטשילד.

¹ מן המבוא של ארמנד לוי לתרגום העברי „ספר עם פולונים וספר וספר גרי פולונים“, פאריס תרמ"ב.

רשימות

לדמותו של ר' בנימין

יעקב פייכמן

השם יהושע רדלר משך את העין עוד בכתבו (באחד מ"לחיות אחיאסף") את השגותיו על אחד העם. לאחר העם היה קסם הסגנון, היה קסם המחשבה. והוא היה מקובל עלינו — גם על אלה ש"ד"ר כיהם לא היו דרכיו. בכליאות היה ניכר מיד, שזה הצעיר האלמוני ימשוך לבבות בקסם משלו. היתה זאת הרגשת השירה, הנעורים. גם ההעזה החסידית, בצירוף איזה ריח חדש, היתה מלבבת. לא היה זה כוח, כי אם אולי היה החן, — חן זה שגליציה הביאה עמה; זה ההומור, שלא היה דומה להומור שלנו, יהודי רוסי. כיום אתה מבחין כמעט בכל אחד מתבונה זו הומור מיוחד זה. נפשיות מיוחדת זו. מלבבת היתה אפילו הקוריוזיות הנאה, שחונתם מיוחד היה סברת עליה — משהו שהובא בו מאהלי ישראל שבארץ מכורתה.

אולי קוריוזיות מופלאה זו היא שמשכת גם את ברנר, איש הזעף והחיוך העצור. אל הנעימה הטראגית שעלתה מן "המעורר", נצטרפה התלהבות זו של ר' בנימין, שהכריזה על תחדש, שתבעה את החדש. ר' בנימין, כטובים שבסופרי גליציה, תראה כי דקא בלבוש יהודי, בתום יהודי, מנצנץ האור והמדרגה, שפירושו: חזון והגשמה כאחד.

*

בימים אלה, עם יום-הולדתו השבעים של ר' בנימין, שמצאוני בין מחלת ההחלמה, מלאו שלשים ושמנה שנים לפגישתנו הראשונה בפינת אחד העם ונחלת-בנימין שבתל-אביב. יותר ממחצית חיים (והר מחצית היותר טובה) היינו קרובים זה לזה קירבת-אחים. היינו עמלים זה עם זה באכסניות שונות. הרי זה תשובון משותף. חשבון חייו של ידיד הוא כמעט

חשבון עצמנו, וביום הגו זה, אף שזכרתי פגמים רבות, גם בלי חג, הלב ירחש לו רבות.

באופק חיינו כאן, עמק בה במידה שלא היה רחב בימים ההם, הוסיף לי תמיד ככוכב-ידידות, וכל כמה שהרבת לעשות לספרות העברית מימי "המעורר" ר"ר ולפניו, ועמד לספרות הארץ, מימי כנרת, שהר דיץ עליה בשורות רוננות, כפייטן, כמבשר, ועד הספרים שכתב והמאספים שערך, הגה לי היה מן המלבב ביותר, מן המקורי ביותר באיש — עצם דמותו, עצם גיבו, זה השם החביב ר' בנימין — היה והגו עד היום לי השם הלבבי ביותר. הוא סימל לנו תמיד לא רק אדם קרוב, דורש טוב, נרשא חרזה, כי אם תום חוכמה, ידיעת האדם והבנת האדם, רחב דעת ורוחב בינה — היה אחד מאלה, ש"בעצם היותם", בלבם הטוב, באזנם הטובה, הם משקים את האויר על סביבם צמאון ליצירה, בטחון ביצירה.

מתוך אותה חבורה טובת של א. ד. גורדון ור"ר פין, ברנר ואהרונוביץ, שעמה הוסיף ועמה התהלך, נבדל בקורטוב בוחמיות מייטנית, בדיחות-דעת פייט-נית, אם גם לא בלא קנאות נלהבת, כשהשעה היתה צריכה לכך (נזכור לדוגמה את הפולמוס על העבודה העברית בבנין). ואף שהפליטוניסטן (בחן המיוחד שבמושג זה) הגיע בו לעתים קרובות לידי התגלמות מיוחדת, עמד כהוגה ועמד כלוחם על כל ערכי חיינו החדשים. היה שותף לעושים ושותף להוגים. חי את מלוא חיי הישוב, ולא הפקיר מפעלים, לא הפקיר רעיונות, שעליהם נתן את חיו מעצם ימי נעוריו. ארץ-ישראל לא היתה בחייו דבר שבמקרה, משועבא מאליו — שאפשר היה שלא יבוא. בכל סגולות נפשו, באמנותו, באהבתו, היה האיש שנוצר להתערות כאן — היה החומר שממנו קורצו הראשונים, מאוהב בספרות עוד מימי "הקשת" ו"המעורר", עשה מה שעשה במסירות-נפש חלוצית, בשמחה רר

ב. כצנלסון וזיקתו לביאליק

לוי שריד

דרך הרוח מי ידע?

באלפי שבילים חודרת היא לעמקי הישות, ולאחר שנפלשה הנפש היא הופכת לעצם מעצמותו של האיש בחינת "אש עצורה בעצמותי".

מאין שאב דור התחיה את חוֹנוֹ? מי הדליק את מדורת התקומה והשיתרור?

הדרכים מוליכות לדור הקרוב לנו ביותר, הוא הדור שזמן פעולתו הוא סוף המאה התשע עשרה ותחילת המאה העשרים. דור זה הוציא מתוכו מורי נתיבות וסוללי דרכים, שהשפעת-הגומלין הרוחנית ביניהם היתה לאחד מסימני-ההיכר של התקופה. הללו התפרנסו זה מזה והתעשרו אהרדי בדברי רוח וברעיונות גדולים עד כי ניטשטשו גבולין והיו כלא היו. זאת היתה ההטמעה שמולידה היים ויוצרת תקופות וזרמים שמהם מתפרנסת האנושות ומת-פרנסים עמים.

אך מי כח. נ. ביאליק חדר לנפשות בני דורו? מי כבעל "הניצוץ הקטן" הבעיר את הבערה בנשמות הנוער וטלטלו טלטלת גבר?

בקובץ "הצדה", לזכרו של א. נ. גנסין, סיפר לנו ברנר כיצד עמדו הוא ורצו על החוברת שבה נדפס "ביום קיץ יום חום" לראשונה ושיננו את החרוזים היקרים, ומשהגיעו לרסיס נאמן אורידה עליך" לא עצרו דמעתם והיא נתגלגלה על דף השיר. הדמעה והיגון היו מורשת יהודים מדורי דורות, עד כדי התפקקות חוליות הנפש, עד כדי חיפוש מרדני לאפיק חדש. ובצר הדם ענה עמד הנר, בן-לחיה מתמיד לשירתו של ביאליק, בין שהוא נר על השולחן בבית "קטן ודל" ובין שהוא מתגלגל בדמות "ניצוץ קטן" או "גחלת לוחשת" או "שלהבת" או "רצפת אש" וכר.

היה נרו של ביאליק גם לאבוקתו של דור שכלא דמעתו ופרץ למיפעל במרינפש והחלטה נחושה. הוא רימן על התפקיד אשר לפני הדור לתשוק אור, "תחת פטיש הצרות הגדולות". וככה בראה אנחנו, הצעירים יותר, את דורו של ביאליק: נסערים מעצב, מאלמנות ושכול ויאוש, לתיקון נשמות גדול לאור של יצירה, לאש עלילות גדולות ונצורות.

היתה זאת, אם כן, שירת האזעקה. היא הועיקה את טובי העלומים וקידשה אותם לתפקידם. מכאן מקומה של שירת ביאליק בלבנה של העליה השנייה, ובמידה מיוחדת ביותר בביטוי הספרותי והמחשבותי של ב. כצנלסון.

מנטיה, בלי היסטוסים. לא גרס את "חשוביו המבר ססים" של אחד העם, והעדיף עליהם את מיריותו הלוהטת של ברנר; הכיר, שהרצל הוא האדם המבר קש, הלב המבוקש, באשר לא האמין אלא בשטע, באמונת הסידים, בדביקות גדולה שרק בכוחם למשור קרובים ורחוקים — להווי את הסלע ממקומו. כן יש גם שהתרפק על "ההרפתקני" — על המתור, המופלא. כלום היה אימבר משוררו? אבל משך אותו האדם הנעלך, לקראת נחשים, זה הקול המדברי, החש מרחוק את המצינות ההומים, ואף אם פוסח אחר-כך עליהם.

*

את מהותו שיערתי עוד בתופיעו ב"המעורר", הכרתי בו את האדם שאינו מרוחק להגיון הקטן — שעינו תקועה בערפלי מרחקים. בעצם סגנונו הכתבתי את הכמיהה לפלאות, היה זה סגנון, שהחיו ניצוצות כנהלולים כחולים, שביקש רעיון לא שערותו, פעמים קשה היה לדעת, מה מבקש תאיש — אבל היה ברור, שהוא רוצה להעקר מן השממה מצרות-השטח, שהוא שוקק לאנשי-קומה, על כן הלך ללמוד את סוד חובל, על כן דבק ראשונה אצלנו בתורת הגבורים של קרלייל, ויש שנמשך גם אחרי קסמיהם המסופקים של הביסמרקים. היה בכך משום ערגת רומאנטית, שעוררה את תמחורו ואירצונו של ברנר, אבל עורך "המעורר" לא נעל את שעריו גם בפני דברים תמור הים אלה. ידע ידע, שיש לו עסק בכל זאת עם בנם של רחמנים בני רחמנים, — ששמשו היא אחרת, חופיו אחרים, ועדיין לא מצא במה למלא את החלל שבמבואי יומו העולה.

*

בו קשורים פלאי המולדת הראשונים. זכורים לי הטילים בשעות השקיעה משרונה לתלאביב. מן השדות הכתולים עלה שקט, לא ידענוהו עד אז — עלו שעיפי האושר של הארץ שוכינו בה, וטרם תעלה עליהם עב ככה יד איש, שדות-השרון ההם! דומה, שגם להם היה אותו צבע כחול, עמוק, רות, טלול-ערב. חלל העולם שוב לא היה ריק, וכל הבאות היו שטחיות כשדות והם שהאדימו באורם ילדותי. העולם עצמו הן היה אז צעיר עדיין — צעיר בליח שנים...

במקום חיי הרוח של הגיטו העתיק והמחודש
האדם שנברא ישר".

את שינוי הערכים הזה מגדיר ב. כ. במלים
הרעננות של שירת ציון הביאליקאית ו"אגרת קטנה"
נתחבבה עליו ביותר.

"עוד טרם אבינה מה יהיו חלומותי ונפשי.

כצפור בהריחה יום דרוו..."

אין ספק ששיר זה והדומים לו היו לנוף תאידיאי
של העליה השנייה. ריבוי המובאות שמביא ב. כ. מן
השירים האלה, וביחוד מ"אגרת קטנה" (שרבים מבני
דורו הפחיתו בערכה, כג. ז'בוטינסקי, מתרגמו הרוסי
של ביאליק) מעיד, מה עמוקה החריטה שחרתו בלבו
של דור החלוצים והמגשימים.

כך הוצבה המטרה של "שינוי הערכין שצפוי
ברוח הקודש של השירה העברית", גדולה תרדו של
ב. כ. שלא יסאר החלום הוית"שוא. במאמרו "מן
המבוכה", שנכתב בשנת תרע"ט, משיח הוא את דא'
גת, ושוב במלות השיר שאינו שוכח חסדו, וסביב
המלות המועטות "אין תקוה ליונה בצפוני הנץ /
ועתה שתי עיני נשואות מורחה" אורג הוא את רשת
הרדותיו לבאות.

לחט רצונו שלא תקופה, כביכול, אמתו של השיר,
שילוכדו כל פרודות הכות המעט, שלא יסאר השיר
כחלום בלבד:

"ניסה המשורר בשנת תרע"ד את התקוה
האתרונה, ועתה אחרי חצי יובל שנים עדיין
נשארה זו התקוה היחידה, הראשונה והאתרונה".
"הרבה, הרבה התקרבו אליה?"

"רטט, רטט עובר את כולך למראה דמות
העינים הנשואות מורחה, למראה עם שרידי חרב
הנמלט על נפשו, למראה תקות העם האתרונה
השומה בכף ולמראה עמידתו אנו הדלה והריקה,
עמידת האח אשר "לו שדות בר ונחלת אבות
זמרחב דרוור", אשר לו הובטה "כי לא תורע אל
קוצים, לא תיגע לריק".

כברגר כואב הוא ב. כ. כאב אים. המשיכה
עצומה והמציאות דלה כל כך. ישוב שאינו יודע
להעריך גם את "מתמיד", את אלה אשר שמו לתס'
קיד חייהם את הגשמת הצו: "לא תורע אל קוצים".
ואכן גדולות קשיחות הלב מכאן והמסירות מכאן —
עד שמתמלסות מפיו מלות "המתמיד" הקשות: "מה
צחיחה החלקה ומה מקוללה / אם פרודות כאלה תע'
בשנה בתוכה..."

שני קטביה של שירת ציון הביאליקאית הם
התווייה העלובה — והתחירה לראות בהגשמת התקוה

ב

המעין בכתבי ב. כ. צנלסון יתברר לו מה עמוקה
היתה זיקתו הנפשית לביאליק. השירה נספגה בדמו
והרונה במידה מרובה את סגנונו, זה כלירינגו העו,
סגנון עברי שהסך קודש לחול וחול לקודש. כל אימת
שנתפעם הלב ללהט העשית, אי אפשר לב. כ. שלא
להתנבא בלשון ביאליק או שלא להביא משריה.
ובדרך כלל, בלי ציון המקור, כאילו היו הדברים
לעצם מעצמיו של הכותב. הרי, למשל, הפתיחה
הביאליקאית המרעשה למאמר "לקראת הימים
הבאים", שהיה במניחי היסוד לאופית הממלכתי של
תנועת העבודה ובישר את תקופת התישגים שלה.

"לאור ברק הבשורות הגדולות... מה זה אפוא
נפעם הלב ונבוך? מה הכאב הנוסס? האומנם
רק מקורת תדהה היא דמעות שחרור והקלת?"

כך נכנסים אנו לעולם העשית הקונסטרוקטיבית,
כשמשק כנפי התפעמות שירית על ראשינו, כשאותה
אורה שירית שכולנו חיינו אותה "בערוב היום"
מלות אותנו: "כי מה הכאב ומה החלום / הבאים אט
עם צאת היום... / האומנם ירע לך בגבור / אשון
החושך על האור..."

ולא סגנון בלבד. שירת ביאליק הפכה לתוכן
נפשי עמוק לב. כ. צנלסון, בחינת בסיס רוחני ליצירתו
הפובליציסטית. במילותיה פתח את מאמרו הראשון
בארץ ובמילותיה כמעט גמר את חייו הנסערים. נשים
לב לסוקים כגון: "שרוף נשרפנו כולנו בריב הנה",
אל יהיה ביתנו למפולת" וקירבתם לפסוקי שיר כגון
"אם אפול מזה חרון על סף מפולת מקדשכם". הם
שרפוני בתי, הם ישרפוני במותי, והרי לא מקרה
הוא שלילד-טיפוחיו קרא "דבר", "ואם יש עמך דבר
והוא מר כמות... אמור... כל תחרד שפתך!" הלא זאת
תמצית אפיו של ב. כ. איש ריב ומדן עם יריבים
וידידים, זאת תמציתה הנבואית של שירת ביאליק,
שהורשה לדור המגשימים.

נדמה לאיש הקורא בכתביו של ב. כ. כאילו תב
האיש את חובו לספרות העברית להגשים חזון שירתה.
כל ימי חייו נאמן הוא לכמיהתו זו, שיהיה התזון
השירי וזה עם ממשותו. הדאגה שלא יגדל הריוח בין
השירה והמציאות, החרדה שיוכל המעשה להדיק
את החזון, מדריכות מנוחתו תמיד. הרי לפנינו ההת'
היבנות הראשונה, כפי שניסחה ב. כ. במאמרו הראשון
מ"מבנים" בשנת תרע"ב:

הנה הוא מתקרב, שינוי הערכין הצפוי ברוח
הקודש של השירה העברית בחומר וברוח. במקום
החומר העבר של חיי הגיטו — חיי אדמה ועבודה,

ובמקום אחר :

"תמה אני אם עמדו על כך, איזה מקום תופסת בשירתו של ביאליק הקינה על הדלות היהודית"... וכן : "המוטיבים של הדלות שוב חוזרים אצלו ומתעלים לשיא הביטוי, לשירה אדירה של עלבון וזעם וגו'..."

ועוד :

הישיב עוד בספרות — גם בספרות העולם — צירוף כזה של אמונה גדולה ומרד דתי על רקע העניות כבשיר "אמי זכרונה לברכה", השיר שכולו "רסיס אש להבה", שיר האם הצדקנית, "עניה מרודה"...

ושוב :

"רבים מגדולי ספרותנו, ממגדולי ועד ברנר ועד צעירים הצעירים, חזו מבשרם רעב ומצוקה... אבל דומה, אף אחד מהם לא העיז ולא יכול להביע קלון העניות המנוולת של צלב האלהים האנושי כאשר עשה זאת ביאליק ב-"אלמנות"..."

ואף זה :

"אכן לא לשוא הגדיר עצמו ביאליק עוד בשנותיו הראשונות : "אבי גלות מרה, אמי דלות שחורה"... שירתו האישית והלאומית שורה ודבוקה במכאוב העוני היהודי..."

הנאמנות הזאת לגוף הילדות היא נאמנות לשרשים, "כי ביאליק איש שרשים היה", שרשים שיונקים את לשד חיוניותם מזכרון לאומי ואישי כאחד. אמונה זו של איש השרשים היא שגברה על מרי יאוש וגם על יתום עולם והיא שכפתה על המשורר : עת לעשות! ועשתה אותו לאיש פעלים. "כי ביאליק ברוך זכרון היה", והאין באלה משום שרטוטי דמותו של ב. כצנלסון, איש השרשים המצוה על המפלט האחד — נאמנות! נאמנות זו היא שגברה על היתום ועשתה אף אותו לאיש פעלים, לתנועה ומגשים.

ד

כשאנו מקשיבים לדברי ב. כ., תרינו כרואים אותו כשהוא חוסן בגרעיניות עצומה את הערכים הבוררים בלבו בלהט המשורר, משל כאילו הוא חוצב מתוך דברי ביאליק את אבני הבנין למפעל.

"ביאליק הוא חזנה התנועה הלאומית" (כותב ב. כצנלסון בתשובתו ל. ה. ייבין). "עבודתו וקשיות ערפו של "החלום" בארץ יונקות ממעינות תרבותנו העברית ובתוכה מחזונו של ה. נ. ביאליק, מחומתם של "בשדה" ושל "תחזקת" וממרים של "דבר" ושל "אמן הציר העם".

הטוב. התמצית האנושית, הסיטואציה האנושית מבוטאת במלים, "אם גם אני איש" (מלות "אגרת קטנה" המובאות במבוא לכתבי ש. לביא). לנוכח החלום הנשגב הזועק להגשמה, המציאות העכורה, הפירוד וההתפוררות במחנה המגשימים אינם נותנים לו מרגוע לב. כ. על כן משנה מעש! והנה להט האחרון, שהוצק בנפשו, ינק מאותה תמצית הרגשה מרה שב"אגרת קטנה" : "אם גם אני איש".

בשירי הזעם דורך ביאליק את דורו לבקורת עצמית ולהערכה עצמית, אך בשירי ציון המעטים באים לידי ביטוי תם שני המוטיבים גם יחד, חרפת הגלות ומאור היצירה, והנה, ברגעי אכזבה ומרידות, נזכרות לו לב. שורות "בשדה" : "לנוכח פרדסים סגורים ושערים מוגפים בפני הפועל העברי, ובקרבו מתרוננות מלותיו של ביאליק, לא רסיסי זעתי את מגרשות אדמתכם השחורה הרטיבו"...

חזקא בשעת מצוקה ויאוש זכורת לו ההתחייבות שניסח : שינוי הערכין הצפוי ברוח הקודש של השירה העברית. על כן אסור להתיאש, יש לדרוך כל שריר ועצב, ולרתום כל קורטוב כוח להגשמת החזון ולשמור שלא יבולע להגשמתו.

ה

אין ספק שקירבה נפשית זו של ב. כ. למשורר ניוונה גם מצדי דמיון שבגורל. חזק של עצבות פרוש על פרי-רוחו של ב. כ. כשם שהיה פרוש על פניו. שמות מאמריו האחרונים, גם בשחוק יכאב לב, "מול קיר", מדברים בעדם. נראה לי שקרובה היתה לב. כ. קירבת חיים גם אותה שורה ב"צנה לו ולול" : "אחר ונמשכו לילות הזועה לא מנוחה ושנת ליי, ועל הכל הרי הזמין הבורר בגורל אישי, בגורל נעורים, שגרם כי תיספג בלבו של ב. כצנלסון שירתו האכזביוגרפית של ביאליק, "שירתי", "אכי", "שבעה", "אלמנות". כביאליק נתיחם ב. כ. מאביו בילדותו, כביאליק התפלץ לבו הנאמן של הבן הענוג למראה יסורי האם : "היש כפורים לענות אם, ואם שלומים וגמול לתפארת אדם כי תשוקץ". לא יפלא איפוא, שבהזדמנויות שונות הזכיר את שירת הדלות של ביאליק :

"אין שמו של ביאליק נמנה בקהל המשוררים הסוציאליים, אבל את הדמות המהירה ביותר, המרדנית ביותר של אשת העוני היהודית (לא עניות קוסמופוליטית, לא עניות של נייר) נתן לנו ביאליק בשירו "אלמנות" : "רבת הכלמתי מני עורי ואלמד לסלוח רבת, אך חרפת ענין ומרר דיך עורנה כמוקד בעצמי וגו'".

ובמקום אחר הוא מוסיף:

„לא כל כך פשוט הדבר לקבוע מי המריד יותר את האדם הרוסי: אם הפרסומים המהפכניים הרשמיים או הוגה ואמן כטולסטוי, שעמד מבהרץ, שהתנגד לסוציאליזם ותתיחס בביקורת למציאות הישנה וגם למפלגות המהפכה... וגם בספרותנו ביאליק אין עליו גושפנקה של ספרות העבודה, אך אם יבוא היסטוריון ויבקש לחקור תולדות תנועתנו לא יוכל להתעלם מן השיר „בשדה“: „כעני אעמוד לפני הוד הקמה המאירה השמחה... לא ידי עצבונן שבלים, לא ידי קומתכן טפחה וכו'...“ השיר שנכתב לפני ארבעים שנה הצמיח יותר ורע מכל הטפה פרוגרמטית“.

והרי ב. כ. עצמו מלמדנו, מה היה ביאליק לדור העליה השניה.

„אי אפשר כלל לתאר את הופעת אנשי העליה השניה, את התקוממותם נגד הציונות השוקעת, את שתירום תרונתי מבעל-הביתיות החבת ציונית ואת כוחם לעמוד על נפשם בפני נחשולי המהפכה הרוסית אלמלא היה להם (יחד עם י. ח. ברנר הנאבק אתם במערכה) משורר מוכיח חזות שחורות ומצוה על המפלס האחד — נאמנות!“ וכך דיבר ב. כ. באוני נוער:

„המאמר „הלכת ואגדת“ של ביאליק עומד, לכאורה, מחוץ לדברי הלכה המקובלים בתנועת הפרעלים ואף על פי כן מי הסביר לנו את דרך הרוח של תנר עתנו כמי שאמר: שאיפה שבלב, רצון טוב, התעוררות הרוח, חיבה פנימית, כל הדברים הללו

יפים ומועילים, כשיש בסופם עליה, קשה כברול, חובה אכזרית... „בואו והעמידו עלינו מצותה, יותן לנו דפוסים לצקת בהם את רצוננו הניגר והרופס למטבעות מוצקות וקימות“.

המלחמה החריפה ביותר שאסר ב. כ. היא מלחמתו נגד ההתבטלות, נגד התנופה לתוק, נגד שיחוד החזק אסילו במלים, ההתבטלות והנחיתות בפני הזר והתזק היא הסכנה הרובצת תמיד לשתח עם קטן ומורדף. תמיד ביקש להקנות לנוער את התכונה המלחמתית שתהיה תריס בפני אלו.

קראתם אצל ביאליק „ויתעב כאחד עוז נפש כלבים עם צדקת לב שפן“. בפסוק קצר זה הרת ביאליק את תו הקלון במצח רבים מבני דורו. והזכרים הולמים גם רבים מדורנו: בבית שחצנות ורברבנות ותקיפות של מי שעלה לגדולה, ובחוף — פחדנות וחוסר-אונים של השפן אשר צדקתו לפני תהלך ותכריז: ראו ענותי, ראו חסידותי, כמה אני זהיר במצות קלה ותמורה כלפי הנוול!“.

כשם שביקש ב. כ. כצנלסון להעמיק את השרשיות שיש עמה וזרון ואין עמה שכתתי, את ההכרה העצי מית של גזע הינוק משרשיו, כן ביקש תמיד להעלות רבדים רבדים מהכרת-עצמה של התנועה, וכן ביקש להעמיק את זיקתה לשירה העברית ולערכיה. משירת ביאליק העלת, מלבד שנאת הגלות, את השנאה לתנופה ולהתבטלות, נאמנות לשרשים, נאמנות לחוון היצירה המקורי, עשיה קשה כברול ועול מצות המעשה.

בתוך חיי הקוממיות שזכינו להם התקיים דמותו של ב. כ. כצנלסון גם כמגשים הזון הקודש של השירה העברית.

ספרים

הדרמה של הגאולה

יעקב בכשטיץ

בקץ הימים זאת חייט הזו. הוצאת
עם עובד, תל-אביב תש"י.

עוד לפני ההצגה ב"הבימה" ראו מבקרים אחדים חובה לעצמם להסביר את היצירה, ואחרי ההצגה — לא כל שכן, ואמנם ראוי הוא ה. הזו בשל יחוד הספרותי לעיון מיוחד. אך אין ללמוד בזירה שה מכל יצירותיו של ה. הזו על יצירתו הדראמאטית. אחד המבקרים ראה לקבוע שיצירת ה. הזו "פותחת דף חדש בתולדות הדראמטורגיה העברית, המקורית, הארצישראלית". (כוונתו של אותו מבקר, כמובן, לדראמה ולא ל"דראמטורגיה", שפירושה קביעת חוקי הדראמה, הפואטיקה של הדראמה או דרכי העלאתה על הקרשים). אך האמנם ייקבע או יעלה ערכה של יצירת הזו על ידי קיפוח חלקן של יצירותיהם הדראמאטיות של מ. שהם ויעקב כהן למשל, שיש מהן העולות, מבחינה פיוטית ורעיונית, על "בקץ הימים"? סוף־סוף אין ערכה הספרותי הפיוטי־הדראמאטי של יצירה נמרד בהצגת היצירה או אירעהצגתה, בנהירת הקהל להצגה או בהעדרו ממנה. "בערבות הנגב" ליגאל מוסינזון לא הפך למחזה טוב וליצירה של אמת מטעם זה שהקהל קיבלו, ולהפך, מיצירותיו של מ. שהם לא נגרע מאומה משום ש"הבימה" לא הרחיבה בנפשם להתגבר על הקשיים ולהציגה. אף אנו נדון במחזהו של הזו בלי לשעות לסירוש שניתן לו על ידי "הבימה". אין לסנינו אלא תורה שבכתב.

ב

הסכימה הדראמטורגית של "בקץ הימים" היא בקויה הכללים, זו המקובלת במחזות בני שלוש מערכות. בראשית היצירה נתונה האכספוזיציה, הבאה לגלות מה שקדם ליצירה, ולרמוז על יחסיהם ההדדיים של הגופות המועלות. העלילה גופה מתחילה רק עם הפגיעה, עם התנגשות הניגודים, שמכוחה עשויה לבוא ההתפרצות. אף "בקץ הימים" כך. תחלה אנו שומעים מפי הברדן מה שקדם להרמת המסך; מתודעים ליחפא, הגבור הראשי, באמצעותה

של שיחת אולק ויוטה, וכן שומעים במרומז על היחסים שבין יחפא לבין אולק ויוטה, רמזים הנעשים שקופים יותר בשיחת דולצה־יוטה־אולק ובעיקר בשיחת דולצה־יוטה. שיחת אחרונה זו כבר מראה את השניות שבלב היהודי כלפי אמונת המשיח: מצד אחד לומר יוסס הכהן את סדר "קדשים", כדי להיות מוכן לעבודת המזבח, וכצד שני הוא מנחם את דולצה אשתו: "האלהים אשר גאל אותנו מאנטיכוס וטיטוס הרשע הוא יגאל אותנו מידי המשיח" (עמ' 28).

זהו בעצם סופה של האכספוזיציה ואחריה צריכה לבוא ההתנגשות באין מעצור, כדי להכניס את הקורא והמסתכל לעלילת היצירה גופה. אך המחבר שילב במקום הזה את האפיוודה של ברייגל־וולפלן, שאין לה כל קשר עם העלילה הראשית, וכל עיקרה סיטואציה עליוה ומבדחת. מבחינה דראמטורגית לא זה המקום לעלילה זו שהיא ספלה לעיקר; עדיין לא שמענו דבר על התנגשות, עדיין לא נתפסו הקוראים והצופים בלבם, והרי השינוי גרידא, עצם המעבר מהלך־רוח רציני, לא מתוח ולא קודר, להלך־רוח עליו, אינו מצדיק עדיין אפיוודה זו, אפילו היא כשלעצמה יפה היא. — העלילה גופה מתחילה עם ההתנגשות שבין יוסס לבין יחפא (עמ' 40—44). התנגשות זו מכינה את סצינת־האבה־והמשיח שבין יחפא ויוטה, זו שבסופה מביאה לידי כשלוננו האיש של יחפא. כאן, בסצינה זו, עמס יחפא על עצמו את "האשמה הטראגית", וזו היתה יכולה, אילו נוצלה כראוי, להרוס את הגבור בפנימיותו וממילא להשפיע על עמדתו החיצונית. אולם המחבר אינו מנצל את חוויותיו של הגבור ויחפא אינו מגלה אף קורטוב של נקיפת לב; יחפא הוא מראשית היצירה וכמעט עד סופה אחד, כל שינוי לא חל בו — דבר הסותר, כמדומה, את עיקרי הדראמה וההרגשה האנושית.

בדיאלוג של יחפא־יוטה מפתח הראשון את התאוריה שלו, "העולם בחטא יפדה", כלומר סתירת הבנין שעליו עומדת כנסת־ישראל, סריקת דת ודין, עזיבת מידות ודרכים — בקיצור, אהבת החטא ממש כאהבת קידוש השם לשעבר, כאן נרמזים אנו לייבו העיקרי של יחפא, הרב: "בלי תורה ומצוות אין

השכלה נפשית ורוחנית שאינה מצויה בדרך כלל, בהמונים. בצורה מעמיקה ומשכנעת הראה ז. פרויד שתביעת התרבות הציביליזאציה לשינוי חיי היצירה ודחיקתם עלולה להביא לידי ריאקציה ניברוטית של עמים ותרבויות. לריאקציה ניברוטית וחולנית כזו עדים אנו ב„קץ הימים“, ונציגה הראשי הוא יחפא. ואכן יפה אמר הרב: „גאולה זו שאתם משתבחים בה אש זרה היא... יניקתה מגלות הנפש, מרצונות וכיסופים רעים של הסטרא אחרא!“ (עמ' 97). הרצונות והכיסופים הרעים, הארוטיקה והרצון להשרת תחרת מהכבלים הארוטיים המקובלים מקודם ב„סטרא אחרא“, בתחום המנוגד לשכל ולתבונה, בתחום החושים, וכלום יפלא, שהתמונים נמשכים למנהגים ניברוטיים, פסיכופאטיים, המסיפים לחירות היצירה, לניחיליות תרבותי, לאמנציפציה של התאוות. שאיפה כזו אינה חדשה בספרות היא נקראת בפי ניצשה (בספרו „Geburt d. Tragödie“) דת ריוניסוס, דת היצירה. לפי זו החושים והיצרים הם קנה-המידה לתבונה, למוסר, לדת, לאמונה, ולתרבות בכלל. אלו הן המסקנות המתחייבות מן הברור העיקרי שבין יחפא לבין הרב, ברור שהוא גם נקודת-הגובה של הדראמה, ומיד, אחרי נקודת גובה זו, באה נקודת המיפנה שבתמונה שבה נתפסו יחפא ויוטה בקלקלתם; ההמון, שהלך קודם אחריו, עזב אותו, והרב מחליט להתרימו.

אנב, מן הראוי להדגיש, שעזיבת ההמון את יחפא מקורה אינו במוסריותו של ההמון; להיפך, מקורה בקנאה לזה שנתמלאה תאוות, כדברי הברדון: „אנו מסתגפים וחובטים על הקברות והוא יושב לו ומשחק עם הנשים! זרין ונשכר!“ (עמ' 146). נקודת מיפנה זו העבירה את העלילה לתחומי הפרטי של יחפא, וסיומה של המערכה אינו מניח כמעט ספק בתבוסתו של הגבור, כאן המקום — וזו חובתו של הדראמאטיקן — לשלב, עוד לפני ירידת המסך, אילו מלחמות ירכתיים, הרצופות סיטואציות של מתיחות מודרנת, גם כאמצעי של הפוגה לאחר המתיחות העיקרית וגם כדי להביא אילו ניצחות של תקוה לסיומה הרצוי של הדראמה. ה. הו לא יצא ידי חובה זו.

ד.

במערכה השלישית שבמחזה בן שלוש מערכות, אין בדרך כלל מקום לדיאלוגים ארוכים, לברקי רעיונות, להשתפכות לידיה ולרחבות אפיה. המטען שבעלילה חייב להתפרק כמאליו, בחזק יד, על ידי עובדות בלבד; כל החושים נמתחו בגלוי לעין

לנו חיים. יריב זה רציני הוא שלא כיוסט והאחרים, שהפסיכוחה ההמונית גברה עליהם, ואף על פי שבסר תרילבם מפסקים הם במשיח, הרי, בדרך כלל, אין הם מעזים לגלות ספקותיהם במעמדו של יחפא. פסיכוחה המונית זו באה לידי ביטוי בתמונת המשתה בביתו של יוסט (עמ' 67/80), זו שמכינה את הקורא לקראת כל מה שיקרה בביתו של הרב במערכה השניה. מערכה ראשונה זו נסתיימה איפוא בנצחונם המלא של הגבור; כל הנתונים לנצחונם להבא הם בידו, אלמלא הפסיד את עמדתו האיתנה בשל מאר רעות פרטיים, שלא נתאחו כל צרכם עם העלילה הראשית.

ג.

במערכה השניה בדראמה בת שלוש מערכות נמצאת תמיד נקודת-הגובה ואחריה נקודת-מיפנה, המפנה את העלילה לכיוון אחר, הרומן על סיום טראגי של היצירה. גם המערכה השניה של „בקץ הימים“ בנויה לפי סכימה מקובלת זו: נקודת הגובה נמצאת בברור הראשי העיקרי שבין יחפא לבין הרב, וגם כאן, לכאורה, ידו של יחפא על העליונה; כל הנוכחים חומלים בדעתו של יחפא ואפילו מעינים לפגוע ברב, אולם רק לגבי ההמונים גדול כוחו של יחפא — אך מה נספי הוא בתשובותיו לתקירות ודרישות של הרב! כאן, בתמונה זו, באות לכלל ביטוי שתי תפיסות-עולם: ראצינאליסטית ואיראציר נליסטית. הרב הוא הנציג הכולט של הראצינאליזם, גם כשהוא מסתמך על חז"ל. הרב חוקר ודורש לסדרי העתיד, לצורות חיים שתבואנה ואין הוא מסתפק בתשובתו של יחפא: „השולחן וזערוך“ של עולם החירות עדיין לא נכתב“ (עמ' 95). אין הוא מוכן להרס הישן בלי שיראה ברור את קוי העתיד; הרב איננו „הגלות“, כפי שביקש, כנראה, המתברר להציגו, או כדברי יחפא: „והגלות כל עצמה“ (עמ' 107). אריתו נציג של תרבות וציביליזאציה שהוכיחו את כוחן בחשכת הדורות של הגלות (ראה, למשל, „אם יש את נפשך לדעת“, ו„המתמיד“ לח. ג. ביאליק). יחפא אריתו הנציג האיראצינאליסטי המובהק שסיר מנו הוא: הרס סקפטי של כל המקובל בתחום הדתי והסוציאלי והכמיהה להגיע לתנאי חיים חדשים ולדרכי-מחשב חדשות הגובעים רק מתוך רעבון החושים והיצרים.

מכאן הסבר לתמיכת ההמונים ביחפא. להמונים יש רק רוח מהרס; שלטונם הוא סימן מובהק של התפוררות. תרבות וציביליזאציה מחייבות כללים וחוקים קבועים, מוסר, מעבר מן התושני אל התבונית, ראית-הגולד — כללו של דבר, דרגה גבוהה של

* S. Freud, Das Unbehagen in der Kultur.

נהג ת. הוזהר לפי כל כללי הדרמטורגים, החל מאריסטו דרך ציצרה, לסינג, פרייטאג, שופנהאואר, ניצשה וכלה באחרונים, שקבעו הלכה של איסור ההפתעה, והדריא-מאטיקנים, עד כמה שידוע מתולדות הדרממה והתיאטרון, שמרו רובם ככולם על איסור זה.

ה.

בעיה אחרת, שת. הוזהר לא הצליח להתגבר עליה במלואה, הוא ליקוי אחדותה של העלילה. לפנינו לאמתו של דבר, שתי עלילות: עלילת יוספא ויוסטה, רשות היחיד של הגבורים, ועלילת העם כולה, רשות הרבים. שתי העלילות לא נתאחו למסכת אחת ויחידה, ולא בשם הכלל של „אחדות העלילה“ יש לסעון טענה זו, אלא בשם ההגיון הדרממטי גרידא. שכן בכל יצירה דרממטית טובה יש רק קונפליקט אחד ורק סיטואציה דרממטית אחת; ואם גם יש מתיחות בודדות ונפרדות הרי הן כולן חייבות להיות משועבדות למטרה הדרממטית, והיא השגת הסצינה הסופית. והנה, היחסים שבין יוספא לבין יוסטה אינם משועבדים למטרת הגאולה, לסצינה הסמלית של שריפת העיירה, ולעיתים מתקבל הרושם שהם הם העיקר, אולי נוצר רושם זה משום שעלילת קץ הגאולה ידועה מראש; היא נידונה לכשלון, ואילו עלילת יוספא ויוסטה אינה ידועה וסופה מי יסודנו. אמנם התשובה לשאלת ה„מה“ אינה מברצת, אך ה„איך“ ודאי מכריע, וכאן הוצמד ה„איך“ של העלילה הראשית, עלילת הגאולה, בצל ה„איך“ של עלילת יוספא ויוסטה; לא גאולת הכלל כאן עיקר, אלא גאולת יוספא ויוסטה מלכטיהם הקשים.

הואיל ולא נתאחו שתי העלילות הללו, קיים ספק חמור בלב הקורא-הצופה במשך כל היצירה כולה: המאמין יוספא גופו במשיח, האם גאולת הכלל קודמת בעיניו לגאולת היחיד, או שמא גלותו הפרטית — חייו עם אשתו שאינו אחבה, אהבתו ליוסטה שלא באה על סיפוקה, היותו סמוך על שולחן חותנו — היא המקור לרעיון גאולת היחיד, ומכוחו ובעקבותיו של רעיון זה נולד הרעיון על גאולת הכלל? לשון אחרת: עו חפצו של יוספא להשתחרר מכללי החברה המקובלים, מאשתו, מחותנו ולקרא דרור ליצירה, אך תואל ואין בו עוז למרוד במקובל בתחומו של המקובל, נתלה באילן גדול, במשיח. לכאורה אין כמעט ספק (ראה, למשל, עמ' 57, 135 ועוד), שמתחיל לה אין אמונתו של יוספא במשיח אמונה לשמה בלבד; היא תלויה בדבר והוא המביאו לקונפליקט שבינו לבין החברה. בקונפליקט זה אשם יוספא; כאן יש יחס סיבתי בין הכשלון לשיגאותו בעבר; הוא אשם בפורענותו — אך שיגאותו שייכות לרשות

במערכה הקודמת, נשזרו ונסתבכו, ומעתה חייב הכל להתפוגג בצלילות וללא משוא-פנים. אך עם זה — האיל וכל מערכה סופית עומדת בסימן קו יורה, לעומת הקודמת שהיא בקו עולה, והעליה איטית מן הירידה — מן ההכרח להכביד על הירידה. הכבדה זו נעשית על ידי סיבוכים חדשים, שרמזיהם ונימוקיהם כבר ניתנו קודם, כדי שלא לערב נימה חדשה בסופה של היצירה.

גם במערכה זו שמר ת. הוזהר בדרך כלל על סכימה מקובלת זו. מקום התרחשותה הוא ה„הקדש“ ובו הקבצנים ויוספא הכותב את מגילת המחאה וההתרסה על הגלות. המבקש להפוך סצינה סטאטית מעין זו לתמונה דינאמית אין לפניו אמצעי בדוק ומנוסה מן הזאת „אורחים“ מבחוק... בדרך זו הלך אבי הסרנאדיה, אייסקילוס, ב„פרומתאוס הכבול“, ורבים הלכו בעקבותיו. וכן עשה ת. ג. ביאליק ב„מתי-מדבר“ בביקורי החיות לפני בוא הסערה. גדולה מזה, מבנה מערכה זו מזכיר את מבנהו של „פרומתאוס הכבול“. העיור והקבצנים הם מעין המקלה היחידה שב„פרומתאוס הכבול“, וכשם שבאים אורחים גם לנחם את פרומתאוס ולשדלו שייכנע, וגם לתנות לפניו את צרותיהם, כך באים ב„בקץ הימים“ אורחים בשליחות כפולה זו. גם סיומן של היצירות דומה במידה רבה: פרומתאוס מסרב להכנע ובאה שקיעתו; יוספא מסרב להכנע, ושריפת העיירה צריכה לשמש סמל לשקיעת הגלות — אך כלום אין זו שקיעתו של יוספא? במערכה זו חל ביוספא שינוי מנומק, מרומז מקודם ומוכן כדבעי; עד עתה הופיע יוספא כחסידי נלהב של המשיח, ובסוף מערכה זו הוא מופיע כמשיח בן יוסף (עמ' 279). בפעם הראשונה שומעים על משיח בן יוסף בדברי הרב: „משיח בן יוסף לא בא, ואליהו הנביא, זכור לטוב, לא נגלה עלינו“ (עמ' 90). טענה זו שבפי הרב צריכה לשמש ראיה למשיחיות-השקר של שבתי צבי; אחרי כן שומעים מפי יוסטה: „ראיתי בחלוסי את משיח בן יוסף“ (עמ' 112); — והרי הרמז שקוף למדי בדברי יוספא ליוסטה, כשהוא מציץ לתוך עיניה ואומר: „הנה הוא (היינו משיח בן יוסף — המצטיק) נשקף מתוך עיניך“ (עמ' 120); ועוד פעם שומעים אנו בדברי אחד העניים: „והו בת הרב, היינו, אומרים עליה, נתונה היא מן השמים למשיח בן יוסף, והיא זונה פרוצה“ (עמ' 158). ובאחרונה, בידויה המזעזע והניברוטי של יוסטה, שומעים אנו על חיפושה אחרי משיח בן יוסף (עמ' 216). רק בסוף היצירה מאכש לו יוספא את יוסטה, בתורת משיח בן יוסף (עמ' 279). שמע מינה, אין שינוי זה פתאומי והוא מובן ואין הקהל מופתע. כאן

המשית. לאהרונה הופיעה בעיה זו. בחינת חייה ואנשיותה. בסיפורי: „חבית עכורה“, „הדרשה“ שנקבצו בספרו „אבנים רותחות“¹. ב„חבית עכורה“ משמיע מורשקה את שיר התהילה לגלות: „כל אומה שיש בה רוח הקודש לסוף גולה... רוח הקודש מביאה לידי גלות וגלות מביאה לידי רוח הקודש“ (עמ' 165, וחשוה „בקץ הימים“, עמ' 70, 119). והרי האנשיותה ב„הדרשה“ (עמ' 227–244), בניתוחו המעמיק של יודקה, המוכיר בהרבה את דבריו של יוספא (השה „בקץ הימים“ עמ' 76/77, 93, 107/108, 111, 154, 181/182 „אבנים רותחות“, עמ' 231/239).

ואולם רב המרחק שבין יודקה לבין יוספא: יוספא בונה את בנינו על עפר תחות, ואילו יודקה — על קרקע מוצק. יודקה בסיפור „הדרשה“ אינו גלחם ב„סחנת רוח“; יש בידו תכנית ברורה, הדיון העיוני בתולדות ישראל מטרתו להוכיח את צדקת תכניתו ודרישתו. יודקה מופיע לפני „ועדה שאינה גלויה אלא לצנועים וליחידים המזומנים לה“, והרי הם יושבים „ליד השולחן הירוק, מימנו ומשמאלו לראש החבורה, כולם ברורים ועזים, כמיני ראשי־גיטות וגבורים עושי־מלחמה“ (עמ' 227). הרי לפנינו מעין מסקדת התגנה בתקופת המנדט — וליודקה רק שאלה אחת: „מה אנחנו עושים כאן... כאן! בבית הזה, בארץ ישראל. ככלל...“ (עמ' 228). שאלה זו, שאינה מובנת כליצרכה לחברי הועדה, מביאה את יודקה לדיון התיאורי בתולדות עמנו והוא בא למסקנת, ש„הציונות לא המשיך, לא רפואה לשם מכה. שטויות! היא עקירה הריסה, היא ההיפך ממה שהיה“ (עמ' 242). ואם תמצא לומר: הציונות היא המשך דיאלקטי למה שהיה, — אמנם את העיקר אין אנו שומעים מפי יודקה, הבא להוכיח לאותה „ועדה“ ששיטת ההבלגה של אותה תקופה היא שיטה גלותית — והרי הציונות היא עקירה הריסה של הגלות; יודקה אינו מבטל איפוא את הגלות ביטול לשמו, אלא לשם מטרה מעשית. ח. הוזה גלחם איפוא ב„הדרשה“ בהיסטוריה היהודית לא יותר — כפי שחשבו רבים בטעות — ממה שנלחמת הציונות לשינוי פני ההיסטוריה שלנו (ויש לשער שתנאי שלטון המנדט הביאו את הוזה להסוות במסווה עיוני מדי את מלחמתו זו). שונה בתכלית מיוספא האיראצינאליסט הרומאנטי הוא יודקה הריאליסט, ואף הראצינאליסט במידה מרוכנת, שבהכרח מן הראשון מצא סדן לפעושו.

¹ אבנים רותחות מאת ח. הוזה, „עם עובד“, תל־אביב תש"ח.

היחיד, והי טראגדייתו שלו ולא סמנה יתר ופינה לטראגדייתו של העם כולו. אמנם בסוף היצירה, כבר משוחרר הוא יוספא, כמשיח בן יוסף, מכבדיו הארוטיים, מאחר שהתאבדה אולק, אך הוא גם איבד במו ידיו את האפשרות לכוא על סיוקו המיני, ואפילו מבחינה פסיכית בלבד, אחר שיוספה יצאה לתרבות רעה, ולו גם נשארה בחיים (עמ' 220). אמנם אין ת. הוזה מפתיענו בשינוי שחל ביוספא בסוף היצירה, ובכל־זאת קיים ספק אם יוספא גופו מאמין בדבריו; יתכן, שמידת הרחמנות הטבועה בו (ראה, למשל, עמ' 30, 58) היא סיבת דבריו אלו להגיע את יוספה האומללה, נכונותו של יוספא לעקידת עצמו ואי־כניעתו בסוף היצירה מרחיקות במקצת את הספק הזה, אך אינן מבטלות אותו לגמרי.

ה.

כבר עמדנו על האיראצינאליזם של יוספא ועל המומנט הדיוניסי שביצירה. ואמנם מוצאים אנו ביצירה זו של הוזה הרבה מן היסודות של האיראצינאליזם המודרני. מרוסו ועד שופנהאואר ומשורר פנהאואר ועד ניצשה. האיראצינאליזם של תקופת רוסו הוא על הראצינאליזם של תקופת ההשכלה ומסתעפים ממנו כל הזרמים הטבעיים הנוצריים־המיסטיים של הרומאנטיקה שבאה אחריה, ואילו תורת ניצשה היא תגובה על הפוזיטיביזם המאטריאליזם של המאה התשע־עשרה ואף היא קוראת לשהרור תפיסות החיים האזרחיות ולשינוי ערכין, בין שתי תקופות אלו עומדת כמקשרת יצירתו של שופנהאואר „העולם בחינת רצון ובחינת דימוי“, שהיא ביסודה מיסנה רומאנטי של הסקפטיציזם התבונתי. האיראצינאליזם של שתי התקופות הוא הכרזת מלחמה על כל יסודות החברה המודרנית. רוסו וניצשה מפארים את היצרים, ואילו לגבי שופנהאואר — הרצון הוא כל־יכול. את המומנט הדיוניסי ב„בקץ הימים“ כבר הדגשנו ולגבי ערכו של הרצון ראוי לעיין בעמודים 107, 151/152, 191/192. יתירה מזו: מוצאים אנו ביוספא גם הערצה אלילית ממש אל הארוס הגשמי, כפי שהגיע אליה לודיג פויאָר־באך. והנה, כלום גבור דיוניסי, שמבנהו הרוחני הוא מעין זה. ונוסף לכך הוא נברוטי ופסיכופאטי, יש בכוחו לדבר אל לבנו כיום ולעורר אותנו על דרכי העם היהודי בתפוצות?

לא בפעם הראשונה מטפל ת. הוזה בבעיות הגולה

ומשכילים, המדגימים את המשבר הרחני שבא על צפת וביקע את קליפת תוסנה החסידי-המקובל.

כבחלק הראשון, בא הרע גם כאן להסריד את מנחת הטובים הרשעים גם יחד, אך בעיקר הוא מטריד את מנחת המאמינים. אם בספר הקודם היה עיקר העלילה בהתמודדות שבין המיסטאפסיקה והפריסיקה, הרי כאן עבר מרכז הכובד — במידה שהוא מצוי בכלל — אל המאבק שבין האמונה המשמרת לבין צורות החיים החדשות, על גילוייהן המרובים.

סגנונו של בריוסף משתנה בלי הרף. הוא פרוזאי ופשוטני בשעה שהוא עוסק בתיאור, ובעיקר בציור הזעיר. הוא עוסק ערפל וסלסול בשעה שהוא בא לדבב את גיבוריה, בעיקר במגולוג. ואין לך דבר מסוכן למספר מגולוג, המתימר למצות סיבוכים של נפש יוצאת-דופן. אותה שעה יוצאים כל שרי הבאנאליות ממחברותם ונותנים ללעג את נסיונותיו של המחבר להביע הבעה שירית או עמקנית את נפש הגיבור הסבוכה. ואולם הנעימה העיקרית הפעם מתונה היא. סמי מכאן הדראמטיות הלוהטת, ש"בת" ברך" בה ספרו הקודם של בריוסף.

המאבק הנפשי של חיים כ"ץ רחוק מדרמאטיות. מקובל זה, המופרש מן החיים ומבני ביתו, יוצא לירושלים, לבקש את הגחלת שאבדת לו. אפשר הוא „המוהיקני האחרון" המחזיר אחר אותה גחלת צפתית, ואף הוא אנוס לבקשה חוץ לגבולות של צפת. ביקש פשרי חלום-נעוריו, ומצא חתן לבתו. אכן תורת ההזיות המופלאות של צפת באו דברים גשמיים יותר. נכשל חיים בשליחותו — והצליח בריוסף בציורו. עיצוב הקהילה החסידית הירושלמית הוא מן השלמים שברומאן. כשרונו האפי של המספר גינער, כביכול, עם שינוי המקום והאווירה, בקיום מעשים צייר המספר את ירושלים החסידית, את הניגודים בין העניים המרודים ואנשי היחש. חיים כ"ץ הוא יוצא-דופן במקצת בחלק זה של הטרילוגיה הזאיל ועיקר התענינותו של המחבר נתון כאן לבריא ולמוחש, ושוב אינו מפליג אל מלכות האנומליה.

ילד-שעשועיו של בריוסף הוא פניו, היוצא על עיקר, בעוד שבנו של אלעזר כ"ץ, חיים, משמש המשך למסורת המקובלים, המנותקת מעולם העשית, סוסתו לפני שיירות עולים מעכו לצפת. ואמנם מלבר שו המחבר לבוש תנ"כי, אגדי, הוא היה הראשון לאנשי צפת אשר הצטרפו לעובדי-הארמה בראש-פינה והביא את בשורת החיים החדשים לצפת, אדם בעל אינסטינקטים פרימיטיביים ואימפולסים תיוביים, אף על פי שיש בו גם קורטוב של נחיתות. ניגוד

המשכו של רומן

א. שאנן

„תעלומה ואין קורא לה" תחת יהושע ברייט, הוצאת נ. סברסקי, תל-אביב תש"י.

כבחלק הקודם של הרומאן על חיי צפת במאה הי"ט * משמש ביתו של אלעזר כ"ץ מרכז העלילה. אך ניכר, שהמספר שינה, אולי בהיסח-הדעת, את דרך סיפורו והריחו מיוחד מקום נרחב לתמונות קטנות. כל אחת מהן היא כחטיבה בפני עצמה. דרך הרצאה מקובלת על בני המאה הי"ט, בעיקר מן האסכולה הרומאנטית. דמויות האינדיבידואליסטים, שרישומם בולט ביותר ברומאן זה, תוכננות לעצמן מסגרת זו שסופה קרוב לתחלתה ואין התארוצות המרכזית באה להפריד ביניהם. ומאידך גיסא, הרי ריבוי התמונות הזעירות יש שהוא מתנכל לשלימות העלילה ומטשטש את מרכז הכובד שברומאן. בביתו של אלעזר כ"ץ קמים דורות חדשים, דמויות חדשות, ודעתנו יש שהיא נוחה מהן פחות ויש יותר, אך גרעין העלילה הועמד בנסיונות קשים.

צפת המסוגרת בתוך אמונותיה ומנהגיה התפלים, רואה עצמה פתאום מוצפת בשורות חדשות. העיר אינה עשויה להסביל פנים לאותן רוחות-פרצים, שסופן מתערות בה על אפה ועל חמתה. כל אחד מן הרעיונות החדשים נתון בתוצנו של טיפוס חדש, דבר הכופה על המספר סטיות מרובות ומקשה את המיזוג. ואם אין מיזוג — אין רומאן. הדמויות נשר-ארות ברשות היחיד שלהן, יתר על המידה, והקשר שביניהן רופף ולפעמים מעושה. אותה רוח-פרצים, דומה, ידה היתה לא רק בצפת, אלא גם במיבנה הסיפור. כללו של דבר, אין בידי מרכז התארוצות, יש בידינו מרכזים הרבה. ואפילו כל אחד מהם מניח דעתנו, אין היא נוחה מכולם יחד. הרגשה כמוסת ליוותה, כביכול, את המחבר, שמחק מן המידה, בספרו הראשון, בגווניה החילוניים של צפת, וגדש את הסאה מצד אירת המסתורין והאמונות התפלות. הפעם הפך את הסדר.

רוב דמויותיו של בריוסף חיות בעולם שאינו הרי זלמן איש עכו ופניו בעל השירה הם טיפוסים מן העולם הזה. ומחיים ועד לשניים אלה משתרעת יריעת צפת, כפי שעלתה במחשבתו של בריוסף, ובתוך קרעיה באו דמויות של משומדים ומיסיונרים

* ראה „מולד", כרך ד', חוברת 20, עמ' 130.

גדושה מכל הסגולות שניתנו לבעלי אידיאלים, אלא שברייסוף מפתיענו וחוזר ומפתיענו במלודרמות מן הסוג הידוע, ואלו תולדות תמיד תחת יסודות השיכר נוע שברומאן. התפרצות האילם לחתונת בתו של ר' שלמה מאורע דראמטי הוא. אותו בתור אומלל בא לחבוע את עלבונו, כיון שהשיאו את הבתולה לאחר. תחילתו של המאורע מעוררת ענין וסופו אכזבה. יצירות נוספת שמחזות מעין אלה אינם לפי כחו של ברייסוף. מאחר שעלו בידו כמה דמויות שלמות פחות או יותר, או כמה תמונות מענינות ומשכנעות, מיד נתפס ברייסוף למשהו הגובל באחרי-ותיעינים. זהו פגם קשה — בדומה לפגם החסרות. יש ענין רב בתיאורו של מתברנו את היחסים בין בני-זוג צעירים, אך מאחר שתיאור המבוכה, שבת נתונים הצעירים אחרי ליל החופה, חוזר ונשנה כמה פעמים, הריהו מלאה את הקורא. בדרך כלל, השכיל ברייסוף לרקום, בספר הראשון לטרילוגיה, פאבולה של דורות, ואילו בחלק השני הגדיל לעשות בתמונות הקטנות מחייה של צפת יוסיוס ובמצבר מתקופה לתקופה.

בשולי החוברת

דברי ב. כצנלסון שנאמרו בכינוס שבכנרת בסתיו 1943 לא נתפרסמו קודם ולא נכנסו בכלל כתביו. "ועידת מורים סובייטיים" תורגם מן הרבעון האנגלי המדעי, "סוויט סטאדיס".

לפיני משמש איש-מעשה אחר והוא זלמן, המגלם במראהו ובדרכיו את הערמה ותאות-הכצע. ברז של זלמן ברומאן של ברייסוף הוא כתוכה, חיונוג זה אינו מקרי כאן. שיטה מקובלת היא על ברייסוף, שלא עמד עדיין על הבנאליות וחוסר-האמת שבזהות מעין זו שהיתה נהוגה באסכולה הרומאנטית. כך נהג ברייסוף גם בשני הערבים שבסיפור — ראשיד השחור, רוצה ובעל תאוות בלתי מרוסנות, ולעומתו מוסטאפה התם, הרוקם תלומות שלא באו. זוהי גישתה שנתישנה זה-כבר, אך לא זה עיקר פסלותה. אותה זהות שבין הפיסי והמוסרי מלאכותית היא בתכלית. אמנם נוסח אליגורי זה הוא מסממניה המובהקים של הספרות העברית בדורות הקודמים, אך מה טעמו ומקומו ברומאן פרויטיביסטי בריימינו?

ב"תעלומה ואין קורא לה" נשלם המאבק זה כבר. ואולם חזות-הכל עדיין היא האמונה. בחיי יוסיוס נדחקות חומרותיה לקרן-זווית. אין איש מרגיש בכובד עולה. אך כשבא מישור לערער את אשיותיה, מיד מודקרות קרניה, מוכנות לנגיחה. מבין אלה שבאו לערער על סמכותה של השמרנות בחיי יוסיוס, יצא ד"ר בלידן שלם ביותר מתחת ידו של ברייסוף. זוהי דמות לוחם המאמין בשליחותו, מעין מבשרו של אורתיים חדש, הדמות האידיאלית של ההשכלה הצרפתית. אין זו עוד אפיוודה, אידיאל באידיאל פגע. זוהי ההתנגשות הממשית ביותר בחייה של צפת הישנה. ד"ר בלידן, כנושא האידיאל, נטל מידה

העורך אפרים ברוידא

הוצאת הספרים של מפלגת פועלי ארץ-ישראל

תל-אביב, יהודה הלוי 40, טלפון 4668, 5774

הרצה לדעת את תולדות ההגנה בשנות-קיומה הראשונות: פעולות מלחמוניות, תחבולותיה ברכישת הנשק והעברתו לארץ, מימון צרכי ההגנה ובעיות הבטחון.
יקרא

דברי מפקדה הבלתי-מוכתר של ההגנה

אליהו גולומב

בספר

חביון עוז

שיצא לאור זה עתה.

מספר העמודים 378.

המחיר בכריכת בד 1.450 ל"י, בכריכת חצי בד 1.350 ל"י.

מולד

ירחון מדיני וספרותי

אב-אלול תשי"ז כרך ה' חוברת 29-30 אבגוסט-ספטמבר 1950

255	אפרים ברוידא	לכצרון מבית ומחוץ
261	א. ל. גרינבאום	תפקידי התכנון בישראל
267	י. עברי	אמריקה תוהה על תעודתה
273	ב"צ לוריא	בקעת בית נטופה
285	יצחק שנברג	כיבוש
290	ש. הלקין	סוף-קוץ לי בנוף צפוני
291	ש"י עגנון	ותרב חכמת שלמה
294	עדה צמח	טוקויל על היחיד והמדינה
300	א. שטיינמן	שתי שיחות
308	שאל אדלר	שתי קצוות
314	א. שאנן	השפעות צרפתיות כמשנת שמואל דוד לוצאטו
322	י. א. זיידמן	"כתר מלכות" לאבן גבירול

רשימות:

327	ג. רוטנשטריך	פילוסופיה לשם שלום-העולם
	א. י. ברור	להשגת רוב יהודי בירושלים
333	אדוין סמואל	אור וצל במנגנון

ספרים:

336	יעקב בהט	לבעית הרומן המעמדי
339	ש. ג. אייזנשטדט	שני ספרי מבוא לסוציולוגיה
341		בשולי החוברת
289		רישום מאת צלת ביגדר

דמי החתימה: 2,750 ל"י לשנה: 1,400 לחצי שנה: החוברת הכפולה 400 פרוטה; שכר המדפוס: 40 ל"י העמוד, 20 תצי העמוד, 10 דבע העמוד; אין המערכת אחראית לתוכן הסדרות; כתבירי שלא צורפה להם סעטפת כתובה וסבוילת אינם מוחזרים; הכתובת: רחוב יהודה הלוי 40, תל-אביב.